

ISSN: 1302-7867

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Society and Social Work

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Yayını

Publication of Social Work Department
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Hacettepe University

CİLT/Volume: 17

SAYI/Issue: 1 AY/Month: Nisan YIL/Year: 2005

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Society and Social Work

HAKEM KURULU/ADVISORY BOARD

AKŞİT, Prof. Dr. Belma (Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi); AKYÜZ, Prof. Dr. Emine (Ankara Ü. Eğitim Bilimleri F.); ARIKAN, Doç. Dr. Çiğdem (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); ARTAN, Prof. Dr. İsmihan (Hacettepe Ü. Ev Ekonomisi Y.O. Çocuk Gelişimi Bölümü); ASLAN, Prof. Dr. Perihan (Hacettepe Ü. Sağlık Teknolojisi Y.O.); ATAUZ, Prof. Dr. Sevil (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı.); BABAÖĞLU, Prof. Dr. Müberra (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü); BAYHAN, Prof. Dr. Pınar (Hacettepe Ü. Ev Ekonomisi Y.O. Çocuk Gelişimi Bölümü); BERTAN, Prof. Dr. Münevver (Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği Genel Müdürü) BEYAZOVA, Prof. Dr. Ufuk (Gazi Ü. Tıp F.); BİLİR, Prof. Dr. Nazmi (Hacettepe Ü. Tıp F.); BOZCUK, Prof. Dr. A. Nihat (Hacettepe Ü. Fen F.); BULUT, Prof. Dr. Işıl (Başkent Ü. Sağlık Bilimleri F. Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı); CILGA, Doç. Dr. İbrahim (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); ÇAKMAKLI, Prof. Dr. Kemal (İstanbul Ü. Çapa Tıp F.); ÇETİNGÖK, Prof. Dr. Muammer (Tennessee Ü. A.B.D.); ÇOK, Prof. Dr. Figen (Ankara Ü. Eğitim F.); ÇOTUKSÖKEN, Prof. Dr. Betül (Maltepe Ü. Fen Edebiyat F.); DEMİRÖZ, Yrd. Doç. Dr. Filiz (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); DÖKMEN, Prof. Dr. Üstün (Ankara Ü. Eğitim Bilimleri F.); DUYAN, Doç. Dr. Veli (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); EMİROĞLU, Prof. Dr. Vedat (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); ERDİL, Prof. Dr. Fethiye (Hacettepe Ü. Hemşirelik Y.O.); ERKAN, Prof. Dr. Gönül (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); GELBAL, Doç. Dr. Selahattin (Hacettepe Ü.); GÖKÇE, Prof. Dr. Birsan (Hacettepe Ü. İktisadi ve İdari Bilimler F. Emekli Öğretim Üyesi); GÖKLER, Prof. Dr. Bahar (Hacettepe Ü. Tıp F.); GÖNEN, Prof. Dr. Emine (Ankara Ü. Ev Ekonomisi Y.O.); GÜLER, Prof. Dr. Çağatay (Hacettepe Ü. Tıp F.); GÜVENÇ, Prof. Dr. Bozkurt (Hacettepe Ü. Edebiyat F. Emekli Öğretim Üyesi); İŞKHAN, Doç. Dr. Vedat (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); İL, Doç. Dr. Sunay (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); KAHRAMANOĞLU, Doç. Dr. Ertan (Başkent Ü. Sağlık Bilimleri F. Sosyal Hizmet Bölümü); KARATAŞ, Doç. Dr. Kasım (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); KARTAL, Prof. Dr. Kemal (İnönü Ü. İktisadi ve İdari Bilimler F.); KAYIHAN, Prof. Dr. Hülya (Hacettepe Ü. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Y.O.); KELEŞ, Prof. Dr. Ruşen (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); KONANÇ, Prof. Dr. Esin (Doğu Akdeniz Ü. Hukuk F. K.K.T.C.); KOÇYILDIRIM, Doç. Dr. Şener (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); KONANÇ, Prof. Dr. Esin (Doğu Akdeniz Ü. Hukuk F. K.K.T.C.); KONGAR, Prof. Dr. Emre (Yıldız Ü. İktisadi ve İdari Bilimler F.); KUÇURADİ, Prof. Dr. İoanna (Hacettepe Ü. Edebiyat F.); KUMBASAR, Prof. Dr. Hakan (Ankara Ü. Tıp F.); KUT, Prof. Dr. Sema (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); KUTLUK, Prof. Dr. Tezer (Hacettepe Ü. Tıp F.); KÜÇÜKKARACA, Doç. Dr. Nilgün (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); MAVİLİ AKTAŞ, Doç. Dr. Aliye (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü); ONAT, Yrd. Doç. Dr. Ümit (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); ORTAYLI, Prof. Dr. İlber (Bilkent Ü.); OTO, Prof. Dr. Remzi (Dicle Ü. Tıp F.); ÖKTEM, Prof. Dr. Ferhunde (Hacettepe Ü. Tıp F.); ÖNGEL, Prof. Dr. Erkan (Uygulamalı İstatistik Emekli Öğretim Üyesi); ÖZBAY, Prof. Dr. Ferhunde (Boğaziçi Ü. Fen Edebiyat F.); ÖZTEK, Prof. Dr. Zafer (Hacettepe Ü. Tıp F.); PEKCAN, Prof. Dr. Hikmet (Hacettepe Ü. Tıp Fakültesi); SAYIL, Prof. Dr. Işık (Ankara Ü. Tıp F.); ŞAHİN, Doç. Dr. Fatih (Başkent Ü. Sağlık Bilimleri F.); ŞİMŞEK, Doç. Dr. Zeynep (Harran Ü. Tıp F.); TERAKYE, Prof. Dr. Gülşen (Dokuz Eylül Ü. Hemşirelik Y.O.); TOMANBAY, Prof. Dr. İlhan (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); TOROS, Prof. Dr. Aykut (Hacettepe Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü Emekli Öğretim Üyesi); TUFAN, Prof. Dr. A. Beril (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); TUFAN, Doç. Dr. İsmail (Akdeniz Ü. Fen Edebiyat F.); TUNÇBİLEK, Prof. Dr. Ergül (Hacettepe Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü); TURAN, Prof. Dr. Nihat (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi.); TÜMKAYA, Yrd. Doç. Dr. Songül (Çukurova Ü. Eğitim F.); ULUGTEKİN, Prof. Dr. Sevda (Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Emekli Öğretim Üyesi); ÜNAL, Prof. Dr. Serhat (Hacettepe Ü. Tıp F.); ÜNER, Prof. Dr. Sunday (Hacettepe Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü Emekli Öğretim Üyesi); ÜNLÜ, Doç. Dr. Erden (Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü); VOLTAN ACAR, Prof. Dr. Nilüfer (Hacettepe Ü. Eğitim F.); YILDIRAK, Prof. Dr. Nurettin (Ankara Ü. Ziraat F. Tarım Ekonomisi Emekli Öğretim Üyesi); ZEYTİNOĞLU, Prof. Dr. Sezen (Ege Ü. Edebiyat F.)

Yukarıdaki listeye ek olarak bu sayıda hakemlik yapan aşağıdaki öğretim üyelerine teşekkür ederiz...

Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU – Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ – Ankara Üniv. Eğ. Fak. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı
Doç. Dr. Halise DEVRİMCİ ÖZGÜVEN – Ankara Üniversitesi Tıp Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı
Doç. Dr. İsmail TUFAN – Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Gerontoloji Bölümü

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Society and Social Work

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi

Publication of Social Work Department
Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hacettepe University

Hakemli Dergidir.
Blind Peer Reviewed Journal

H. Ü. İ.İ.B.F. Fakültesi Adına
On Behalf of H.U.
Economics and Administrative Sciences Faculty

SAHİBİ/PUBLISHER
Prof. Dr. Orhan MORGİL

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/EDITING AUTHORITY
Prof. Dr. Orhan MORGİL

YAYIN KURULU BAŞKANI/CHIEF EDITOR
Prof. Dr. Orhan MORGİL

YAYIN KURULU BŞK. YRD./ASSOCIATE EDITOR
Prof. Dr. Sevil ATAÜZ

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. İlhan TOMANBAY
Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA
Yrd. Doç. Dr. Özlen ÇELEBİ

YAYIN SEKRETERİ
Arş. Gör. Ercüment ERBAY

İNGİLİZCE EDİTÖR/ENGLISH EDITOR
Yrd. Doç. Dr. Aytül ÖZÜM

CİLT/Volume:17 SAYI/Issue: 1 AY/Month: NİSAN YIL/Year: 2006

ISSN 1302-7867

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION
YEREL/SÜRELİ YAYIN

YAYIN DİLİ
TÜRKÇE

YAYINLANMA BİCİMİ
Altı Ayda Bir

BASIM TARİHİ/PUBLICATION DATE
03.09.2007

BASIMCININ TİCARİ ÜNVANI/TRADE TITLE OF PUBLISHER
SİREM BASIM YAYIN LTD. ŞTİ.
Moda İşhanı B Blok 2. Kat 7-59 Kızılay-Ankara
Tel: (0312) 417 90 08

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Beytepe/Ankara
Tel: (0312) 297 68 30

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Arş. Gör. Ercüment ERBAY
Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
Fatih Cd. 195, Çiftasfalt-Keçiören
06290 ANKARA TÜRKİYE
Tel: +90 312 355 21 30
Faks: +90 312 355 57 71
<http://www.tsh.hacettepe.edu.tr>
E-Posta: tsh@hacettepe.edu.tr

İÇİNDEKİLER

- 7 **Okul-Aile Birliği alışmalarını
Güçlendirme Araştırması** *İbrahim CILGA*
- 37 **Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları
ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları** *Vedat İŞIKHAN*
- 53 **Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal
Adalet –Güçlendirmeye Retorikten
Pratiğe–** *Tarık TUNCAY
Ercüment ERBAY*
- 71 **Effects of Socio-cultural Factors in the
Perception of Sexual Harassment in the
Workplace: A Cross-cultural study at
Turkish and Yakut-Sakha Societies** *Mahmut ARSLAN
Maria VASİLYEVA
Mustafa KILIÇ
Doğan Nadi LEBLEBİCİ
Mehmet Devrim AYDIN
M. Kemal ÖKTEM*
- 91 **Tüberküloz Hastalarının Hastane
Hizmetlerinin Kalitesine İlişkin Beklenti
ve Algılarının Değerlendirilmesi:
Ankara Atatürk Göğüs Hastalıkları ve
Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma
Hastanesi Örneği** *Demet ÖZER KULKUL
Vedat İŞIKHAN*
- 113 **Yetiştirme Yurtlarında Akran Şiddeti
–Ankara’da İki Yetiştirme Yurdu
Örneği–** *Özge ÖZGÜR SAYAR*
- 133 **Sosyal Gerontoloji ve Görevleri** *Asuman KOÇMAN*

Araştırma

ÖZET

Okul aile birliğinin yapısını ve çalışmalarını güçlendirmek hedefi doğrultusunda, birlik başkanlarının sorumluluk aldıkları okul ortamını ve başkanların toplumsal konumlarını belirlemek, birlik çalışmalarının güçlü yanlarını ve sağladıkları başarıları saptamak, birlik çalışmalarında karşılaşılan riskleri ve yaşanan sorunları değerlendirmek, sorunların çözüm yollarını gündeme getirerek birlikleri güçlendirici öngörülerde bulunmak bu çalışmanın amacıdır.

Okul-aile birliği; veli katılımını temel alan örgütlü bir yapıda, ulusal bakış ve sorumluluklar gereğince, çağdaş toplum olma doğrultusunda, okul yönetimi ile işbirliği içinde, öğrenciyi, okulu ve eğitimi geliştirici etkinlikler yapan, gerekli ilişki ve etkileşimleri kuran, velilerin gücünü demokrasi kültürüne ve ilkelerine göre harekete geçiren örgütlü bir birliktir. Birlikleri güçlendirecek strateji; bilimin önderliğinde, merkezi yönetim ve yerinden yönetim ilkelerinin bütünlüğünde, öğrenciyi temel alan, sosyal çevreyi, aileyi ve okulu ve geliştiren, birlikte yapma, dayanışma, paylaşma, katılım, işbirliği, destekleme, yardımcı olma kültürünü geliştiren yaklaşıma göre belirlenmelidir.

Anahtar sözcükler: *Okul-aile birliği, katılımcı demokrasi, okul-aile birliğini güçlendirme.*

OKUL - AİLE BİRLİĞİ ÇALIŞMALARINI GÜÇLENDİRME ARAŞTIRMASI

Empowerment Research on Activities of School- Family Union

İbrahim CILGA*

* Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal
Hizmet Bölümü, Doç. Dr.

ABSTRACT

The aim of this study is, to determine the social status of presidents of unions and the school settings under their responsibility; to determine the strong points and the success of union works; to assess the risks in union works and the problems faced by the unions; to have foresights to empower unions by presenting solutions to their problems; in order to empower the structure and the

works of school family unions. School-family union is an organized union that realizes activities to develop school and education, to establish necessary relations and interactions, to mobilize power of guardians as regards to the principles and culture of democracy in an organized structure that gives importance to guardian participation in the framework of national view and responsibilities towards being a contemporary society. A suitable scientific strategy that empowers unions should be determined as an approach that is student-based, that develops social environment, family, school and culture of team work, solidarity, sharing, participation, cooperation, supporting and that helps the integrity of central administration and local administration.

Key words: *School-Family union, participatory democracy, empowering of school-family union*

GİRİŞ

Sorun ve Amaç

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 2004 yılında, "Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun" ile getirilen değişiklikler üzerine yeni düzenlemeler yapılmıştır. Okul Koruma Dernekleri kapatılmış, okulla, öğrenciye, eğitime ve öğretime sağlanan katkılar ve mali görevler birliklere aktarılması gerçekleştirilmiştir. Mali alanlara karışmayan okul-aile birlikleri, demokratik katılım ve gönüllülük ilkesine göre yönetimde sorumluluk alan veliler ile yeni bir yapılanmaya gitmek,

mali konularda bir işletme olarak genel ve özel usullere göre çalışmak ve yıllardır yerleşmiş temel görevlerini de yapmak zorunda kalmışlardır. Demokratik katılım ilkesine göre tüm velileri kapsayan, okul-aile ilişkilerini geliştirmeye yönelik, eğitim ve öğretim odağında okulu, yönetimi, öğretmeni ve öğrencileri desteklemeye çaba gösteren birlikler, mali sorumluluklarını ve artan idari çalışmalarını gerçekleştirmede zorluklarla karşılaşmışlardır. Okul-Aile Birliği çalışmalarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi önemli bir gereksinim olarak gündeme gelmiştir. Birlik çalışmalarında, gerçekleştirilen başarılı etkinlikler yanında, yaşanan sorunların belirlenmesi ve çözüm yollarının saptanması gerekli olmuştur. Bu alanda yapılmış bir araştırmanın bulunmaması, çalışmanın gereğini ve önemini arttırmaktadır. Okul aile birliğinin yapısını ve çalışmalarını güçlendirmek hedefi doğrultusunda, birlik başkanlarının sorumluluk aldıkları okul ortamını ve başkanların toplumsal konumlarını belirlemek, birlik çalışmalarının güçlü yanlarını ve sağladıkları başarıları saptamak, birlik çalışmalarında karşılaşılan riskleri ve yaşanan sorunları değerlendirmek, sorunların çözüm yollarını gündeme getirerek birlikleri güçlendirici öngörülerde bulunmak bu çalışmanın amacıdır. Okulların ve başkanların niteliklerini belirlemek, okul aile birliklerine velilerin katılımlarını incelemek, okul-aile ilişkilerini ve yaşanan

sorunları irdelemek, birlikler ile okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin ilişkilerini değerlendirmek, okul-aile birliği çalışmalarının boyutlarını saptamak ve birliklerin güçlendirilebilmesi için başkanların düşüncelerini belirlemek çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Kuramsal Açılım

Okul aile birliğinin güçlendirilmesi, eğitim sisteminin güçlendirilmesi çalışmalarının bütünlüğünde düşünülmelidir. Bu bütünlük, giderek toplumda demokrasinin güçlendirilmesi düşüncesi ile bütünleşmektedir. Sistemci ve bütüncül yaklaşımla okul aile birliklerini güçlendirme konusuna bakmak önemlidir. Okul-aile birliği çalışmaları; insan ilişkilerine dayalı, katılımcı mekanizmaları içeren ve eğitim sistemi ile bütünlük taşıyan bir nitelikte gerçekleşmelidir. Okul-aile birliği sisteminin incelenmesi, eğitim sisteminin önemli bir bileşeninin irdelemesine, eğitim ve toplum odağında çıkarımlarda bulunulmasına olanak yaratacaktır. Demokratik ve laik eğitim sisteminin güçlendirilmesi, çağdaş toplum olmanın yolu, okul-aile birliği çalışmalarını da kapsar (Karakütük, 2001). Çağdaş ve demokratik eğitim, eğitimde gerçekleşmesi gereken gelişmeleri öngörmektedir. Bu değişimler; insanı geleceğe hazırlayan, eğitim kurumlarının yapısı ve davranışların insan haklarına ve demokrasi ilkelerine uygun olduğu, eğitimcilerin ve öğrenci-

lerin rollerinde bu doğrultuda ileriye dönük değişmelerin yapıldığı, eğitim ortamını düzenleyen kuralların demokrasi ilkelerine göre belirlendiği, özgür düşüncenin temel alındığı ve demokratik insanın yetiştirilmesinin hedeflendiği nitelikleri taşımalıdır (Bilgen,1994:28-36). Anayasada ve Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan ilkeler, eğitim yönetiminin her düzeyde katılımcı demokrasi ilkelerine göre işlerlik kazanmasını öngörmektedir. Okul ve birlik ortamında; demokratik liderlik rolü önem kazanmaktadır. Eğitim yönetiminde, her düzeyde, sistemci ve bütüncü bir yaklaşımla, katılımcılığı temel alan, güven verici, olumlu, yapıcı, geliştirici ve önderlik eden demokratik etkileşime dayalı liderlik rolü; süreçleri ve işlemleri yönlendirmelidir. Okul-aile birliğinin güçlendirilmesi çalışmalarında, gücün demokratik kullanımı temeldir. Birliğin görev alanlarında etkililik ve verimlilik sağlayacak güçlendirici çabalar; gereksinimleri karşılama, düşünce, duygu ve eylem gücünü artırma, kaynakları harekete geçirme ve dağılımını sağlama konularını kapsar. Baskıcı, kontrolcü, denetleyici ve aldırılmaz tutumlar yerine, okul ve birlik ortamlarında; demokratik katılımı, paylaşımı, dayanışmayı ve birlikte yapmayı benimseyen tutumlar öne çıkarılmalıdır. Güvensizlik yerine güveni, bilgisizlik yerine bilimi ve akılcılığı, bilgi paylaşımını ve bilinçlenmeyi öne çıkarmak, okul ve

birlik yönetiminin ortak anlayışı olmasıdır (Cüceloğlu,1994: 155).

Katılımcı demokrasi kültürüne ve ilkelerine göre; bilinçli ve sorumluluk sahibi ve katılımcı veli, bilgili, bilinçli ve demokratik önderlik yapan yönetici, bilimi ve akılcılığı temel alan nitelikli öğretmen ve çağdaş gelişmeye açık, araştıran, sorgulayan, katılımcı, yapıcı ve üretken öğrenci okul sisteminin temel aktörleri olmalıdır (Cılga,2004: 16 -26).Katılım sözcüğünün içerdiği anlamda açıklık ve uygulanabilirlik önemlidir. Katılım, katılımcıların elde etmek istediği hedeflere varmalarının bir aracıdır. Katılım, katılımcıların toplumsal kaynak ve kurumlar üzerindeki ortak denetimini sağlama ve arttırmaya yöneliktir. Katılım, bir topluluk içindeki yeniliklerin planlanmasına ve uygulanmasına, olanaklı olduğunca çok sayıda ilgili insanın karışması ve yenilik üzerinde oydaşma sağlamasıyla gerçekleşir. Bu üç anlamı birlikte içermeyen herhangi bir davranışın, katılım olarak adlandırılmayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda katılım; insanların kendi yaşam alanlarına ilişkin kararlarda, işlem ve eylemlerde etkileşimli özne olmalarıdır, biçiminde tanımlanabilir (Miser, 2000:9).Toplumsal yapının bütünlüğünde, eğitim sisteminin tüm bileşenlerini kapsayacak düzeyde; okulun, ailenin, yönetimin, öğretmenin ve öğrencinin demokrasi kültürüne ve ilkelerine göre etkin bir katılım

çinde olması, işbirliği yapması, okul sisteminin ve okul yaşamının buna göre düzenlenmesi gerekir. Katılım konusunda ortak anlayışın ve bilincin oluşturulması öncelik kazanır. Okul aile birliği çalışmaları, yeni mali sorumluluklar nedeniyle, eğitim ekonomisi yönünden makro düzeyde tartışmalarla karşı karşıyadır.

Eğitim ekonomisinin düzenlenmesi, eğitim hizmetlerinin finansmanı, kaynak dağılımı ve eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, anayasal ilkelere göre devletin sorumluluk alanına girmektedir. Eğitim giderleri, kamusal masraftır. Kamusal masrafların karşılanması devlet görevleri arasındadır. Eğitim hizmetlerinin karşılanması ve kalitesinin artırılması devletin sorumluluğudur (Serin,1972:95-109). Okul-aile birliklerinin eğitim ekonomisinde yeni yüklenen sorumluluklar devletin sorumluluklarının paylaşılması ya da devri yolunu açmaktadır. Eğitim giderlerinin kamusal alandan veli alanına taşınması, veliler açısından karşılanamayacak mali yükleri doğurur. Eğitim giderlerine velilerin katılımının gündeme getirilmesi, eğitim hizmetlerinin karşılanamaması ve eğitimin kalitesinin gelişmesini engeller. Okul aile birlikleri, toplumsal çevresi içinde ele alınacak örgütlerdir. Örgütsel amaçları, toplumun ve eğitimin gereksinimleri doğrultusunda açıklık kazanır. Örgütsel amaçların değişmesi, resmi amaçlar doğrultusunda düşünülmelidir. Birlik-

lerin işlem çevresi, okul ve okul çevresi içinde ve çevresi ile etkileşim içinde ele alınmalıdır. Birliklerin işlem çevresi, hizmet yönünden karmaşık ve istikrarsızlıklar taşır. Hizmet çevresinde istikrarsızlığı önlemek için uygulanacak yöntem ve teknikler önemlidir. Okul aile birlikleri, bağımlı değişkendir. Resmi düzenlemeler yanında, içinde olduğu toplumsal yapının ve sosyal çevrenin bağımsız değişken olarak etkili olduğu bir dinamik içinde yapısal ve işlevsellik kazanır. Okul aile birliklerinin işlem çevresi, mali ve insani kaynaklarının niteliği ve niceliği, birliği düzenleyici ve denetleyici normlar, ilkeler ve yöneticiler ara değişken olarak etkilidir (Öncü,1976:41-61). Okul aile birlikleri, örgüt yapısı ve üyeleri açısından geniş bir tabana dayanmaktadır. Birlik örgütlenmesi, nicel ve nitel açıardan toplumda en geniş katılıma sahip demokratik kitle örgütlenmesidir. Toplumsal çevresi içinde dinamik bir öge olan okul ve okul aile birlikleri, yapısal ve çevresel değişmelere göre etkililik kazanır. Birlik, okul ile aile arasında bütünleşmeyi gerçekleştirmek, veli ve okul arasında iletişimi ve iş birliğini sağlamak, eğitim-öğretimi geliştirici faaliyetleri desteklemek, maddi olanaklardan yoksun öğrencilerin zorunlu gereksinimlerini karşılamak ve okula maddî katkı sağlamak üzere kurulur (mad.5). Okul-aile birliğine veli katılımlarını sınırlayan, birlik başkanlarının ve üyelerin uygulamada risklerle karşı-

laşmasına neden olan yeni işlevler, birliklerin veli-okul ilişkileri, eğitim-öğretim ve öğrenci odaklı çalışmalarını da engelleyici olmuştur.

Toplam kalite yönetimi felsefesi açısından, okul-aile birlikleri güçlü yanlara sahip olduğu kadar, risklerle de karşı karşıya bulunmaktadır. Araştırma ile elde edilecek bulgular ışığında bir risk analizi yapılması gereklidir. Yeni düzenlemelerin okul aile birliklerine sağladığı güçlü yanlar yanında, gelişmeye açık yanlar da tartışmaya açılmalıdır (Aydın, 2000). Değişmenin yol açtığı gelişmelerin ve ortaya çıkan sorunların değerlendirilmesi araştırılması gereklidir. Gerçekleştirilecek araştırmalarla elde edilecek verilerin gelişimsel açıdan değerlendirilip, okul-aile birliklerinin geliştirilmesi için yeni politika ve stratejilerin saptanmasına yardımcı olmak önemlidir. Örgüt sosyolojisi açısından; ortak yararı gözeten, hizmet üretme boyutlarını yüklenen, yeni değişiklerle işletme sorumlulukları yüklenen, temelde ise toplum yararına yönelik örgütler kategorisine giren okul-aile birlikleri karmaşık bir örgüt tipine doğru dönüşmektedir (Öncü,1976:32-39).

YÖNTEM

Ele alınan sorunun niteliği ve tanımlanan amaçlar çerçevesinde, araştırmanın modeli tanımlayıcı araştırma tasarımına göre yapılmıştır. Tanımlayıcı araştırma tasarımında,

tanımlama kavramı; bir durum/koşulun, insanın, ilişkinin, örgütlü faaliyetin, iletişim sürecinin, uygulanan politikanın ne olduğunu tasvir, tarif, betimleme, açıklığa kavuşturma anlamına gelir. Olgu araştırmasının amaçlarına uygun olarak; okul-aile birliği çalışmaları hakkında bilgi toplamak, sorunları belirlemek, var olan koşulları belirlemek, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapmak, birlik başkanlarının neler yaptıklarını incelemek, böylece, kazanılan tecrübelerden faydalanarak yeni politikaların saptanmasına, planlar yapılmasına ve yeni kararlar alınmasına yardımcı olmak, var olan yanının yarattığı sorunların çözülmesine ve birlik yapısının güçlendirilmesine yol göstermek modelin çerçevesini oluşturmaktadır (Erdoğan, 1998; 60-61); (Sencer, Sencer, 1978; 70). Araştırmanın ana amacı ve alt amaçları kapsamında bilgi üretmek için, keşfedici ve tümevarımcı olanaklar sunması, sayısal verilere ulaşmayı sağlaması, tanımlayıcı ve sonuç çıkarıcı istatistiksel ölçümlere olanak sağlaması nedenleriyle niceliksel araştırma yolu uygun bulunmuştur (Erdoğan, 1998; 56). Araştırmanın evreni, Ankara ili Keçiören ilçesindeki tüm ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki okul-aile birlikleridir. İlçe genelindeki tüm okullarda bulunan tüm okul-aile birliklerinin başkanları araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Türkiye çapında yaşanan sorunlara, ilçe düzeyinde ölçüm ve değerlendirmeler yaparak,

genelde yararlı olabilecek bilgilere ulaşılabileceği düşünülmüştür. Tam sayım yapılması yolu seçildiği için soru kağıdı, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün iletişim olanaklarından yararlanılarak, tüm okul aile birliklerinin üst örgütlenmesi olan Veli Konseyi Başkanlığının yardımıyla tüm birlik başkanlarına gönderilmiştir. Toplam 140 birlik başkanından gelen toplam anket sayısı 80 olmuştur. Ulaşılan sayının evreni temsil edici olduğu, gerçekçi ve geçerli bilgiler sağlayabileceği kabul edilmiş ve uygulamaya yardımcı olan birimlerle görüşülerek karar verilmiştir. Bilgi toplama aracının geliştirilmesinde, genel amaca ve alt amaçlara uygun olarak ve tanımlayıcı verilere ulaşmak için gerekli sorulara yer verilmiştir. Uygulanan soru kağıdı ile elde edilen bilgiler kodlanmış, açık uçlu sorular kapalı uçlu hale getirilmiş ve bilgisayar ortamında SPSS programına yüklenmiştir. Verilerin % dağılım tabloları alınmış ve incelenmiştir. Okul-birlik ve ailelerin bulunduğu mahalleler bazında dağılımların gösterdiği değişimleri saptamak için; çevre ve merkez yerleşim yerleri gruplandırılmasına göre tüm verilerin çapraz tablo düzenlemeleri yapılmıştır. Merkez yerleşim yerleri ile çevre yerleşim yerleri gruplarındaki farklılaşmaları irdelemek için, istatistiksel olarak, gruplar arasındaki farkın önem düzeyini ölçmek için ki kare analizi yapılmıştır.

BULGULAR

Okul-Aile Birliği Başkanlarının Nitelikleri ve Birlik alışmalarına Veli Katılımı

Keçiören ilçesindeki eğitim kurumlarınıu içinde buldukları sosyal evre içinde, bütüncül olarak değerlendirmek, aynı çevrede yaşayan aileler ile birlik arasındaki ilişkileri sorgulamak önemlidir. Okul-aile birlikleri, yerleşim yerinin niteliklerine, ailelerin ve okulun yapısal dinamiklerine göre oluşan ortam ve koşullarda etkinlik göstermektedirler. Araştırmaya katılan birlik başkanları, okullarının bulunduğu mahalleler kapsamında, merkezi yerleşim yerleri (% 48.8) ve evre yerleşim yerleri (% 51.3) gruplarında birbirine yakın oranlarda yığılım gösterdikleri gözlenmiştir. Yapılan ki kare analizi, gruplar arasında farkın önemsiz olduğunu göstermiştir. Yerleşim yerleri ölçütüne göre, araştırmaya katılan birlik başkanlarının oluşturduğu grupların bir birine yakın oranlarda temsili, yerleşim yerine göre karşılaştırmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Meslek durumları açısından, birlik başkanlarının yarısından fazlasının (%56.6) ev hanımlarından oluştuğu saptanmıştır. alışan velilerin ikinci sırada geldiği (toplam: % 23.7), emekli (%19.7) olanların üçüncü sırada olduğu anlaşılmıştır. alışan-alışmayan ölçütüne göre analiz yapılacak olursa; okul-aile birliği çalışmalarına katılanların çoğunluğu (%76.3) alışmayan

velilerden oluşmaktadır. Merkezi ve evre yerleşim yerleri açısından farklılaşmaya bakılacak olursa, genel eğilimin her iki yerde de gözlendiği fakat ev hanımlarının evre mahallelerde daha fazla olduğu, çalışanların oranının da merkeze göre oransal olarak daha az olduğu gözlenmektedir. Verilerin genel dağılımı, okul-aile birliği başkanlarının büyük bir bölümünün kadın velilerden (%65) oluştuğunu göstermektedir. Demokrasi kültürünün temel alındığı, işleyiş dinamiğini katılım ilkesinin belirlediği birlikler, bütün velilerin katılımı ile güçlenir. Bilgili, bilinçli ve katılımcı veliler, okulda, ailede ve toplumda demokrasinin gelişmesine önderlik edebilirler. İlgilenmek, zaman ayırmak, çok boyutlu yararları gözetmek, sorumluluk alıp çalışmak ve üretmek gerekir. Bu değerleri, tutum ve davranışa dönüştüren güçlü bir veli katılımıyla birlik çalışmaları gelişir. Genel dağılıma göre, başkanların yarıya yakın bölümünün (%48.8) görev yapma süresi, bir yıla sınırlı kalmaktadır. Süreler uzadıca görev yapanların oranı azalmaktadır. Başkanların birlik çalışmalarında deneyimsiz ve birikimsiz oldukları anlaşılmaktadır. Yerleşim yerleri açısından karşılaştırma yapılacak olursa, evre yerleşim yerlerindeki velilerin bir yıl süreli görev yapma eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Merkezi yerleşim yerlerinde bulunan okullarda işe, başkanların daha uzun süre birlik çalışmalarına katıldıkları, bu katılım-

larının (1-3) yıl arasında yoğunlaştığı belirtilebilir. Velilerin birlik çalışmalarına katılma ve sorumluluk alma nedenleri çeşitlilik göstermektedir. En önemli neden olarak belirtilen görüşler; okul odaklı yararlar (% 22.5) ve çevre odaklı yararlar (% 22.5) sağlamaya yöneliktir. Okula ve çevreye yararlı çabalar üretmek için katılım ve sorumluluk alma önemli bir bilinç düzeyini yansıtmaktadır. Birliğin okula ve çevreye yararlı olmasının sağlanması düşüncesi, birliğin kuruluş

felsefesine ve amaçlarına uygun bir veli kitlesinin varlığını göstermektedir. Okulda verilen eğitim odağında yararlı olmayı hedefleyenlerin (% 20) ve okul-aile birliği odağında birlik çalışmalarını geliştirici yararlar sağlamayı düşünenlerin (%16.3) varlığı önemli bir grubu oluşturmaktadır. Birliğe katılımı ve yönetimde sorumluluk almayı öğrenci odaklı yararlar üretmeyi düşünenlerin oranı (%10) çok düşük düzeyde kalmaktadır. Birlik ortamında, kendini gösterme, ger-

Tablo: 1 Okul Aile İlişkilerinde Yaşanılan En Önemli Sorun

		Okulun Bulunduğu Mahalle		Toplam
		Merkezi Yerleşim Yeri	Çevre Yerleşim Yeri	
Okulunuzda Okul ile Aile Arasındaki En Önemli Sorun	Ailelerin Bilinçsizliği, Duyarsızlığı, Kopukluk	Sayı 14	12	26
		% 17,5%	15,0%	32,5%
	Ailelerle İletişim Eksikliği	Sayı 12	10	22
		% 15,0%	12,5%	27,5%
	Ekonomik Sorunlar, Aidat Toplanması, Gelir Düzeyi Düşük Aile	Sayı 2	6	8
		% 2,5%	7,5%	10,0%
	Okul Aile Birliğinin Tanınmaması ve Katılımsızlık	Sayı 4	2	6
		% 5,0%	2,5%	7,5%
	Okulla İlgili Sorunlar	Sayı -	4	4
		% -	5,0%	5,0%
Okulun Okul Aile Birliğini Önemsememesi, Karşılıklı Güvensizlik	Sayı 4	2	6	
	% 5,0%	2,5%	7,1%	
Hiçbir Sorun Yok	Sayı 3	5	8	
	% 3,8%	6,3%	10,0%	
Toplam	Sayı 39	41	80	
	% 48,8%	51,3%	100,0%	

$X^2: 8,124$ SD: 6

p: 0,229

çekiştirme ve kendine toplumsal imaj ve statü sağlama amacıyla bulunanların, bilgi ve bilinç düzeylerinin gelişmeye açık yanları olduğu belirtilmelidir. Yerleşim yerlerinin farklılaşması açısından konuya bakılacak olursa, çevre yerleşim yerlerindeki birlik başkanları daha çok çevre odaklı yararlar üretmek için sorumluluk alırken, merkezi yerleşim yerlerindeki birlik başkanları daha çok eğitim odaklı yararları gözeterek ça-

lışmalara katılmaktadırlar. Öne çıkan genel öneriye bakılacak olursa, birlik başkanlarının üçte biri velilerle görüşme, etkili iletişim ve diyalog (%33.8) yolunu, veli katılımını arttırmada en etkili yol olarak belirtmektedirler.

Okul-Aile İlişkileri ve Yaşanılan Sorunlar

Veli katılımını etkileyen en önemli etmen, okul-aile ilişkileridir. Ailenin

Tablo: 2 Aileye Yönelik En Başarılı Çalışma

		Okulun Bulunduğu Mahalle		Toplam	
		Merkezi Yerleşim Yeri	Çevre Yerleşim Yeri		
Aile Yönlük En Başarılı Öldüğünüz Çalışma Konusu	Ailelere Ulaşmak, Okulla Bağlarını Güçlendirmek	Sayı	8	7	15
		%	10,0%	8,8%	18,8%
	Eğitime Hizmet, Okula Maddi Destek, Bütçe Uygulama	Sayı	14	10	24
		%	17,5%	12,5%	30,0%
	Sosyal Etkinlikler, Eğitim Semineri Kermes vb. Düzenlemek	Sayı	9	9	18
		%	11,3%	11,3%	22,5%
	Tüm Çalışmalar Başarılı	Sayı	2	1	3
		%	2,5%	1,3%	3,8%
	Ailelere ve Öğrencilere Sosyal Yardım ve Ev Ziyaretleri Gerçekleştirme	Sayı	4	3	7
		%	5,0%	3,8%	8,8%
	Birlik-Öğrenci-Öğretmen-Okul-Veli İlişkilerini Güçlendirmek	Sayı	2	11	13
		%	2,5%	13,8%	16,3%
	Toplam	Sayı	39	41	80
		%	48,8%	51,3%	100,0%

okulla ilişkisinin dinamiği birlikte olan ilişkilerini de etkiler. Aile ve okul odaklarından bu ilişkilere bakılması ve değerlendirilmesi gerekir.

Birlik başkanlarının görüşlerine göre, okul ile aile arasında yaşanan en önemli sorun, ailelerin bilinçsizliği, duyarsızlığı ve ilişkilerdeki kopukluktur (% 32.5). Ailelerle okulun iletişim eksikliği (% 27.5) ikinci sırayı almaktadır. Okul-aile ilişkilerinde, hiç bir sorun yok diyen başkanların oranının (%10) dolayında kaldığı dikkate alınacak olursa, genelde ilişkilerin sorunlu işlediği söylenebilir. Aile ve okul odaklı sorunlar birbirini tamamlayarak, iletişim sorunlarının iki yönlü boyutu açıkça gözlenmektedir. Ekonomik sorunlar, aidaat, katılım, okul aile birliği ve okula ilişkin sorunlar önemsiz kalmaktadır. Okulların bulunduğu farklı yerleşim yerleri açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa, belirtilen sorunların merkezi yerleşim yerlerindeki okullarda, daha sık yaşandığı belirtilmektedir. Okul ile aile arasında iyi işleyen konuların başında, ailelerin okula sık gelişi ve veli katılımı konusu (%35) gelmektedir. Aileye yönelik eğitim çalışmaları (%20), okul-aile işbirliği, birlik ve beraberlik (%17.5), çocukların eğitimi ve öğrenci başarısının izlenmesi (%16.3) gibi konular ön plana çıkmaktadır. Birlik başkanlarının görüşlerinin genel dağılımı, okul yönetimi ile okul aile birliği yönetimi arasında bir sorunun olmadığını (%77.5) gös-

termektedir. Bu görüşün merkez ve çevre yerleşim yerlerindeki okullarda benzer dağılımlar (%38.8) göstermesi önemli bir bulgudur.

Birlik Çalışmalarına Öğretmen Katılımı

Öğretmenler, okul aile birliği çalışmalarının güçlendirilmesinde etkili olacak temel güç unsurlarından biridir. Öğretmenler kurulunun birliklerin çalışma sürecine katılımlarının sağlanması bu açıdan bir göstergedir. Öğretmen-yönetim-veli-öğrenci-birlik ilişkileri, geniş anlamda okulun temel güç unsurlarıdır. Birlik başkanlarının görüşleri arasında, var olan yapı içinde öğretmenler kurulunun katılımının sağlandığı konusundaki görüşler oransal olarak (% 20) düzeyinde kalmaktadır. Öğretmenler kurulunun tüm okul ortamlarında güçlü bir katılımının sağlanmadığı gözlenmektedir. Birlik başkanlarının önerilerinin başında, okul yönetiminin birlikte çalışma ortamını sağlaması ve öğretmenleri görevlendirmesi (%20) yolu önem kazanmaktadır.

Okul-Aile Birliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Okul -aile birliği çalışmalarını birlik başkanlarının gözüyle değerlendirmek, gerçek durumu görmeye olanak sağlar.

Ailelere ulaşmak ve okulla bağlarını güçlendirmek konusunda kendini başarılı olarak görenler (%18.8), ailelere ve öğrencilere sosyal yardım

ve ev ziyaretleri yapma konusunda başarılı olduğunu belirtenler (%8.8), birlik-öğrenci-öğretmen-okul -veli ilişkilerini güçlendirme amaçlı çalış-

Tablo 3 Birliklerin En Başarılı Oldukları Çalışmalar

		Okulun Bulunduğu Mahalle			Toplam
		Merkezi Yerleşim Yeri	Yerleşim Yeri	Çevre Yerleşim Yeri	
Okul Aile Birliği Olarak En Başarılı Olduğunuz Çalışma Konusu	Aile Seminerleri	Sayı	1	2	3
		%	1,3%	2,5%	3,8%
	Eğitim ve Öğretime Destek, Altyapı ve Malzeme Alımı	Sayı	8	3	11
		%	10,0%	3,8%	13,8%
	Kermes	Sayı	1	3	4
		%	1,3%	3,8%	5,0%
	Okul- Aile Arasında İletişimi Geliştirmek	Sayı	8	7	15
		%	10,0%	8,8%	18,8%
	Okul-Öğrenci İlişkilerini Geliştirmek	Sayı	1	3	4
		%	1,3%	3,8%	5,0%
	Öğretmen-Veli İşbirliğini Sağlamak	Sayı	1	-	1
		%	1,3%	-	1,3%
	Öğrencilere Sosyal Yardım	Sayı	-	5	5
		%	-	6,3%	6,3%
	Sosyal Kültürel, Sportif Etkinlikler	Sayı	3	-	3
		%	3,8%	-	3,8%
	Her Alanda Başarıyız	Sayı	2	1	3
	%	2,5%	1,3%	3,8%	
Okul, Temizliği, Temizlik Kampanyası	Sayı	4	5	9	
	%	5,0%	6,3%	11,3%	
Kaynak Bulma, Bütçelendirme, Okul Yararına Harcama	Sayı	3	2	5	
	%	3,8%	2,5%	6,3%	
Güvenlik Elemanı Bulma	Sayı	1	1	2	
	%	1,3%	1,3%	2,5%	
Başarılı Bir Çalışma Yok	Sayı	6	7	13	
	%	7,5%	8,8%	16,3%	
Sınıf Aile Başkanları Yoluyla Sınıf Çalışmaları Yapmak	Sayı	-	2	2	
	%	-	2,5%	2,5%	
Toplam	Sayı	39	41	80	
	%	48,8%	51,3%	100,0%	

X²: 16,354

SD: 13

p: 0,231

malar (% 16.3), birlikte değerlendirilecek olursa, anlamlı bir orana (% 43.9) ulaşmaktadır. Tüm çalışmalar arasında aile odağına yönelik çalışmanın önüne, okula, eğitime ve etkinliğe dönük çalışmalar geçmektedir.

Birlikler, daha çok eğitime hizmet, okula maddi destek ve bütçe uygulamalarında (%30) kendilerini başarılı görmekte-dirler. Sosyal etkinlikler, eğitim seminerleri, kermes ve benzeri çalışmalarda kendini başarılı değerlendirenlerin oranı (%22.5)'tir. Birliklerin başarılı olduklarını belirttikleri çalışmalarda, tüm okulları kapsayan bir başarı söz konusu değildir. Tüm çalışmalarda kendilerini başarılı olarak görenlerin oranı (% 3) gibi çok düşük bir oranda kalmaktadır. Merkez ve çevre yerleşim yerlerindeki okul-aile birliklerinin başarılı oldukları çalışmalar arasında önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu konudaki farklılıklar çalışma odaklarına verilen öneme bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Okul-aile birliklerinin çok boyutlu ve çok çeşitli görevleri olması gerçeği, somut olarak izlenmektedir. Her alanda başarılı olmak (% 3.8) olanaklı görünmemektedir. Tüm çalışma konularında kendisini başarısız görenlerin oranı da (%16.3) düzeyinde kalmaktadır. Bu eğilimler, merkez ve çevre yerleşim yerlerinde farklılıklar göstermektedir. Okul-aile birliği çalışmalarının genel görünümünü içinde yer alan ve başkan-

ların bazılarının en başarılı çalışma alanı olarak değerlendirdikleri, eğitimi geliştirici ve güçlendirici çalışmaların derinliğine irdelenmesi önem kazanmaktadır. Eğitimi geliştirme ve güçlendirme amacıyla, her türlü çalışma yapıldığını belirten okul-aile birliği başkanlarının oranı (%2.5) gibi, çok önemsiz bir düzeyde kalmaktadır. Bu görünüm, birliklerin eğitimi geliştirici düzeyde etkili olmadıklarını düşündürmektedir. Okul-aile birliklerinin gerçekleştirdiği çalışmalara genel olarak bakılacak olursa, eğitim alt yapısını oluşturma, araç-gereç ve malzeme alımı (%31.3) en ön sırayı alan çalışmadır. Yerleşim yerleri farklı okullar arasında benzer eğilimler olduğu saptanmıştır. Temelde eğitim alt yapısının hazırlanması ve kaynak sağlanması sorumluluğu kamunundur. Devletin temel sorumluluğu alanına giren ve genel bütçeden karşılanması gereken alt yapı harcamalarının, birlik çalışmalarına destek ve katkıda bulunma boyutunda devri temel bir güçlük alanı yaratacak niteliklere sahiptir. Birlik çalışmalarının eğitimi geliştirici ve güçlendirici işleri yapmasını engelleyici sonuçlar yaratabilir. Alt yapı çalışmaları konusunun arkasından, birlik başkanlarının değerlendirmelerinin yoğunlaştığı ve ikinci sıradaki görüş, eğitimi geliştirici ve güçlendirici hiç bir çalışma yapılamadığı (%16.3) görüşüdür. Birlik başkanlarınca açıklanan bu sorun, alt yapı çalışmalarının olumsuz etkisi

olarak değerlendirilebilir. Birlik başkanlarının değerlendirmelerine göre, eğitimi geliştirici ve güçlendirici nitelikte görülen çalışmalar; eğitim ve öğretimle ilgili seminer düzenleme (%13.8), sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler (%11.3), hafta sonları veli toplantısı yapma ve kurslar düzenleme (%11.3) düzeyinde kalmaktadır. Okul-aile birliklerinin öğrenci odaklı ve öğrencinin gelişmesini hedefleyen çalışmaları ayrıca ele alınmıştır. Okul-aile birliğinin öğrenci odaklı olan ve en başarılı olduğu belirtilen çalışma konusu; öğrencilerin bilimsel, sosyal, eğitsel, kültürel ve sportif gelişmelerine destek olmasıdır (% 42.5). Çoğunlukla ders dışı etkinliklere dönük öğrenciye yö-

nelik etkinlikler olarak nitelik kazanan çalışmalar olumlu ve önemli bir boyuttur.

Okul-Aile Birliği Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

Uygulamada, ilgili ve istekli olan, birlik çalışmalarına katılan ve yönetime seçilen yöneticilerin organları işleterek yapmayı düşündükleri programların uygulanması temel bir zorluk alanına dönüşebilmektedir. Bu amaçla, birlik yönetimlerinin faaliyet programlarını uygulamada karşılaştıkları engeller ve mali konularda karşılaştıkları zorluklar saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo:4 Faaliyet Programını Uygulamada Karşılaşılan en Önemli Engel

	Okulun Bulunduğu Mahalle		Toplam	
	Merkezi Yerleşim Yeri	Çevre Yerleşim Yeri		
Aile Birliği Yönetimi Olarak Bu Öğretim Yılı Başında Faaliyet Programını Uygulamada Karşılaştığınız En Önemli Engel	Bir Engelle Karşılaşmadık	Sayı 21	16	37
		% 26,3%	20,0%	46,3%
	Veli Desteği ve İlgisi Göremedik	Sayı 7	12	19
		% 8,8%	15,0%	23,8%
	Ekonomik Yetersizliği, Sıkıntı, Gelir, Bağış Dengesizliği, Gider	Sayı 11	8	19
		% 13,8%	10,0%	23,8%
	Okul Alt Yapısının Yetersizliği	Sayı -	5	5
		% -	6,3%	6,3%
	Toplam	Sayı 39	41	80
		% 48,8%	51,3%	100,0%

χ^2 : 7,420 SD: 3

p: 0,060

Okul-aile birliği başkanlarının, birliğin yıllık faaliyet programını uygulamada bir engelle karşılaşma durumları konusundaki görüşler arasında, bir engelle karşılaşmadığını belirtenler (%46.3) önemli bir grubu oluşturmaktadır. Her iki birlikten birisi, bir engelle karşılaşmadan program uygularken, diğerleri önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Yerleşim yerleri açısından farklılaşmaya bakılacak olursa, merkezi yerleşim yerlerinde bulunan birliklerin çevredekilere göre daha az engelle karşılaştıkları görüldür. Faaliyet programını uygulamada bir engel ile karşılaşma durumu, çevre yerleşim yerlerindeki okullarda daha fazladır. Veli desteği ve ilgisi görememek (%23.8) ve ekonomik sıkıntı, bağış yetersizliği, gelir gider dengesizliği (%23.8) okul aile birliği yönetimlerinin programlarını uygularken karşılaştıkları en önemli engel olarak karşılarına çıkmaktadır. Karşılaşılan engeller yönünden, çevredeki birliklerin veli ilgisizliğini ve desteksizliğini daha çok yaşadıkları, altyapı sorununun, sınırlı da olsa, çevrede bir engelle dönüştüğü saptanmıştır. Konuya ekonomik sorunlar bağlamında, yeni getirilen mali sorumlulukların gerçekteştirilmesi örneğinde bakılmıştır. Mali sorumluluklarla ilgili yaşanılan en temel sorun ve bu sorunun çözümleri ağılarından konu irdelenmiştir. Görüşlerin ortaya çıkardığı genel duruma göre, mali konularda bir sorunla karşılaşmayan okulların genel oranı %26.3'tür. Her

beş okuldan birinde bir sorunla karşılaşılmamasına karşı, diğer dört okulda mali konularda birlikler, temel sorunlarla karşı karşıyadırlar. Mali sorumluluklar alanında birliklerin yaşadığı en temel sorun, aıdat toplama zorluğu ve ödemede velilerin sergiledikleri duyarsızlıktır (% 36.3). Bu temel sorun, çevre yerleşim yerlerindeki okullarda (%20) daha yüksek oranda yaşanılmaktadır. Kaynak bulamamak, birlik gelirlerinden vergi alınması (%21.3), bir grup birlik başkanının karşılaştıkları en temel engeldir. Mali konularda yaşanılan temel sorunların çözümleri önemli bir gereksinimdir. Mali konular, birlik çalışmalarının etkililiğini ve verimliliğini etkileyen bir risk alanına dönüşmektedir. Ayrıca derlenen veriler, temel sorunların çözümleri konusunda birlik başkanlarının farklı çözümleri önerilerine sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Birlik başkanlarının mali konularda karşı karşıya oldukları sorunların çözümünde, üç ana görüş çevresinde çeşitlenen, farklı düşüncelere sahip oldukları gözlenmektedir. En ön sırayı alan çözümleri düşünmesi, "bakanlığın okullara bütçeden kaynak ayırması"dır (% 26.3). İkinci görüş, "velilerin mali konulara katılımı ile desteklemelerinin sağlanması" (%23.8), üçüncü çözümleri önerisi, "aıdatların zorunlu hale getirilmesi"dir(%23.8). Bu görüşler, merkez ve çevre yerleşim yerlerindeki okul-aile birliği başkanları arasında benzer düşünceler olarak ortaya çıkmak-

tadır."Mali konularda bir sorun yaşanmadığını belirtenler" in oranının (%22.5) düzeyinde kalması, çözüm önerilerinin önemle değerlendirilmesini gerektirmektedir. Sorunu "çözumsuz görenler" in (%1.3) hiç yok düzeyde olması çözüm umudunu arttırmaktadır. Birlik başkanlarının çözüm önerileri, temelde, maddi sorumluluk kavramı odağında, iki farklı düşünceyi ortaya çıkarmaktadır. Mali sorumluluğu devletin yüklenmesi düşüncesi (%26.3) ile velilerin mali sorumluluk üstlenmesi (% 47.6) düşünceleri, iki karşıt düşünce olarak gündeme gelmektedir. Çözüm önerileri; aidaatların zorunlu hale getirilmesi, standarda bağlanması ve velilere açıkça bildirilmesidir. Mali sorumluluğu devletin yüklenmesini isteyen ve velilerin bu yükten kurtarılmasını düşünenler, ikinci sırada yer almaktadır. Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine göre oluşturulan birlik mevzuatı, birliğin dayandığı ilke ve normları tanımlar. Yaşanılan güçlüklerin ve sorunların çözümü ve birliğin geliştirilmesi için değişiklik beklentileri, yönetmelik değişikliği istekleri ile örtüşür. Birlik başkanlarına çalışmaların daha verimli olması için, yönetmeliğin hangi maddelerinde değişiklik yapılmasını düşündükleri sorulmuştur. Yönetmeliğin yeterli olduğunu ve bir sıkıntı olmadığını belirten birlik başkanları (%62.5) önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır.

Okulda Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesi

Anayasada devletin niteliğini tanımlayan demokratik, laik ve sosyal devlet ilkeleri ile Millî Eğitim Temel Kanununda tanımlanan Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri; bütüncül bir anlayışla, demokrasi eğitimi temel almıştır. "Genellik, eşitlik, bireyin ve toplumun gereksinimlerini temel alma, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve olanak eşitliği, süreklilik, Atatürk devrimi ve ilkeleri ve Atatürk milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ve ailenin işbirliği ve her yerde eğitim" ilkeleri, bütüncül olarak bakıldığında, çağdaş toplum olma hedefi doğrultusunda, demokrasi kültürünün geliştirilmesini gündeme getirmektedir. Demokrasi eğitimi ilkesi; " güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır. Eğitim kurumlarında Anayasa'da ifadesini bulan, Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiç bir şekilde meydan verilmez" şeklinde tanımlanmıştır (mad. 11). Temel zihniyet olarak demokrasi

kültürünün topluma kazandırılması geniş bir sorumluluk olarak ele alınmıştır. Çağdaş toplum düşüncesi doğrultusunda bilinçli ve sorumluluk sahibi genç kuşakların yetiştirilmesi temel amaç ve hedeftir. Okul aile birlikleri, okul ile ailenin işbirliği ilkesi çerçevesinde; "eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için kurulmuştur

(mad.16). Demokrasi kültürünün geliştirilmesinde, birlikler okula katkıda bulunmakla sorumludur. Birliklerin bu alanda yapabileceklerinin geliştirilbilmesi için başkanların görüşleri alınmıştır.

Okulda demokrasi kültürünün geliştirilmesinde okul-aile birliklerinin ne tür etkinlikler yapabileceği sorulmuştur.

Tablo: 5 Okulda Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesi için Birliğin Yapması Önerilen Etkinlikler

		Sayı	Okulun Bulunduğu Mahalle		Toplam
			Merkezi Yerleşim Yeri	Çevre Yerleşim Yeri	
Okulda Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesinde Okul Aile Birliği Ne Tür Etkinlik Yapabilir	Aileler İçin Demokrasi Konulu Toplantılar Yapılmalı	Sayı: 12 % 15,0%	17	21,3%	29 36,3%
	Öğretmen ve Öğrencilerin Demokrasi Konusunda Eğitilmeleri	Sayı: 3 % 3,8%	-	-	3 3,8%
	Çalışmalarda Öğretmen-Öğrenci-Veli Görüşleri Alınmalı	Sayı: 2 % 2,5%	1	1,3%	3 3,8%
	Birlik Seçimlerinin Demokratik Olmalı, Tüm Veliler Katılmalı	Sayı: 7 % 8,8%	6	7,5%	13 16,3%
	Veli-Öğrenci-Öğretmen ve Yönetim Ortak Toplantılar Yapmalı	Sayı: 7 % 8,8%	9	11,3%	16 20,0%
	Öğrenci Temsilciliği Uygulaması Geliştirilmeli	Sayı: 3 % 3,8%	-	-	3 3,8%
	Okulumuzda Yerleşmiş Bir Demokrasi Kültürü Var	Sayı: 1 % 1,3%	2	2,5%	3 3,8%
	Bir Görüşüm Yok	Sayı: 4 % 5,0%	6	7,5%	10 12,5%
	Toplam	Sayı: 39 % 48,8%	41 51,3%	80 100,0%	

χ^2 : 8.211

SD: 7

α : 0.314

Birlik başkanlarının görüşleri arasında, aileler için demokrasi konulu toplantılar yapılması önerisinin (%36.3) ilk sırayı aldığı görülmüştür. Başkanlar, demokrasi kültürünün geliştirilmesine aileden başlamayı önermektedirler. Bu öneriye, çevre yerleşim yerlerindeki okul-aile birliği başkanları daha çok katılmaktadır. Okul odağına yönelik öneride ise, veli, öğrenci, öğretmen ve yönetimin ortak toplantılar yapması önerisi (% 20) önem kazanmaktadır. Birlik odağına yöne-

lik öneri, okul-aile birliği seçimlerine tüm velilerin katılımının sağlanması ve demokratik bir seçim olması önerisini (% 16.3) içermektedir. Çoklu etkileşim, tüm tarafların katılımı, ortak toplantı, veli katılımı ve demokratik seçim kavramları önerilerin temel dayanağını oluşturmaktadır.

İletişim Stratejisinin Geliştirilmesi

Okul-aile birliğinin her alanda gerçekleştireceği çalışmalar, okul yöne-

Tablo: 6 Başkanların İletişim Stratejisinin Geliştirilmesi Konusundaki Önerileri

		Okulun Mahalle	Bulunduğu Çevre Yerleşim Yeri	Toplam	
					Merkezi Yerleşim Yeri
Okul-Aile-Öğretmen-Öğrenci Ve Okul Çevresi Arasında Demokratik Ve Katılımcı Bir İlişki Ve Etkileşimin Strateji Olarak Geliştirilebilmesi İçin Öneriler	Geniş Katılımlı, Bilinçlendirici Etkileşim Toplantıları Yapma	Sayı	12	17	29
		%	15,0%	21,3%	36,3%
	Okul Aile ve Çevre Sistemi İçinde İnsani Değerleri Temel Alma	Sayı	6	6	12
		%	7,5%	7,5%	15,0%
	İletişim Seminerleri Verme	Sayı	2	6	8
		%	2,5%	7,5%	10,0%
	Sosyal Kültürel Etkinlikler Yapma	Sayı	2	3	5
		%	2,5%	3,8%	6,3%
	İletişimde Enformasyon-Teknolojisini Geniş Ölçüde Kullanma	Sayı	6	2	8
		%	7,5%	2,5%	10,0%
Yüzyüze İlişkiler Kurma ve Geliştirme	Sayı	3	2	5	
	%	3,8%	2,5%	6,3%	
Bir Önerim Yok	Sayı	8	5	13	
	%	10,0%	6,3%	16,3%	
Toplam	Sayı	39	41	80	
	%	48,8%	51,3%	100,0%	

χ^2 : 5,908

SD: 6

p: 0,434

timin iletişim ve etkileşim tutumlarına göre gelişir. İnsana ve topluma yönelik, insan ilişkilerine dayalı çalışmalarda, iletişim stratejisi başarıyı etkileyen en önemli etmendir. Etkili iletişim bilgisi ve stratejisi, birlik çalışmalarında yaşanan sorunları çözmeye de bir araçtır. Demokrasi kültürünün geliştirilmesi, demokratik ilişki ve etkileşimleri gerektirir. Demokratik tutum ve davranışlar ile gelişen ilişkiler, okul-aile birliği sisteminin etkililiğini, verimliliğini ve çalışmalarının niteliğini yükseltir. Katılımcılığı temel alan birlik çalışmaları, sağlıklı ve olumlu bir yapıda işleyen veli ilişkilerine dayanır. Demokratik ve katılımcı iletişim stratejisinin her alanda ve her düzeyde işlemesi söz konusudur. İletişim stratejisi yönünden okul-aile birliğinin güçlendirilmesi önem kazanmaktadır. Başkanlara, okul-aile-öğretmen-öğrenci ve veli çevresi arasında, demokratik ve katılımcı bir etkileşimin, bir strateji olarak geliştirilebilmesi için önerileri sorulmuştur.

Önerilerin genel dağılımı arasında, geniş katılımlı, bilinçlendirici etkileşim toplantıları yapma önerisinin (%36.3) en önde geldiği görülmektedir. Çevre yerleşim yerlerinin birlik başkanları, bu öneriye daha yüksek oranda katılmaktadırlar. Okul-aile ve çevre sistemi içinde insani değerleri temel almayı önerenler (%15) ikinci sırada gelmektedir. İletişim stratejisi geliştirme konusundaki bu öneriler, birbirini tamamlayan önerilerdir. Katı-

lımcı, bilinçlendirici ve insancıl değerler temelinde bir iletişim stratejisi önerisi gündeme gelmektedir. İletişim strateji konusunda, bir grup birlik başkanının önerisi, stratejinin uygulanmasına açıklık getiren yöntem ve tekniklere ilişkindir. İletişim séminaleri verme (%10), sosyal kültürel etkinlikler yapma (%6.3), iletişimde enformasyon teknolojisini geniş ölçüde kullanma (%10) ve yüzyüze ilişkiler kurma ve geliştirme önerileri, iletişim stratejisini geliştirici boyutlardır. Yüzyüze ilişki kurma, bilgilendirme, etkinlikler yapma ve teknolojiden yararlanma kavramları, iletişim stratejisinin uygulama yöntemini ve tekniklerini geliştiricidir.

Öğrenci Sorunlarını Çözmede Etkililik

Okul-aile birliklerinin geliştirilmesi kapsamında, sorun çözmeye etkililik boyutu da önem kazanır. Okulda yaşanan sorunların çözümüne birlikler katkıda bulunabilecek güce sahip olmalıdırlar. Okul-aile-öğrenci-öğretmen-yönetim odaklarını, buldukları yerleşim yeri ve sosyal çevre içinde ele alan, yaşanan sorunları gözleyen, nedenlerini ve sonuçlarını bilimsel olarak değerlendiren yaklaşımlarla sorunlar ele alınıp çözülebilir. Bu amaçla, okullarda yaşanan şiddet konusu seçilmiş ve bu örnek sorun düzeyinde birlik başkanlarının görüşleri saptanmıştır.

Okullardaki şiddet konusunda, birlik başkanlarının yaklaşımları, çeşitlilik ve farklılıklar taşımaktadır. Gruplandırılarak değerlendirilecek olursa, birlik başkanlarının görüşleri; okul yönetimi, öğrenci ve aile, bakanlık ve sorun yok gruplaşması içinde, beş odakta, toplanmaktadır. Şiddet sorununun yaşanmadığı okullar gerçeğini öne çıkararak değerlendirme yapıl-

malıdır. Bu okulların gerçeğini öğrenmek ve dersler çıkarmak için, ayrıca araştırılma yapılması gerekir. Okullarında şiddet sorununun olmadığını belirten (% 21.3) birlik başkanları; önemli bir ayna tutmaktadır. Her beş okuldan birinde, şiddet sorunu yaşanmazken, diğer dört okulda şiddetin varlığı ortaya çıkmaktadır. Şiddet sorununu, okul ve okul yönetimi

Tablo: 7 Şiddet Sorununu Önlemek İçin Öncelikle Yapılması Gerekenler

		Okulun Bulunduğu		Toplam
		Mahalle	Çevre	
		Merkezi Yerleşim Yeri	Yerleşim Yeri	
Okullarınızda Şiddeti Çözümlenmesi Ve Kaygayı Önlenebilmek İçin, Sizin Okulunuzda Sorunu Gidermek İçin Öncelikli Ne Yapılmalıdır.	Bu Konuda Bir Sorun Yaşamıyoruz	Sayı 8	9	17
		% 10,0%	11,3%	21,3%
	Aileleri Bilgilendirme Çalışmaları Yapılmalı	Sayı 4	6	10
		% 5,0%	7,5%	12,5%
	Güvenlik Görevlisi Alınması, Güvenlik Sistemi Kurulması	Sayı 8	7	15
		% 10,0%	8,8%	18,8%
	Okul Aile İşbirliği Yapılmalı, Etkili Çalışma Yapılmalı	Sayı 3	2	5
		% 3,8%	2,5%	6,3%
	Disiplin Kuralları Anlatılmalı, Disiplin Uygulamaları Artmalı	Sayı 4	-	4
		% 5,0%	-	5,0%
	Öğrenci Odaklı Eğitim, Bilgi ve Yönlendirme Çalışmaları Yapılmalı	Sayı 2	7	9
		% 2,5%	8,8%	11,3%
Öğrenciler İlgilerine Göre Faaliyetlere Kanalize Edilmeli	Sayı 3	5	8	
	% 3,8%	6,3%	10,0%	
Kütüphaneyi İnternet Merkezi Yaparak Öğrenci Kullanımına Açılmalı	Sayı -	2	2	
	% -	2,5%	2,5%	
Okullar Gereğini Yapıyor, Bakanlık Bu Konuda Kapsamlı Çalışmalar Yapmalı	Sayı 1	-	1	
	% 1,3%	-	1,3%	
Okul Yönetimi Öğrencilere Yaklaşımını Değiştirmeli ve Geliştirmeli	Sayı 6	3	9	
	% 7,5%	3,8%	11,3%	
Toplam	Sayı 39	41	80	
	% 48,1%	51,9%	100,0%	

X²: 11,961

SD: 9

p: 0,216

odağında düşünen birlik başkanlarının toplam oranı (% 35.1) gibi, önemli bir düzeye ulaşmakta ve en ön sırayı almaktadır. Bu grup içinde yer alan birlik başkanları, okulda şiddetin önlenmesi için; okula güvenlik görevlisinin alınmasını ve güvenlik sisteminin kurulmasını (%18. 8), okul yönetiminin öğrencilere yaklaşımını geliştirmesini (%11.3) ve disiplin kurallarının öğrenciye anlatılmasını ve disiplin uygulamalarının artırılması önerisi (% 5) önemsiz düzeyde kalmaktadır. Şiddetin önlenmesinde okul yönetiminin temel sorumlu görenlerin oluşturduğu bu gruptaki birlik başkanları, sorunu okul dışından kaynaklanan bir olgu olarak görmekte ve güvenlik sistemi ile çözümlü öngörmektedirler. Okul yönetiminin öğrencilere yaklaşımını sorunla ilişkilendirenler ise, yaklaşım değişikliği ile sorunun önlenmesini gündeme getirmektedirler. Okul yönetimi, önlem almada temel sorunluluğu olan organ olması kadar, sorunun gelişmesine de neden olan bir organ olarak görülmektedir. Okulun önleyici rolü, bu ikili görüntüyü ortadan kaldıracak bir çabaya yönelmeyi düşündürmektedir. Şiddet sorununu öğrenci odaklı olarak gören birlik başkanlarının toplam oranı (% 23. 6)'dır. Şiddeti öğrenci odaklı gören başkanlar, eğitim, bilgilendirme, yönlendirme ve olumlu etkinliklere yönlendirme yollarını öngörmektedirler. Bu çerçevedeki çalışmaların önleyicilik işlevi önemli görülmektedir. Şiddet

sorununu aile odaklı gören birlik başkanlarının toplam oranı (%18. 8)'dir. Şiddet konusunda ailenin bilgilendirilmesi ve okul ile ailenin işbirliği içinde önleyici çalışmalar yapması etkili yollar olarak önem kazanmaktadır.

TARTIŞMA

Okul-Aile Birliğine Katılımın Güçlendirilmesi

Okul-aile birlikleri, yerleşim yerinin niteliklerine, ailelerin ve okulun yapısal dinamiklerine göre oluşan ortam ve koşullarda etkinlik göstermektedirler. Okul-aile birliğine velilerin katılımları ve birlik çalışmalarının gerçekleştirme düzeyleri yapısal koşullara göre nicelik ve nitelik göstermektedir. Okul-aile birliği düzeyinde çoğunlukla ev hanımlarının katılım göstermesi ve birlik başkanı olarak sorumluluk alması önemli bir bulgudur. Velinin çalışması, okula ve birlik çalışmalarına ilgiyi azaltıcı bir sonuç doğurmaktadır. Ev hanımı olan kadın velilerin tüm okullarda çoğunlukta olması, ev hanımlarını hedefleyen çalışmaların önemini artırmaktadır. Okul-aile birliği çalışmalarına katılım eğiliminin artırılması çabaları yanında, sorumluluk alan velilerin ve birlik başkanlarının ilgi, bilgi ve bilinç düzeylerinin yükseltilmesi önem kazanmaktadır. Bilgilenme ve bilinçlenme ise katılımı başlar. Velilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak, etkili iletişim bağları içinde diyalog kurul-

ması, velilerle toplantılar yapılması ve eğitim yoluyla velilerin katılım konusunda bilinçlendirilmesi güçlü bir öneri olarak ortaya çıkmaktadır. Katılım, okul-aile birliklerinde gerçekleştirilecek eyleme ilişkin düşünsel, fiziksel ya da moral katkıya yol açamamaktadır. Bu da yapılan işe sahip çıkmaya, gücü etkin biçimde kullanmaya ve geliştirmeye olanak sağlamamaktadır (Miser,2000:11). İletişim sorunlarının tüm okulların ortak sorunu olduğu, bu sorunun merkezdeki okul ve aile çevrelerinde daha çok yaşandığı gözlenmektedir. Okul-aile ilişkilerindeki sorunların aşılması ve olumlu bir düzeye taşınması, tüm okulların gündeminde bulunan önemli bir gereksinimdir. Sorunsuz işleyen okul ve birlik yönetimleri arasındaki ilişkiler, okul ve birlik için önemli ve güçlendirici bir destektir. Okul ortamında yaşanan olumlu ilişki ve etkileşimlerin, okulun sosyal çevresine ve tüm ailelere yaygınlaştırılması zorunludur. Katılımcı, insan ilişkilerine dayalı çağdaş yönetim yaklaşımı doğrultusunda, okul-aile birliği çalışmalarının geliştirilmesi gereği desteklenmektedir (Varol, 1993:37-47). Okul sorunlarına ortak bakış açısının güçlendirilmesi, birlik yönetiminin karar alma ve uygulama koşullarının güçlendirilmesi ve okul ve birlik arasındaki uyumlu çalışma enerjisinin aile ve öğrenci odaklı çalışma alanlarına da taşınması önemlidir. Elde edilen bulgulara göre, okul- aile birliği başkanlarının liderlik

davranışlarının geliştirilmesi gereklidir. Karar verme, yapıyı harekete geçirme, üyelik, temsil, bütünleştirme, örgütleme, iletişim, kabul ya da tanıma, hizmet üretimi, davranışları yönünden birlik başkanlarının ve üyelerin güçlendirilmesi söz konusudur. Okul-aile birliği çalışmalarına öğretmenlerin ve öğretmen kurullarının katılımının artırılma, ders içinde ve ders dışında öğretmenlerin etkililiğini ve verimlilik düzeyini yükseltir. Başarılar, sistemin ve seçimle gelen birlik yönetiminin somut koşullar ve olanaklar içinde ortaya çıkan güçlü yanlarını sergilerken, yaşanan sorunlar; sistemin ve kendilerinin gelişmeye açık yanlarını tanımlar. Birlikler, daha çok eğitime hizmet, okula maddi destek ve bütçe uygulamalarında kendilerini başarılı görmekte-dirler. Birliklerin başarılı olduklarını belirttikleri çalışmalarda, tüm okulları kapsayan, yaygın bir başarı söz konusu değildir. Aile odaklı çalışmalar arka planda kalmaktadır. Aile odağına yönelik çalışmaların önüne, okula, eğitime ve etkinliğe dönük çalışmalar geçmektedir. Çalışmalarda, çok çeşitli işlere yönelen birlikler, her konuda görev ve sorumluluklarını yerine getirme çabasına ağırlık vermektedirler. Başarılı olmak, sınırlı alanda kalmakta ve bir konuda ve düşük oranda gerçekleşmektedir. Çeşitlilik ve değişkenlik uygulamada egemen olmaktadır.

Okul-aile birliklerinin gerçekleştirdiği çalışmalara genel olarak bakılacak olursa; eğitim alt yapısını oluşturma, araç-gereç ve malzeme alımı yapma en ön sırayı alan çalışmadır. Yerleşim yerleri farklı okullar arasında benzer eğilimler olduğu saptanmıştır. Okul-aile birliklerinin alt yapı çalışmalarına yönelmesi kaynak yönünden büyük sıkıntılar doğuracak bir konudur. Temelde eğitim alt yapısının hazırlanması ve kaynak sağlanması sorumluluğu kamunundur. Devletin temel sorumluluğu alanına giren ve genel bütçeden karşılanması gereken alt yapı harcamalarının birlik çalışmalarına destek ve katkıda bulunma boyutunda devri temel bir güçlük alanı yaratacak düzeydedir. Birliklerin; veli katılımını arttırma, okul ile aile ilişkilerini geliştirme, aile odaklı çalışmalar yapma, öğrenci odaklı çalışmalarla eğitimi geliştirici ve güçlendirici işleri yapma olanaklarını engelleyici sonuçlar yaratmaktadır. Okul-aile birliğinin öğrenci odaklı en başarılı çalışma konusu, öğrencilerin bilimsel, sosyal, eğitsel, kültürel ve sportif gelişmelerine destek olmaktadır. Öğrenci odaklı bu etkinliklerin çevre yerleşim yerlerindeki okullarda, merkezdekilerden daha çok öne çıkması anlamlı bir farklılıktır. Çevre okulların birlikleri, öğrenci odaklı çalışmalara daha çok öncelik vermektedir. Sınıflara teknoloji desteği ve alt yapı desteği, öğrenciye yönelik başarılı bir çalışma olarak çevre okul birliklerinde öne çıkarken, merkezi

okullardaki birliklerde okulun temizliği ve güvenliği başarılı bir çalışma olarak gerçekleşmektedir.

Faaliyet programını uygulamada bir engel ile karşılaşma durumu, çevre yerleşim yerlerindeki okullarda daha fazladır. Veli desteği ve ilgisi görememek ve ekonomik sıkıntı, bağış yetersizliği, gelir gider dengesizliği okul aile birliği yönetimlerinin programlarını uygularken karşılaştıkları en önemli engel olmaktadır. Çevredeki birliklerin veli ilgisizliğini ve desteksizliğini daha çok yaşadıkları, alt yapı sorununun, sınırlı da olsa, çevrede bir engele dönüştüğü saptanmıştır. Ekonomik sıkıntılar, bağış yetersizliği ve gelir gider dengesizliği yakın oranlarda tüm okullarda uygulamaları engellemektedir. Her dört okuldan üçünde, birlikler mali konularda temel sorunlarla karşı karşıyadırlar. Temel sorun, aidat toplama zorluğu ve ödemede velilerin sergiledikleri duyarsızlıktır. Bu sorun, çevre yerleşim yerlerindeki okullarda daha yüksek oranda yaşanmaktadır. Kaynak bulamamak, birlik gelirlerinden vergi alınması, bir grup birlik başkanının karşılaştıkları en temel engeldir. Az miktarda yaratılan kaynaktan vergi alınması mali gelişmelerin önemli bir göstergesidir.

Birlik başkanlarının mali konulardaki sorunlara bakış açıları, genel bakış için önemli bir göstergedir. Birlik başkanları, uygulamada üç farklı görüş düzeyinde, sorunlara bakış

açılarını sergilemektedir. Farklı bakış açıları; "sorunlara kamusal sorumluluğu temel alan bakış", "sorunlara kamu ve veli ortak sorumluluğu açısından bakış" ve "sorumluluğun velilere devredilmesini temel alan bakış" olmak üzere kategorileştirilebilir. En ön sırayı alan çözüm düşüncesi; Bakanlığın okullara bütçeden kaynak ayırmasıdır. Sorunlara ve sorunların çözümüne bakışlar, uygulamada farklılaşmaktadır. Birlik başkanlarının çözüm önerileri, "maddi sorumluk" kavramı odağında, iki farklı düşünciyi ortaya çıkarmaktadır. "Mali sorumluluğu devletin yüklenmesi düşüncesi" ile "velilerin mali sorumluluk üstlenmesi düşünceleri", iki karşıt düşünce olarak gündeme gelmektedir. Çözüm öngörülerinin ilki, aidatların zorunlu hale getirilmesi, standarda bağlanması ve velilere açıkça bildirilmesinden yanadır. Mali sorumluluğu devletin yüklenmesini isteyen ve velilerin bu yükten kurtarılmasını düşünenler ise, ikinci önemli çözüm öngörüsünü gündeme getirmektedirler. Serin'in (1972:95-96) eğitim ekonomisi kapsamında, eğitim harcamalarını kamusal masraf olarak tanımladığı ve masrafların devletçe karşılanması düşüncesi, günümüzde ikili bir yapılmaya doğru yöneltilmiştir. Okulda demokratikleşmenin hayata geçirilebilmesi amacıyla, okullar için asgari temel; kamusal kaynaklardan eşit biçimde yararlanma, eşit olanak ve koşullara sahip olmadır. Kamusal sorumluluğu temel alarak sorunun

çözülmesi ile sorumluluğun velilere devredilmesi, yaşanan sorunların çözülmesinde iki farklı bakış açısı olarak netleşmektedir. Kamu yönetimi sistemi içinde ortaya çıkan benzer bakış açılarının, eğitim sistemi ortamında da gündeme gelmesi düşündürücüdür. Kamunun yeniden yapılanmasında tartışılan bakış açılarının, okul-aile birliklerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi çalışmaları düzeyinde de yaşanıldığı ortaya çıkmaktadır. İki farklı bakış açısına göre, iki farklı modelin oluşabileceği belirtilmelidir. Kamunun sorumluluğunun temel olduğu eğitim ortamı, eğitim olanaklarının ve koşullarının kamuca düzenlendiği koşullarda velilerin katıldığı ve sorumluluk aldıkları birlik modeli önem kazanan yoldur. Sorumluluğun kamu ile paylaşıldığı, eğitim ortamının kamu-veli sorumluluğu içinde düzenlendiği birlik modeli ikinci eğilimdir. Katılım kavramı, iki farklı modelde iki ayrı anlam kazanmaktadır. Kamunun sorumlu olduğu sisteme katılım ile kamu yerine sorumlulukların üstlenildiği sisteme katılım iki farklı yönelişi tanımlamaktadır. Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan temel ilkeler açısından, birinci modelin gerçekçi ve geçerli olduğu, katılım kavramının bu ilkelere göre içerik ve işlerlik kazanması gerektiği belirtilmelidir. Anayasada devletin niteliğini tanımlayan demokratik, laik ve sosyal devlet ilkeleri ile Milli Eğitim Temel kanununda tanımlanan Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri;

bütüncül bir anlayışla, demokrasi eğitimini temel almıştır. Genellik, eşitlik, bireyin ve toplumun gereksinimlerini temel alma, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve olanak eşitliği, süreklilik, Atatürk devrimi ve ilkeleri ve Atatürk milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ve ailenin işbirliği ve her yerde eğitim ilkeleri, bütüncül olarak bakıldığında, çağdaş toplum olma hedefi doğrultusunda, katılımcı demokrasi kavramının içeriğini geniş anlamda tanımlayıcı bir dayanaklar oluşturmaktadır.

Okul-Aile Birliğini Güçlendirme Önerileri

Birlik başkanlarının büyük bir çoğunluğu gelecek yıl görev almayı ve sürdürmeyi düşünmektedir. Bu eğilim, kazanılan deneyimlerin ve yeterliliklerin yararının sürekliliği açısından, birlik başkanlarının güçlü yanları olarak değerlendirilmelidir. Görevde sürekliliği düşünen başkanların isteklerinin başında, okul-aile birliği çalışmalarını için bütçeden kaynak ayrılmasını, ortam ve koşulların iyileştirilmesini istemi gündeme gelmektedir. Bu istek, devletin düzenleyici ve sorumluluk sahibi olması düşüncesini güçlendirmektedir. Okulun ve birliğin alt yapısının güçlendirilmesini isteyenler de benzer görüşleri açıklayarak, devletin sorumluluk almasını temel alan paradigmayı daha da güçlendirmektedirler. Velilerin mali sorumluluk alması düşüncesi ve

buna ilişkin düzenlemeler uygulamada yaygın olamamaktadır. Yönetmeliği yeterli görenler; var olan anlayış ve yapı içinde kalmaktadır. Yönetmeliğin tümünden değişmesini isteyenlerin azınlıkta kalması, yeni yapılar beklenmesinin sınırlılığını kanıtlamaktadır. Maddelerde sınırlı değişiklik öngörüsünde bulunanlar, var olan yapı içinde mali düzenleme ile yetinmektedir. Değişiklik öngörülerini; mali normları düzenleyici istemlerdir.

Demokrasi kültürünün geliştirilmesine aileden başlanması önerisi, güçlendirme strateji açısından önemli bir etmen olarak görülmektedir. Demokrasi kültürünün aileden başlayarak geliştirilmesi çalışmalarında çevre yerleşim yerlerindeki ailelere öncelik verilmesi görüşü, stratejiyi geliştirici bir yaklaşımdır. Okul ortamında demokrasi kültürünün geliştirilmesi; veli, öğrenci, öğretmen ve yönetimin ortak çalışmasına bağlı olarak açıklanması, katılımı, paylaşımı, dayanışmayı ve birlikte yapmayı sağlayıcı bir zihniyeti desteklemektedir. Okul-aile birliği seçimlerinin, tüm velilerin katılımıyla, demokratik bir süreç olarak işletilmesinin gerekli görülmesi, katılımcı demokrasinin temsili demokrasinin işletilmesi ile olanaklı olduğunun önemini göstermektedir. Seçime dayalı mekanizmaların, katılımcı demokrasiyi geliştirmeye dönük işleyişler için temel alınması gerektiğini gündeme getirmektedir. Adil bir seçim olmadan katılımcı demokrasi

olmaz. Çok yönlü ilişki ve etkileşim, tüm tarafların katılımı, ortak toplantı, veli katılımı ve demokratik seçim mekanizmaları, demokrasi kültürünü geliştirmede önem kazanan göstergelerdir. Demokrasi kültürünü geliştirme çalışmalarında; ailenin eğitimi, okulda çok taraflı katılımın sağlanması ve demokratik işleyişlerin gerçekleştirilmesi demokrasi kültürünü güçlendirici olarak değerlendirilmektedir. Ailelerle ve velilerle ilişkiler açısından okul ve birlik yönetimlerinin birlikte geliştireceği programlarla tanıma ve tanıtma odaklı çalışmalar önemlidir. Velilere okul ve birlik yapılarının, çalışma yöntem ve eylemlerinin açıklanması tanıtma çalışmalarının ana konusu olmalıdır. Velilere açıklama, velileri bilgilendirme ve yönlendirme tutumları ana hedef olmalıdır. Başarılı bir tanıtım çalışmasının temelinde okul ve birlik yönetimlerinin ailelerin, velilerin ve öğrencilerin gereksinimlerini ve isteklerini öğrenmeyi amaçlayan etkili bir tanıma çalışması yer almalıdır. Yönetimsel bilgiyi genişleten tanıma yöntemleri; danışma, basın izleme ve yönetici ile halkın yüz yüze ilişkisidir. Yönetimin kararla birleşen tanıma yöntemleri, katılma, işbirliği ve bütünleşmedir (Kazancı,1978: 35-94). Okul ve okul-aile birliği yönetimleri veli çevresinin katılımını sağlamada öne çıkan gereksinimlerini tanıma çalışmalarıyla, ailelerle ve velilerle yüz yüze ilişkiler kurabilir, danışabilir ve basın yoluyla bilgilere ulaşılabilir.

Birlik çalışmalarında öne çıkacak katılım alanları konusunda veliler bilgilendirilebilir. Okul-aile ilişkileri açısından, birlik ortamında sağlanacak işbirliği ve bütünleşme koşulları ve olanakları üzerine velileri bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

Okul-aile birliği çalışmalarını geliştirecek ve güçlendirecek iletişim stratejisi: katılımcı, bilgilendirici, insan-cıl değerlere dayalı, yüz yüze ilişki kurmaya, bilgilendirmeye, etkinlikler yapmaya ve teknolojiden yararlanmaya olanak sağlayan yöntem ve teknikleri uygulamak olmalıdır. Demokratik iletişim tutumlarının gelişmesine olanak sağlayan bu iletişim stratejisi, başkanların demokratik zihniyeti, demokratik yapıları ve demokratik uygulamaları gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Demokrasi kültürünün geliştirilmesi ilişkilerde demokratik tutum ve davranışların sergilenmesi ile olanaklıdır. Baskıcı, kontrolcü, kısıtlayıcı, sorumluluktan kaçınan ve denetleyici tutumları içeren otoriter iletişim tutumları demokrasi ilkeleri ile çelişir. Birlik başkanlarının öngördükleri iletişim stratejisi, otoriter iletişim tutumları ile uygulamaya dönüştürülemez. Otoriter gücün belirlediği, güce dayalı baskıların işlediği, uyumun temel olduğu, otoriter güç merkezli yapıların oluştuğu, otoriter gücün bilgi ve bilinci ile yetinildiği, otoriter güce özgü değerlerin öne çıkarıldığı, tek yönlü ve yukardan aşağıya ilişkilerin

etkili olduğu iletişim düzeyi yaşanılır. Demokratik iletişim tutumları; gelişmeye, sorun üzerinde odaklaşmaya, sorunun ne olduğunu saptamaya, çözüm için geçerli yolları denemeye, olanaklara göre katılıma ve gelişme sağlayacak yolları esneklik içinde uygulamaya dönük tutumları içerir (Cılga, 2001:134-140). Bilinci ve sorumluluk sahibi insan ilişkilerinin yaygınlaşması hedef alınır. İnsan odaklı yaklaşım, bilgi paylaşımı ve bilinçlendirme ilişkinin taraflarını güçlendirir. Yüz yüze görüşme ve diyaloglar içinde, aşağıdan yukarıya, yukardan aşağıya iletişim kanallarının işlediği süreçler içinde etkinlikler gerçekleştirilir. Sorumlulukların paylaşımı, katılım, dayanışma ve birlikte yapma mekanizmaları içinde etkinlikler planlanır ve gerçekleştirilir. Ben yerine, bizlik duygusu ilişkilerde, işlemlerde ve süreçlerde egemendir. Demokrasi kültürü bu tutumlarla gelişir.

Öğrenci sorunlarını çözme becerisinin güçlendirilmesi için, gerçekleştirilecek uygulamalarının desteklenmesinde, okul-aile birliği katkılarının artırılması gelişmeye açık bir alandır. Birlik başkanları, öğrencilerin yönlendirilmesini; bir program kapsamında, karşılıklı işbirliğine ve diyaloga dayalı bir karar mekanizması içinde yapılmasını gerekli görmektedir.

Şiddet sorununun, okul yönetimi, öğrenci ve aile odaklı görülmesi, so-

runun çok boyutlu olduğunu ve çözümün de bu boyutları kapsayacak çerçevede düşünülmesini ortaya çıkarmaktadır. Öğrenci sorunları, tüm tarafları kapsayan politika ve stratejilerle ele alınmalıdır. Suçlamak, nedeni karşıda aramak ve çözümü karşıdan beklemek yerine, şiddeti önlemeye bütüncül yaklaşım ve çok yönlü işbirliği yapmak önemlidir. Şiddet örneğinde, ortaya çıkan sistemci ele alış, birlik başkanlarının sorun çözme yaklaşımlarını da açıkça sergileyen önemli bir gösterge olmaktadır. Çağdaş ve demokratik eğitimde gerçekleşmesi gerekenler, sorun çözme yaklaşımının değişmesidir. Okul sisteminde, kaba kuvvetin yerine gücün demokratikleşmesi, sorunu disiplin cezaları ile değil kurallara uyma bilincinin geliştirilmesiyle çözülmesi, başarısızlık tehdidi yerine öğrencilerin başarıya motive edilmesi ve otoriteye itaat yerine, demokratik bir otoriteye işlerlik kazandırılması önemlidir (Bilgen, 1994: 36). Öğrenci sorunlarını çözmeye etkililik sağlayacak bu bakışın uygulamada sınanması gündeme getirilmelidir. Sorun çözme sürecinin aşamaları, bu yaklaşım doğrultusunda etkin çözümler üretebilir. Okullarda sosyal hizmet uygulaması modeli geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Okul yönetimi, birlik yönetimi ve aile; çok yönlü işbirliği yaparak; öğrenci- okul- eğitim-aile-çevre odaklarını ilgilendiren sorunları bir arada etkili yaklaşım ve stratejiler geliştirerek çözebilirler.

Sorun çözüme sürecinin aşamaları; sorunu bilimsel olarak belirleme, nedenleri ve sonuçları bilimsel olarak analiz etme, sorunun çözümü için etkili, gerçekçi ve geçerli sorun çözme politikaları ve stratejileri geliştirme, yapılacak çalışmaların amaçlarını ve hedeflerini saptama, programlı bir uygulama sürecini planlama ve gerçekleştirme, sonuçları değerlendirme, izleme ve yeni çalışmaları planlama aşamalarını içerir. Okul sistemi içinde yer alan okul -aile birliği, bütüncül ve sistemci yaklaşımla yapılacak çalışmalara katkıda bulunur. Birlikler, sorun çözme sürecinde etkili olacak bir güç unsurudur. Okul-aile birliklerinin sorun çözme becerisinin geliştirilmesi güçlendirmeye yönelik önemli bir yatırımdır. Okul-aile birliklerinin yürürlükteki yönetmelikle belirlenen görevlerinin yeniden değerlendirilmesi gereklidir. Çağdaş bir sistemin yaratılması için yaklaşım değişikliği yapmak, öğrenci ve veli odaklı bir yapılanmayı gerçekleştirmek öncelik kazanmaktadır. Eğitim sisteminin dinamiğini, iki farklı paradigmanın eklettik ve çelişkili bir kurgusuna yönlendirilmektedir. Çelişkilerin daha iyi anlaşılması için okul aile birliklerinin görev ve sorumluluklarının bütüncül olarak görülmesi gereklidir. Yeni düzenlemenin okul-aile birliklerine, güçlü yanlar sağladığı kadar riskli yanlar da getirdiği gözlenmiştir. Birliğin görev ve yetkileri; olumlu ve olumsuz yanları açısından gruplandırılmış, geliştirilen ve ekte

sunulan iki ayrı çizelge üzerinde sergilenmiş ve analizler yapılmıştır. Görev ve sorumluluklar açısından yeni düzenlemelerin okul aile birliklerine getirdiği güçlü yanlar ve sağladığı olanaklar ekte yer alan çizelge:1 'de sergilenmiştir. Okul-aile birliklerine verilen görevler; ulusal eğitimin amaçlarının ve hedeflerinin gerçekleştirilmesine, öğrencilerin nitelikli vatandaşlar olarak yetiştirilmesine, bu doğrultuda eğitim-öğretim çalışmalarının uygulanmasına, geliştirilmesine ve gerekli etkinliklerin gerçekleştirilmesine veli katılımını örgütlü olarak sağlayan olumlu bir temel oluşturmaktadır. Oluşturulan bu yapının güçlü yanları; okul-aile birliklerine anayasa, temel kanun ve Atatürkçü düşünce sistemi ve uygulamaları temelinde ulusal bir ve bakış ve sorumluluk yüklemektedir. Eğitime ve öğretime bütüncül ve sistemci bir bakışla yönelişin temel alınması yanında, öğrenciyi temel alan, okul-aile ilişkilerini güçlendirmeye yönelen, işbirliğine ve birlikte yapmaya olanak sağlayan bir yönetim anlayışı tanımlanmaktadır. Okul-aile birliği; veli katılımını temel alan örgütlü bir yapıda, ulusal bakış ve sorumluluklar gereğince, çağdaş toplum olma doğrultusunda ve çağdaş vatandaşların yetiştirilmesi için, okul yönetimi ile işbirliği içinde, öğrenciyi, okulu ve eğitimi geliştirici etkinlikler yapan, gerekli ilişki ve etkileşimleri kuran, velilerin gücünü demokrasi kültürüne ve ilkelerine göre harekete geçiren

örgütlü bir birliktir. Okul-aile birlikleri toplumun kalkınması ve ilerlemesi için bir güç odağı olarak ele alınmalıdır. Hedef kitlesi çevresi, içinde tüm okul sistemi ve bileşenleridir. Birliğin düzenleyici kuralları, yönetmelikte bu doğrultuda ele alınmalı ve geliştirilmelidir. Gelişimsel açıdan sorunların belirlenmesi, gereksinimlerin saptanması, eğitsel açıdan çalışmaların politika ve stratejilerinin saptanması, yaşam boyu eğitim ilkelerine göre yaklaşımın güçlendirilmesi önem kazanmaktadır. Birlik çalışmalarının oluşturacağı süreçler içinde, tüm tarafların neleri öğreneceğinin tanımlanması ve uygulamaya dönüştürecek mekanizmaların geliştirilmesi gerekir. Başta veliler olmak üzere, birlikle ilgili tüm tarafların saptanacak amaçlar ve hedefler doğrultusunda davranışlarının değiştirilmesi planlanmalıdır. Örgütlü yapılar içinde, demokratik liderlerin önderliğinde, devlet desteği temel alınarak, çağdaşlaşma doğrultusunda geliştirici çalışmalar yapılmalıdır (Miser,2000:19-46). Birlik çalışmaları; çağdaş toplum hedefi doğrultusunda, bilimin önderliğinde, demokratik çalışma değerleri uyarınca, öğrenciyi temel alan, sosyal çevreyi, aileyi ve okulu kucaklayan ve geliştiren, birlikte yapma, dayanışma, paylaşma, katılımı sağlama, işbirliği yapma, destekleme, yardımcı olma, katkıda bulunma ve etkinlikler düzenleme çabalarına dayalı olarak nitelik ve nicelik kazanmaktadır. Bir-

lik yapısının gelişmeye açık yanlarını saptamaya olanak sağlayan analizler, yaşanan sorunları da anlamaya yardımcı olmaktadır. Yeni görev ve sorumluluklar arasında yer alan hizmet alanları; ek eğitim programı düzenleme, okulun eğitim alt yapısını sağlama ve geliştirme, okul alanlarının kamu yararına kullanılmasını düzenleme, bağış alma ve kayıtlarını tutma, okulda gelir getiren alanların işletilmesi, mal ve hizmet satın alma, okula ve yoksul öğrencilere maddi ve manevi destek sağlama, servis işletmeciliğinde sorumluluk alma, okulda düzenlenen tören ve toplantıların giderlerine katkıda bulunma gibi görevler birliklerin düzeyini aşan ve yerine getirilmesi zor olan sorumluluklardır.

Birlikler, merkezi yönetim ve yerinden yönetim ilkelerinin bir arada etkililik kazanması ile sorunları çözebilir (Öncü,1976:86-88). Birlikler bu ilkeleri güçsüzleştiren ve yerelleşmeye dönük açılımları sergileyen yönelişlerin çelişkilerine sürüklenmemelidir. Birliklerin örgüt kültürü ve örgüt iklimi, yeni düzenlemelerin oluşturduğu çelişkilerle iç içedir. Örgüt kültürünün eleştirilmesinde; demokratik değerler, demokratik liderlik, motivasyonun artırılması, duyarlılık, demokratik iletişim stratejisi temel alınmalıdır (Varol,1993:181-22). Okul yönetiminin program bütçe odağında yerine getirmesi söz konusu olan görevlerin birliklere açılması, katkıda bulunma,

destek olma ve yapma eylemleri ile tanımlanması, idarenin sorumluluklarının devri anlamına gelecek boyutları içermektedir. Uygulamada; okul yönetimi ile birlik yönetiminin ilişkilerinde farklı algılamaları gündeme getirmesi ve çatışmalar doğurması söz konusu olmaktadır. Kamusal sorumlulukların birliğe devri anlamına gelebilecek düzenlemeler; velilerin gücünü ve düzeyini aşacak boyutları kapsamaktadır. Mali konulara odaklı düzenlemelerin yaratacağı mali yük, mali işlerin yerine getirilmesi için gerekli olan nitelikli elaman gereksinimi birliklerde görev alan velilerin düzeyini aşacak nitelikler taşımaktadır. Okul aile birliği yönetimi açısından, yapısal riskler olarak değerlendirilebilecek bu konuların tartışmaya açılması gereklidir. Birlik çalışmaları, aynı zamanda bir sorun çözme süreci olarak düşünüldüğünde (Miser, 2000: 47-52), yukarıda gündeme gelen sorunların çözümü öncelik kazanmaktadır. Bu doğrultuda alınacak kararlar, okul-aile birliklerini güçlendirici sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (2000) **Eğitim Yönetimi**, Ankara: Hatipoğlu Yayıncılık.
- Bilgen, H. N. (1994) **Çağdaş ve Demokratik Eğitim**, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Büyükkaragöz, S. Kesici, Ş. (1995) **Demokrasî ve İnsan Hakları Eğitimi**, Ankara: TDV Yayınları.
- Cılga, İ. N. Basım, V. Duyan, B. Özdi, Ü. Sığı (2001) **Etkili Yönetim İçin İletişim**, Ankara: Kara Harp Okulu.
- Cılga, İ. (2004) **Okulda Katılımcı Demokrasi Modeli**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, No: 15.
- Cüceloğlu, D. (1994) **Yeniden İnsan İnsana**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelenk, S. (2003) Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması, **İlköğretim-Online, E- Dergi**, Ankara: 2(2), 28 - 34.
- Dökmen, Ü. (1995) **Sanatta Ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Elma, C. Demir, K. (2003) **Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (1998) **Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri**, Ankara: Emel Matbaası.
- Gümüşeli, A. İ. (2004) Ailenin Katılım ve Desteğinin Öğrenci Başarısına Etkisi, **Özel Okullar Birliği Bülteni**, Ankara: 2/6, 14 -17.
- Ilgar, L. (2005) **Eğitim Yönetimi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İnsan Hakları Eğitimi On Yıl Ulusal Komitesi, (2001) **İnsan Hakları Eğitimi On Yıl Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları**, Ankara.
- İzğören, A. Ş. (2001) **Geleceğin Organizasyonunu Yaratmak**, Ankara: Academyplus Yayınevi.

Karakütük, K. (2001) **Demokratik Laik Eğitim: Çağdaş Toplum Olmanın Yolu**, Ankara: Anı Yayıncılık.

Kazan, T. (1978) **Halkla İlişkiler Açısından Yönetim ve Yönetilenler**, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 417.

Miser, R. (2000) **Topluluk Katılımı**, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yayın No: 183.

Sencer, M. Sencer, Y. (1978) **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim**, Ankara: TODAİE Yayın No: 172.

TODAİE, (2000) **Türkiye’de İnsan Hakları**, (Yay. Haz. Oya Çitci), Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma Ve Derleme Merkezi, Yayın No:18.

Türkmen, Ş. (2003) **Okullarda Yönetim Etkinlikleri**, Ankara: Alp Yayıncılık.

Yeşil, R. **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Oğuzkan, A. F. (1965) **Okul Yönetiminde Demokrasi**, Ankara: Ülkü Yayınları.

Öncü, A. (1976) **Örgüt Sosyolojisi**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G -7.

Serin, N. (1972) **Eğitim Ekonomisi**, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No: 25.

Varol, M. (1993) **Halkla İlişkiler Açısından Örgüt Sosyolojisine Giriş**, Ankara: A. Ü. İletişim Fakültesi Yayınları No: 2.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

1973 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.

Millî Eğitim Bakanlığı (2005), **Okul-Aile Birliği Yönetmeliği.**

ÖZET

Evsizlik sürecinin ortaya çıkmasında ruh hastalıkları önemli bir yer tutmaktadır. Bu evsiz nüfus içinde kadın ve çocukların oranı her geçen gün artmaktadır. Kendilerine yardım edemeyen, her türlü yardımı reddeden, şiddete uğramış, madde bağımlısı, ailelerinden kopmuş, boşanmış, sağlık ve fiziksel görünümleri gittikçe kötüleşen ruh hastası evsiz kadınların yaşadığı sorunlar bugün katlanarak artış göstermektedir. Ruh hastası evsiz kadınlara sunulan sosyal hizmetlerin yetersiz olması ve bu nüfus grubu hakkında sınırlı düzeyde bilgiye sahip olunması, alandaki meslek elemanlarının çalışmalarını güçleştirmektedir.

Bu gözden geçirme yazısı, sosyal hizmet uzmanları (SHU)'na alanda karşılaştıkları ruh hastası evsiz kadınlar ve sorunları hakkında bilgiler sunmak ve bunlarla yapılabilecek çalışmaların neler olduğunu tartışmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Evsizlik, ruh hastalığı, ruh hastası evsiz kadınlar, sosyal hizmet yaklaşımları.

ABSTRACT

Mental illnesses have an important role in the emergence of the process of homelessness. The women and child population among homeless people is increasing every day. Today, there is an increase in the number of mentally ill homeless women who are not able to help themselves and refuse help, who are physically abused and addicted to drugs, who left their families or are divorced, and whose physical and health conditions are getting worse and worse. The inadequacy of services for these women and the lack of information on this population complicates the problems that professionals encounter during practice. This review aims to present

RUH HASTASI EVSİZ KADINLARIN SORUNLARI ve SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMLARI *

Problems of Mentally Ill Homeless Women and Approaches of Social Work

Vedat IŞIKHAN **

* Bu çalışma; Embase, EBSCO HOST, WoS -Web of Science, Springer Link/Kluwer, Sage Publications, Sciencedirect, Proquest, veri tabanlarında yer alan makalelerden "Homelessness, Mentally illneses, Homeless mentally ill homeless women, social work approach" anahtar sözcükleri taranarak hazırlanmıştır.

** H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi, Doç. Dr.

information on mentally ill homeless women and to discuss what kind of study can be done for them.

Key words: *Homelessness, homeless, mental illnesses, mentally ill homeless women, social work approach.*

GİRİŞ

Evsizlik, özellikle gelişmiş ülkelerde kapitalizmin tüm kurumlarıyla işlediği ve bireyselleşmenin ön plana çıktığı 1980'li yıllarda önemli bir sosyal sorun olarak ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ise, yoksulluk, yetersiz gelir, ruh hastalığı, kendini gerçekleştirilemeyen, işsizlik ve normal yaşam standardı altında yaşayan birey ve ailelerin hızlı bir şekilde artmasıyla gündemimize girmiştir. Evsizlik olgusunu, özellikle ruh hastası ve madde bağımlısı çocuk ve kadınlar yoğun bir şekilde yaşamaktadır.

Bugün, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da en az 600 milyon kent sakini, yaşamı ve sağlığı tehdit eden evlerde ve mahallelerde yaşamaktadır. Barınakları, bir odaya en az dört kişinin düştüğü derme çatma yapılar, ucuz pansiyonlar, yasa dışı yollarla elde edilmiş ya da bölünmüş arazi üzerine inşa edilmiş evlerdir. Milyonlarca evsiz insan bulunmaktadır. Bunlar kamuya açık ya da yarı açık yerlerde, örneğin, kaldırımlarda, otobüs duraklarında, istasyonlarda ya

da parklarda yatıp kalmaktadır. Belki de en az 600 milyon kişinin etkili sağlık hizmetlerine erişim olanağı yoktur. Bu da hastalıkların veya kazaların ekonomik etkisinin daha da ağırlaşması anlamına gelmektedir (DSÖ, 1998: 147-148).

Çağdaş evsizlik sorununun ortaya çıkmasında, geniş ve büyüyen bir sosyal soruna dönüşmesinde özellikle kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlar ve teknolojinin inanılmaz gelişiminin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Evsiz olarak tanımlanan gruplar, geçmişten çok daha farklı özelliklere sahip olup bugün bu topluluğa kadınlar, aileler, gençler ve ruh hastaları dahil olmuştur. Toplumdaki ruh hastalarının sayısı belli olmamasına rağmen bunların evsiz gruplarındaki oranları değişmektedir. Ruh hastaları çoğunlukla, evsiz popülasyonunun %30'unu oluşturmaktadır ve bu grubun içerisinde şizofrenler en ön sırada gelmektedir (Min ve diğ., 2004: 284-289).

Bu gözden geçirme yazısında, evsizliğin tanımlanması ve evsizlerin genel özellikleri, evsizliğin nedenleri, evsizler içinde çok önemli bir grubu oluşturan ruh hastası evsiz kadınların özellikleri, karşılaştıkları sorunlar ve ruh hastası evsiz kadınlara yönelik yapılabilecek sosyal hizmet çalışmalarının neler olabileceği ele alınmıştır.

Evsizliğin Tanımı ve Evsizlerin Genel Özellikleri

Terminal, gar, metro, bankamatik, köprü altları, park ve toplumun marjinal kesimlerinde yaşayan kişi ve gruplar evsiz olarak tanımlanabilir. Bunlara bazen evsiz kişilerin yakınları da eklenebilmektedir. Toplumbilimci Rossi (1989) evsizleri şöyle tanımlamaktadır:

“Kişiler, geleneksel konutların dışında yani, ya evsiz barınaklarında ya da konut olarak tasarlanmamış yerlerde - sokaklar, terk edilmiş evler, otobüs durakları ve hastanelerin bekleme odalarında - gecelerini geçirip yaşıyorlarsa, onlara evsiz denir”.

Evsizliğin tanımlanmasıyla ilgili bazı çalışmalarda belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde federal yasalarda, “evi veya ikametgah yeri olmayan, sokak ve caddelerde yaşamını sürdüren, geceleri yatacak uygun yeri olmayan, geçici yaşam koşullarını sağlayan yerlerde kalan (sosyal refah otelleri, toplu konutlar, hapisaneler ve ruh hastalarına ait geçici yerler), denetim altındaki sosyal konutlarda yaşayan, bireylere geçici kalma olanağı sağlayan kurumlarda kalanlar, insanların rahat ve sürekli uyuyacağı, sıradan kullanımlar için dizayn edilmemiş kamu ya da özel yerlerde yaşayan” kişi evsiz kişi olarak, bu sürecin yaşanmasıyla ortaya çıkan olgu ise evsizlik

olarak tanımlanmaktadır (James, 1992: 11).

Bazı kurumlar, sürekli ikamet edecek yerleri olmadığını belirten aile ve bireyleri de evsiz olarak kabul etmektedir. Bu kurumlarda, terk edilmiş evlerde, caddelerde veya akrabalarında yaşayanlar, zorunlu konutlarda yaşayanlar ve sürekli adresi olmayan diğer insanlar, aşevlerini kullananlar, hastanelerde, cezaevlerinde, otellerde, arkadaş ve ailesiyle yaşayanlar da evsiz olarak kabul edilmektedir (Caton ve Diğ., 2005: 1753).

Son yıllarda evsizler ile ilgili yapılan çalışmaların kadınlar, gençler ve ergenler üzerinde odaklandığı görülmektedir (Tully ve Jacobson, 1994: 62-63). Araştırmalar, daha genç, daha az eğitim fırsatı bulmuş ve uzun süre evsiz konutlarında kalan evsizlerin ciddi anlamda ruh hastalıklarına sahip olduğunu göstermiştir (Min ve diğ., 2004: 284-289). Bu durum çok özel ilgi gerektiren ruh sağlığı hizmetlerine olan ihtiyacı artırmaktadır.

Evsiz sayısının artmasında, düşük fiyata ev bulma olanaklarının az olması da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce A.B.D'deki Ulusal Evsizler Koalisyonunun raporunda daha güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Koalisyonun 23 şehirde değişik nüfus grupları üzerinde yaptığı anketlere göre, tek başına evsizliğe neden olan en önemli

sebeb "uygun konuta sahip olamadan" kaynaklanmaktadır (Tully ve Jacobson, 1994: 61-81).

Evsizler, tüm ilişkilerini sonlandırınca caya kadar, çok kalabalık akrabaları veya arkadaşları yanında geçici olarak kalırlar. Evsizler için günlük yaşamı sürdürüp hayatta kalmak öncelikli hale gelir. Yardım kuruluşlarının onlara sağladığı somut ve acil hizmetlerin çoğu, yiyecek ve barınma şeklindedir (Stewart ve Stewart, 1991).

Özellikle 1980'li yıllardan sonra ailelerin, çocuklu ailelerin ve tek başına çocukların evsiz nüfusu arttırdığı görülmüştür. Bu durum evsiz nüfusun heterojen yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Heterojenliği arttıran önemli nedenler arasında; ruh hastalığı olan evsizlerin tedavi edilememesi, tedavilerinin sık sık aksaması ve tedaviden kaçmaları önemli bir yer tutmaktadır (Van, 1993: 5-7; Bhugra, 2000: 1-5).

Evsizler, kendilerini toplumdan soyutlamış, geri çekmiş, utangaç ve izolasyon nedeniyle kişisel ilişkilerden kaçınan, yaşadığı aile, toplum tarafından dışlanmış kişiler olabilir. Ülkemizde yoksul gruplar gün geçtikçe artış göstermektedir. Yoksullukla ilgili yapılan araştırmaların ortak bulgusu yukarıdaki bilgileri desteklemektedir: Alınan sosyal yardımlar yetersizdir ve bu yardımın büyük bir kısmı beslenme amacıyla kullanılmaktadır (İkizoğlu, 2000).

Evsizlik, doğrudan yoksulluk ve ev almaya gücün yetmemesiyle ilişkilidir. Bir çok evsiz, işsizlik, düzensiz beslenme, madde bağımlılığı gibi, çok çeşitli sorun deneyimine sahiptir. Bunun yanında, evsiz çocukların sağlıkları genelde kötüdür. Bu çocuklarda gelişimsel gerilemelerin sık sık yaşandığı görülmektedir.

Evsizlikle ilgili cinsiyet farklılıkları literatürde fazlasıyla görülmeye başlanmıştır. Kadınlar, erkeklere oranla daha çok evsiz kalmaktadır. Çünkü bu tür kadınların yaşadığı sorunlar özellikle ev içi şiddetle ilgilidir. Görüşülen evsiz kadınların üçte biri bir istismarla karşılaştıkları için evden ayrılıp evsiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Erkeklerden çok kadınların kurumsal tedavi ihtiyaçlarının arttığı, çocukların cinsel veya fiziksel istismara uğradığı saptanmıştır (Ziefert ve Brown, 1991: 215).

Yaşlı evsizlerin sağlık sorunları üzerinde yapılan bir çalışma; Boston caddelerinde ölen evsizlerin %25'inin 60 yaşın üzerinde olduğunu göstermiştir. Çalışmada, 30 yaşlı evsizde 39 ayrı sağlık sorunu olduğu saptanmıştır. Bu grupta, başlıca üç sağlık sorunu görülmektedir: Kronik alkolizm, psikiyatrik rahatsızlıklar ve akciğer hastalıkları (Swigart ve Kolb, 2004: 162-70; Hwang ve diğ., 2005: 311). Işıkhan (2003), evsizlerle ilgili yaptığı araştırma sonunda, evsizlerin sağlık sorunları arasında şizofreni,

tüberküloz ve romatizma hastalığının önde geldiğini saptamıştır.

Evsizliğin Nedenleri

ABD'de yapılan araştırmalara göre, evsizlerin %81'i erkeklerden, %19'u kadınlardan oluşmaktadır. Evsiz kadınların büyük bir kısmının ortak özelliği anne olması ve çocuklarını herhangi bir sosyal hizmet kuruluşuna bırakmış olmasıdır (Baum ve Burness, 1993: 14-24). Yine aynı çalışmada, evsizlerin 1/3'ünün kronik psikiyatrik rahatsızlıklar yaşadığı ifade edilmektedir. Şizofreni, bipolar bozukluk bu grup içinde en sık karşılaşılan rahatsızlıklardır. Bu duruma rağmen ruh hastası evsizlerin tedavi amacıyla hastaneye başvurmadıkları görülmektedir (Power ve arkadaşları, 1999: 590).

Evsizlerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında evsizler arasında ruh hastalığının yaygın bir şekilde bulunduğu ifade edilmiştir. Hope ve Young (1968)'a göre ruh hastası evsizlerde şizofreni, depresyon, bipolar bozukluk, paranoid ve kişisel bozukluklar yoğun olarak görülmektedir. Bunu alkolikler ve madde bağımlıları izlemiştir (Hope ve Young, 1986: 16-22; Zima ve arkadaşları, 1996: 332-338; Lindsey, 1998: 162; Metrauw ve Culhane, 1999: 371; Bhugra, 2000: 1-5; Wenzel ve arkadaşları, 2000: 741). Alkol ve madde bağımlılığı; iş kaybına, sosyal ilişkilerin kopmasına ve toplumdaki soyut-

lanmaya neden olmaktadır. Ruh hastası evsiz kadınların büyük bir kısmında alkol problemi yaşadığı saptanmıştır.

Evsizlik sorununun ortaya çıkmasında kronik alkolizm, aile içi şiddet, boşanma, madde bağımlılığı, ruh hastalığı ve yaşlılığın etkili olduğu belirtilmektedir (Hwang ve diğ., 2005: 312). A.B.D'de yapılan araştırmalar evsizlerin %90'ının herhangi bir ruh hastalığına sahip olduğunu göstermiştir. Evsizlik sadece gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde değil dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde varlığını hissettiren önemli bir sosyal sorundur (Bostanoğlu, 1993: 154-156; Tully ve Jacobson, 1994: 62-63).

Evsizliğin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: işsizliğin ve yoksulluğun (Tully ve Jacobson, 1994: 63) artması; gelirlerinin ve satın alma gücünün giderek düşmesi (Işıkhani, 1996; Işıkhani, 2002: 78); ruh hastalığı, uyuşturucu alışkanlığı, kişisel var oluş ya da kendini gerçekleştirme yetersizliği (Min ve diğ., 2004: 284-289); iş bulma fırsatının sınırlı olması (Işıkhani, 2002: 78); asgari ücreti yükseltmede yaşanan başarısızlıklar ve sosyal yardım kuruluşlarınınca yapılan yardımların minimum düzeyde bir yaşam standardı sağlanması (Rossi, 1989); hükümetlerin sosyal güvenlik harcamaları ve hepsinden önemlisi konut yapımı alanındaki katkılarını azaltması (Rossi,

1989); mevcut ruh hastalarına yönelik toplumsal dayanağı olmayan hizmetlerin kurumsallaşmaması (Tully ve Jacobson, 1994: 63); uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması ve ruh hastası sayısının artması (Min ve diğ., 2004: 284-289); ruh hastalığı olan yaşlı kişi sayısının artması (Tully ve Jacobson, 1994: 63; Warnes ve Crane, 2000: 618-26); kentsel nüfus örüntüsünde değişikliklerin yaşanması (Işıkhan, 2002); kentteki yaşam maliyetinin giderek pahalılaşması (Işıkhan, 2002); insani hizmet programlarında ön planda tutulan felsefi anlayışın ve fonların değişmesi (Dail ve Koshes, 1992: 29-30); ciddi ruh hastalığı riskinin genç yaşlarda görülmeye başlanması (Warnes ve Crane, 2000: 618-26); hastanelerdeki yataklı bakımda ani azalmaların olması (Dail ve Koshes, 1992: 29); toplam evsiz nüfusunda köklü artışın olması (Dail ve Koshes, 1992: 29); ev fiyatlarının artması ve ekonomik şartların olumsuz etkileri (Rossi, 1989) ve yoksul grupların gelirlerinin büyük bir kısmını kira olarak ödemesi (Ziefert ve Brown, 1991: 215). Ayrıca açık işsizlik ve boşanmaların giderek artması dolayısıyla ailelerin parçalanması da evsizliğin nedenleri arasında sayılabilir. Bu durum, boşanmanın malî yüklerinin giderek kadınların omuzlarına binmesine neden olmaktadır.

Boşanma, isteyerek veya istemeyerek gerçekleşmiş olsun, bireylerde

çeşitli düzeylerde strese neden olmaktadır (Arıkan, 1992: 22). Konuyla ilgili literatür, evsiz kadınların büyük bir kısmının boşanmış ve bir psikiyatrik rahatsızlığa sahip olduğunu göstermektedir (James, 1992; Dail ve Hoshes, 1992; Ziefert ve Brown 1991; Işıkhan, 1996; Işıkhan, 2002; Işıkhan, 2003).

Evsiz ruh hastaları arasındaki şizofren hasta sayısının bipolar bozukluğu olan kişilerden 38 kat, genel popülasyondan ise 25 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Dail ve Koshes, 1992: 27-44). Onların bu durumları sokak yaşamı ve yoksulluğun getirdiği zararlarla birleştiğinde yüksek riskli bir durum teşkil etmektedir. Evsizlerin ruhsal, sosyal ve fiziksel durumlarının araştırıldığı çalışmalarda bunların, kendilerine yardım edemeyen, yardımı reddeden veya kendilerine uymayan yardımı reddeden, ailelerinden kopmuş, sağlık ve fiziksel görünümeleri gittikçe kötüleşen evsizler olduğu gözlenmiştir. Bu durumlar, yeni bir kronik evsiz insan topluluğunun oluşmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni alt kültürde, ciddi oranda ruh hastalığı en önemli sorundur (Dail ve Koshes, 1992: 27-44).

Ruh Hastalığı ve Evsiz Kadınların Sorunları

Ruhsal bozukluklar ya da psikiyatrik hastalıklar diğer bazı bedensel hastalıklar gibi günlük yaşamın önemli

bir parçasıdır. Şizofreni, kişiyi, alışılmış algılama ve yorumlama biçiminden uzaklaştıran, düşünce, duygu ve davranış değişiklikleriyle içinde yaşadığı toplumun ortak diline yabancılaştıran, kendi iç dünyasına kapatan, süregelen (kronik) özelliğiyle de üretimden, yaşamdan düşüren bir hastalıktır (Yıldız, 2000: 16-19).

Sokakta yaşayan evsiz insanların üçte birinin şizofren olduğu tahmin edilmektedir. Bu evsiz yaşam yalnız az gelişmiş ülkelerin sorunu değil çok gelişmiş ülkelerin de paylaştığı ciddi bir sorundur. Büyük olasılıkla aynı sayıda hasta da hapishanelerde ya da ruh hastanelerinin mahkum servislerinde bulunmaktadır. Hastaların hemen hemen yarısının da tedavi görmediği tahmin edilmektedir (Yıldız, 2000: 16). Tedavi edilmeyen ya da tedaviye uyumsuz şizofrenlerin şiddete başvurma oranı artarken, tedavide olanların bu açıdan toplumun diğer kesimlerinden bir fark göstermediği bilinmektedir. Yani hastane, hapishane ve sokak arasında dolaşan önemli oranda bir hasta grubu vardır (Yıldız, 2000: 16-19).

Evsiz kadınların fiziksel şiddet ve cinsel istismar ile sık sık karşı karşıya kalması ve kayıtlarda yer almasına rağmen bu popülasyonun gereksinimleri ile ilgili bilgi noksanlığı olmasından dolayı bunlara yönelik kapsamlı incelemeler gerekmektedir.

Evsiz kadınlar, grup halinde yaşamaya erkeklere göre daha az eğilimli olup, alkol kullanma oranları yine erkeklere göre daha düşüktür. Ayrıca evsiz kadınların, evsiz olarak yaşam süreleri erkeklere göre daha kısa olmasına rağmen erkeklerden daha fazla oranda ruh hastalıklarına yakalanmaktadır. Sokak ve caddelerde yaşayan ruh hastası evsiz kadınlar birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır.

Evsiz kadınların karşılaştığı sorunlar, Dail ve Koshes (1992) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır: çocuklarının bakımında güçlükler yaşama; kendini toplumdan ve insanlardan izole etme, aile içinde şiddet yaşama; tecavüze uğrama, cinsel istismarla karşılaşma, sokaklarda fiziksel şiddete maruz kalma, uyuşturucu madde kullanma, aile ve sosyal destekten yoksun olma, düşük benlik saygısına sahip olma, yakınlarında bulunan kişilere karşı aşırı bağımlı olma ve çevreden gelebilecek her türlü saldırılara karşı savunmasız durumda olma.

Evsiz kadınlar; çocuk yetiştirme, yetersiz sosyal ilişkiler, çocuklukta maruz kalınan cinsel istismar ve çalışma hayatına erken katılma gibi sorunlarla da karşı karşıyadır. Ayrıca birçok evsiz kadın cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanmıştır (Dail ve Koshes, 1992: 27-44). Gerçekten de evsiz kadınlar evsiz erkeklere göre daha savunmasızdır. Bu bulgu-

lardan anlaşılacağı üzere evsiz kadınlar, erkek evsizlere nazaran daha fazla sosyal destek gereksinimine ihtiyaç duymaktadır.

Ruh Hastası Evsiz Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımları

Sosyal hizmet mesleği, ekolojik bakış açısından yararlanarak, evsizlere yönelik hizmetlerin planlanmasında bu çerçeveyi sağlayabilecek bir ortamda bulunmaktadır. Çünkü, sosyal hizmet, kişilerin psikososyal yönleri kadar çevresel şartlarını ve durumlarını da geliştirmeye yönelmiş bir meslektir. Ülkemizde ruh hastası evsiz kadınlara yönelik bir hizmet modeli ve bu modelin uygulandığı herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır. Kadınlara yönelik hizmet sunan kurumlar evsiz kaldığını ifade eden kadınlara kapılarını açmaktadır. Kadın konuk evleri, bu alanda önemli bir boşluğu gidermektedir.

Ülkemizde kadınlara yönelik kurulan kadın konukevlerinin, kadının ilerlemesi ve güçlenmesinin önündeki en önemli engellerden biri olan ve aynı zamanda demokratik geleneğin gelişmesini engelleyici bir insan hakları ihlali sayılan kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacı ve giderek yok edilmesi hedefine ulaşılabilmesinde önemli işlevleri bulunmaktadır. Kadın konukevlerinde; sosyal hizmet uzmanları (SHU) tarafından kadınların durumlarının, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi

ve sorunlarının giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar yapılmaktadır.

SHU tarafından gerçekleştirilen bu çalışmalar, kadınların umutsuzluk, suçluluk, utanç ve korku gibi duygularının yenilmesi, özgüvenlerinin gelişmesi, gerektiğinde yeni yaşam seçeneklerini başarabilmeleri için gereken psikolojik destek, danışmanlık, hukuksal rehberlik ve kendilerine yeterli olabilecekleri bir iş ve meslek edinmelerinde gerekli önlemlerin alınmasını, ailesi ya da eşleri ile bir araya gelmeyi tercih etmeleri durumunda yeniden şiddet ortamına girmelerinin engellenmesini, çocuklarının sağlıklı bir ortamda yetişmeleri için aile ilişkilerinin sağlıklı sürdürülmesinin sağlanmasını ve durumlarının izlenmesini kapsamaktadır. Ülkemizde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak açılan altı kadın konukevi bulunmaktadır. Bu konukevleri, yönetmelik uyarınca: "eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle korunmasız kalıp terkedilen, fiziksel, cinsel ve duygusal istismara uğrayan, kendi bünye ve çevre koşullarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi ve sosyal yoksunluk içine düşen, istenmeyen evliliklerle karşı karşıya kalan, uyuşturucu, alkol bağımlısı iken bu bağımlılığı tedavi görerek terketmiş olan, cezaevlerinden yeni çıkmış bulunan, evlilik dışı çocuk sahibi olan ve bu nedenle ailesi tarafından reddedilen" kadınlara

barınma hizmeti vermektedir. SHÇEK'e göre ülkemizde, kadın konukevlerinden 2006 yılı Eylül ayı sonuna kadar yararlanan kadın sayısı 5078, çocuk sayısı 3961 ve işe yerleşen kadın sayısı ise 1000 dolayında bulunmaktadır (shcek.gov.tr). Ülkemizde ruh hastası evsiz kadınlar nadiren kadın konukevlerine yerleştirilmektedir. Evsizlerin barınması için daha çok (özellikle kışın), kapalı spor salonları tercih edilmektedir. Ciddi ruh hastalığı olanlar ise psikiyatri kliniklerinde tedavi görmeleri sağlanmaktadır. Ancak taburcu sonrası izleme ve kontrol çalışmalarında ciddi sorunlar yaşandığı gözlenmektedir.

SHU, ekolojik bakış açısını kullanarak her türlü müracaatçı sistemiyle çalışarak müdahaleler geliştirebilecek bilgi ve beceriye sahiptir. SHU, sosyal, politik, sosyo-ekonomik ve daha geniş çevresel şartların ruh hastası evsiz kadınlar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarır. Bu şartlar kanunların uygulanması, mahkemeler, kamusal destek, bakımevleri ve tıbbi yardım gibi dış sistemleri içerir. Evsizlerin gereksinmelerine hitap edemediklerinde ise bu sistemlerde ihtiyaç duyulan değişiklikleri savunur. SHU, aç, evsiz, evlerinden çıkarılmış veya sosyal yardımdan uzaklaştırılmış insanların sorunlarına kalıcı çözümler bulmaya çalışır (Applewhite, 1997: 19). Aynı zamanda evsizleri etkileyen daha geniş politikalar üze-

rinde de çalışır. SHU, çoğu insanda olduğu gibi, bireyin acil ve daha geniş çevreleri değişmedikçe evsizlerin tutumlarının da değişime direneceğini bilmelidir (Black ve Bruce, 1998: 62-65).

Bu noktada psikiyatrik sosyal hizmet önem taşımaktadır. Psikiyatrik sosyal hizmet, "ruhi ve akli yönden güçlükleri nedeniyle sosyal ve ruhsal işlevlerini tam olarak yerine getiremeyen kişilere hizmet veren hastaneler, ruh ve akıl sağlığı klinikleri, toplum ruh sağlığı programları, çocuk rehberlik büroları gibi psikiyatrik ortamlarda uygulanan sosyal hizmetlerdir" (Bulut, 2001: 130-134). Ruh sağlığı bozuk müracaatçılarla çalışan SHU'nun rol ve işlevleri, ruhsal bozukluğu olan hastaların ihtiyaçlarını karşılayan diğer sosyal sistem ve kurumlarla ilişkilerini düzenlemek ve bireyin sosyal işlevselliğini arttırmak veya başetme becerisi kazandırmak amacıyla psikoterapi yapmak şeklinde sıralanabilir (Bulut 2001: 134).

Tedavide bir diğer önemli konu ise bakımın devamı ile ilgilidir. Tedavinin devamlılığı, uzun süreli yoğun takip ve vaka yönetimi, müracaatçının kontrolü, hasta ve hizmet uygulamaları arasındaki güçlü terapötik ilişkileri içermelidir (Levy ve Connel, 2004: 2329-2332). Literatürde evsizlere yönelik iki önemli uygulamadan söz edilmektedir. Bunlar vaka yönetimi ve grup terapisi.

Vaka Yönetimi (Vaka Sevk ve İdaresi)

Evsizler için hizmet vermek amacıyla kurulmuş olan kuruluşa başvuran (kuruluşa gelen, sokak ve caddelerde bulunup yetkililerce kuruma getirilen) evsiz kişiyle ilk mülakat kuruluşta görevli SHU tarafından yapılır. İlk mülakat aşaması öncelikle gözlemler yapılmasını gerektirir. Aslında bu süreçte SHU tarafından evsiz kişi ve ailelerle ilgili her türlü bilginin (psikososyal inceleme) alınması gereklidir. Bunun yanında, evsiz kişinin sosyo-demografik, ekonomik, kültürel özellikleri, evsiz kalış nedenleri ve psikiyatrik özgeçmişi olup olmadığı saptanır. Evsiz bireylerin çoğunda görülen değerlerin, suçluluğun ve sözel anlatım yetersizliği yanında, evsiz bireylerin önceki çalışma hayatını, kişilerarası tarzlarını ve onların bireysel dilini anlamayı öğrenmesi gerekmektedir. SHU'nun ayrıca müracaatçının kişilik yapısını, boş vakit kalıplarını, ilgilerini, arkadaş gruplarını, aile dışı ilişkilerini, savunma mekanizmalarını ve rol yeteneklerini saptaması gerekmektedir (Riessman, 1996: 3).

İlk mülakat aşamasından sonra evsiz kişinin gerek duyduğu hizmet türü saptanır. Ruh sağlığı bozuk veya sağlık sorunu olan bireylere gerekli bakım ve tedavi, kurumun personeli tarafından sağlanır. Konulan teşhise göre, evsiz kişinin sosyal işlevselliğinin artırılmasına ve ego yetenekleri-

nin güçlendirilmesine çalışılır. Kullandığı ve bağımlılık kazandığı uyuşturucu maddeleri bırakması amacıyla tıbbi çalışmalar yanında grup çalışması yöntemi ve grup baskısı aracılığıyla evsiz bireyin davranış değiştirme sürecine yardımcı olunmalıdır.

SHU evsizlerle ilgili kuruluşlarda görev yaparken aynı zamanda yönetici rolünü de yerine getirir. Vaka yönetimi; birçok kuruluş tarafından müracaatçı ile ilgili kayıt ve bilgileri müracaatçının yararına sevk ve idare etme anlamına gelmektedir. Burada amaç, müracaatçının ihtiyaçlarını karşılamak ve amaçlarına ulaşması yönündeki kaynakları bulup harekete geçirmektir. Bu süreçte, SHU müracaatçıya sahip çıkarak, koruyarak sosyal hizmetin tüm müdahale süreçlerini kullanır. Bu tür kuruluşlarda, sorunu müracaatçıyla birlikte inceleyen, analiz eden, soruna yönelik çözüm yollarını ve müdahale süreçlerini belirleyen ve müracaatçıya yardım edecek olan kişi vaka yöneticisidir (Kahramanoğlu, 1993).

Vaka yöneticiliğinin, yoğun işbölümünden ortaya çıktığı savunulmaktadır. Müracaatçının farklı kuruluşlar arasında kaybolmasını önlemek amacıyla ve müracaatçının sorunlarının bütüncül bir şekilde ele alınıp gerekli olan tüm hizmetlerin organize edilmesini gerektiren durumlarda vaka yönetimi etkin şekilde kullanılabilir (Kahramanoğlu, 1993).

Ruh hastası evsiz kadınlara yönelik bir vaka yönetimi şu süreçleri izleyebilir: Müracaatçı, evsizler için hazırlanan kuruluşa getirildikten sonra kurum bu müracaatçıya vaka yöneticisini tayin eder (bu kişi genellikle SHU'dır). Vaka yöneticisi müracaatçının sorununu tanımaya, aile ve diğer faktörlerle olan ilişkisini ortaya koymaya çalışır. Müdahale nereye yapılacaktır? Kadının evsiz kalışında etkili olan faktör ya da faktörler nelerdir? Aile, kişinin kendisi ve sosyal çevrenin, sorunun ortaya çıkmasındaki etkileri ortaya konulur. Vaka yönetiminde bir vakanın gereksinim duyduğu ihtiyaçlara yönelik birçok hizmetin bir araya getirilmesi hedeflenmektedir. Örneğin; ruh hastası evsiz kadınlara yönelik hizmetler sunarken vakanın ihtiyaç duyduğu hizmet türlerinden yararlanması süreci şu şekilde olabilir: Evsiz ruh hastası kadınların ücretsiz olarak hastaneye yatırılması, ücretsiz yemek hizmetinin sağlanması, gerek duyulduğu takdirde huzurevi ya da kadın konukevine yerleştirilmesi vb... Müracaatçıya yönelik tüm bu hizmetlerin bir araya getirilmesi, ilgili kurumlarla görüşülmesi ve hizmetlerin müracaatçının yararına dönüştürülmesi vaka yöneticisinin önemli görevleri arasındadır.

Evsizlerin yeniden caddelere dönmelerinde veya konutlarda kalmalarında evsizler için ayrılmış konutlarda kalmanın sürenin önemli bir etkiye sahip

olduğu saptanmıştır (Warnes ve Crane, 2000: 618-26). "Ev yaşamına hazırlık", evsizlere yönelik dengeleyici hizmetlerin sadece birisini oluşturmaktadır. Vaka yönetimine ihtiyaç, dağıtım hizmetlerinde sürekliliğin sağlanması ve diğer yardımlar bu dönemde gerçekleştirilen diğer hizmetlerdir. Rife ve arkadaşları (1991: 58-67), 176 evsiz üzerinde yaptıkları araştırmada, vaka yönetimi sıklığının kişiler üzerinde anlamlı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bir işe sahip olma veya sosyal aktivite programlarına katılmanın bireyin hayatı algılamasını etkilediği belirtilmiştir.

Hizmetlerin uygulanması ile evsizlere yönelik oluşturulan kurumların devamlılığı tedavideki engellerin ortadan kalkması için gereklidir. Özellikle vaka yöneticisinin yeteneği, hastalar için yeni bir çevre yapılandırması, müracaatçının toplum kaynaklarından yararlanması, başarılı yaşam stratejileri geliştirmesi ve tüm bunların bir işbirliği içerisinde olması önemlidir.

Grup Terapisi

Grup psikoterapisi son derece güçlü bir tedavi edici araç olan grup ortamını kullandığı için benzersiz bir tedavi yöntemidir. Yalom (1999 akt; Soygür, 2002: 5), genel olarak grup psikoterapisinin tedavi edici etkisini ortaya çıkaran etkenleri araştırmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır: Hastaya umut aşılması ve korunması; has-

tanın sorunlarıyla yalnız olmadığını fark etmesi (evrensellik); bilgilendirme, rehberlik; hastaların birbirlerine yardımcı olması; temel sosyal becerilerin geliştirilmesi; grup içinde iyi olanın örnek alınması; duyguların boşalması ve ifade edilmesi; hastanın kendisini anlayan ve kabul eden kişilerden oluşan bir gruba ait olduğunu hissetmesi (kaynaşma); kişilerarası öğrenme; hastanın başkalarından alınabilecek destek ve yardımı sorumluluğunu alması.

Şizofreni tedavisi çok yönlü/bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın esaslarını ilaç tedavisi ve psiko-sosyal bakım oluşturmaktadır. Tedavinin temel bileşeni ilaçlardır. Antipsikotik ilaçlar olmaksızın şizofren tedavisi gerçekleştirilemez. İlaç tedavisinin optimal olarak uygulanabilmesi için, süreklilik taşıyan, tutarlı, destekleyici ve güven verici bir hekim hasta ilişkisine ihtiyaç vardır. Hasta ile beraber hastanın ailesi ve yaşadığı toplumsal ortamın da tedavi süreçlerine dahil edilmesi bütüncül yaklaşımı tamamlar (Soygür, 1999: 83-90). Bu çok yönlü-bütüncül yaklaşımın bir parçası olarak uygulanan grup psikoterapisinin şizofreni tedavisine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir (Soygür, 2002: 4).

Grup, psikoterapisi, şizofreninin gidişi sırasında ortaya çıkan sosyal veya kişilerarası ilişkilerdeki yetersizlikleri giderebilmek üzere; amaç oluşturma, plan yapma, sorun çözme becerisi

kazandırma, hastalığına karşı içgörü geliştirme, ilaç tedavisine uyum sağlama ve ilaç yan etkileriyle baş etmeye odaklanmaktadır (Aktaş, 2001: 40).

Kadınlar ile ilgili sorunların çözümünde grup terapisinin yoğun olarak kullanımı 1980 ve 1990'larda da devam etmiştir. Boşanma oranlarındaki artış, yalnız yaşayan kadınlar ve bu tip kadınların toplum tarafından kabul edilmemesi, cinsel istismardaki artış, aile içi şiddet, aile ve toplum desteklerinden yoksunluk ve kadınların daha fazla depresyon gösterme eğilimi, grup terapisine olan ihtiyacı artırmıştır.

Araştırmalar, kadın gruplarla yapılan çalışmaların kadınlara özel yararlar sağladığını göstermektedir. Kadınların oluşturduğu grupların yararları, bir kadının sosyalleşmesi sürecindeki tecrübelerini ortaya koymak olarak tanımlanmıştır. Süreç, psikolojik ikilemlerle karşılaşan kadınların, izolasyon duygusunu azaltmakta ve duygusal sıkıntıları ortadan kalkmaktadır (Dail ve Koshes, 1992: 27-44). Tecavüz ve ensest ilişkiye maruz kalmış ruhsal rahatsızlıklar geçiren evsiz kadınlar, sorunlarını ifade etmekte oldukça zorlanmaktadır. Bununla birlikte bu tür tecrübeler geçirmiş kişilerin grup sürecinde sorunlarını anlatabilmeleri uzmanın sorumluluğunda olup gruptaki güven duygusunun güçlü olmasıyla ilişkilidir.

Gruplarla ilgili literatüre dayanarak bir örgüt çatısı altında ruh hastası evsiz kadınlarla gerçekleştirilebilecek grup çalışmalarının yararları şu şekilde sıralanabilir (Duyan, 1997: 35):

1. Ruh hastası evsiz kadınlar sokak ve caddelerde genelde kendileri gibi yaşayan diğer evsizlerle – ancak hem cinslerini tercih ederek- birlikte yaşamlarını sürdürmektedir. Kuruluş ortamında gerçekleştirilecek ve yapılandırılacak bir grup ortamı ruh hastası evsiz kadınlara, başkalarıyla birlikte olma ve onların yaşantılarına ortak olma fırsatını verir.
2. Diğer ruh hastası evsiz kadınlardan alınan geribildirim ile kendilerini daha iyi değerlendirebilir ve daha gerçekçi algılayabilirler.
3. Grupta yer alan diğer ruh hastası evsiz kadınları dinleyerek, gözlemleyerek onların kullandığı problem çözme yaklaşımlarını kendi sorunlarının çözümünde kullanabilirler.
4. Grup ortamı, evsiz kadınların sokak ve caddelerde yaşadıkları travmaları, bilinçaltında bastırmak zorunda oldukları çeşitli korku ve duyguları birbirlerine ifade etme ve paylaşma fırsatı verir. Bu korkuların bilinç düzeyine ulaşması aynı zamanda grup yöneticisi olan SHU'na müdahale için önemli ipuçları verebilir.

5. Ruh hastası evsiz kadınlar birbirlerine yardım ederken işe yaramazlık ve güçsüzlük duyguları azalacaktır.

6. Ruh hastası evsiz kadınların oluşturduğu gruplar, ortak bir problemi paylaşan üyeler arasındaki destekleyici ilişkilerin olası sayısının artmasına yardımcı olur

Ruh hastası evsiz kadınlarla ilgili grup terapisi sürecinde ve sonrasında, evsiz kadınların ruhsal durumlarını belirlemek için yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir. Bir kişinin sürece katılabilmesi ve karışık durumların aşılması, gerçeğe dayalı konuların ele alınması ile sağlanabilir. Bu durumlar içerisinde toplantı zamanlarını hatırlama, giyinme, toplantıda temel noktaları ele alma, süreç boyunca uygun bir şekilde davranabilme ve en önemlisi grupta güven duygusunu geliştirebilmektir. Bu konular ruhsal rahatsızlığı olanlar için oldukça karışık durumlardır. Ruh hastası evsiz kadınların grup terapisinden yararlanabilmesi sürecin devamlılığına bağlıdır.

Sonuç

Ruh hastalığı ve evsizlik arasındaki ilişki ağı tamamıyla anlaşılammaktadır. Bunda şizofreni gibi ciddi bir sorunun varlığı kabul edilmelidir. Madde bağımlılığı, ruh hastalığı, işsizlik, yoksulluk, uygun konuta sahip olamama, sinirlilik, kişilik sorunları ve

isteklerin yerine getirilememesi evsizliğe yol açabilmektedir. Ayrıca evsizlik ile kişisel travma arasında bir ilişki olup, küçük ruhsal rahatsızlıklar ciddi sorunlara yol açmakta ve bu evsizliğe dönüşebilmektedir.

Ruh hastası evsiz kadınların sorunu analiz edildiğinde bunların çok problemlili bir görünüm içinde olduğu görülmektedir. Sorunların çözümü amacıyla, kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanabilir. Toplumda ihtiyaç, kaynak ve kuruluşlar arasında eşgüdümü başaracak kişi SHU'dur. Gelişmiş ülkelerde, vaka yönetimi hizmeti veren çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Ülkemizde her ilde bulunan Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri'nde vaka yönetimi uygulamalarının gerçekleştirilebileceği birimler oluşturulabilir.

SHU, vaka yönetimi ile bu kadınların gerek duyduğu hizmet türlerinin bir araya getirilmesi ve ruh hastası evsiz kadınların bunlardan maksimum düzeyde faydalanması için çalışmalarında bulunabilir. Grup terapisiyle, ruh hastası evsiz kadınların ego fonksiyonları ve sosyal işlevselliği artırılabilir. Toplumda çok dağıntık bir görünüm arz eden sosyal hizmet ve yardımlar müracaatçıların yararına harekete geçirilebilir ve kurumlar arası eşgüdüm sağlanarak hizmetlerde verimlilik ve etkinlik sağlanabilir.

Ruh hastası evsiz kadınlarla yapılacak uygulamalar ve grupla çalışma

sürecinin; müracaatçının tedavi programlarına katılma arzusunun geliştirilmesi, tıbbi uygulamalara uyum gösterme, önceden belirlenen günlük aktiviteleri zamanında yapma, kendini kontrol etme yeteneği kazandırma, krizin sıklığını azaltma, psikolojik destek ve vaka yönetiminden oluşması gerekmektedir. Bu yöntemler - günlük yaşam ve sosyal beceri geliştiren psikiyatrik tedavi ve rehabilitasyon yöntemlerini içeren kapsamlı tedavi programları- ruh hastası evsiz kadınların yaşam kalitesini artıracak ve onların daha etkili olmalarını sağlayacaktır. Örneğin; ruh hastası evsiz kadınlar için kurum bakımı dışında, hastanelerle bağlantısı olan ve hizmet ekibinin gözetimi altında bağımsız evlerin açılması (evsiz merkezleri), ayrıca bunlara psiko-sosyal içerikli destek hizmetlerinin sunumu Sağlık Bakanlığı ve SHÇEK tarafından sağlanabilir.

Evsizlik gibi sorunlar çağdaş toplumlarda daha çok görülmeye başlanmıştır. Evsizliği tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak burada ailenin korunmasına ya da bireylerin evsizlik sürecini hızlandıran etmenlerin azaltılmasına yönelik politika, proje ve hizmetlerin geliştirilmesi ve uygulamaya aktarılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, A.M. (2001) "Sosyal Grup Çalışmasından Gruplarla Sosyal hizmete".

Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan, (Yayına Hazırlayan: Veli Duyan ve A.M.Aktaş), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları No: 008, 40-49.

Applewhite, S.L. (1997) "Homeless Veterans: Perspectives on Social Services use". *Social Work*, 42 (1), 19-30.

Arikan, Ç. (1992) Yoksulluk Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. *Şafak Matbaacılık*, Ankara.

Baum, S. Alice., Burnes, Donald, W. (1993) A National in Denial the Truth about Homelessness. *San Francisco Westview Press*.

Bhugra, D. (2000) Homelessness and Mental Health. *Cambridge: Cambridge University Press*, pp: 1-21.

Black, B. ve Bruce, E.M. (1998) "Treating Tuberculosis: The Essential Role of Social Work", *Social Work in Health Care*, 26 (3) :51-67

Bostanoğlu, Ö. (1993) "Amerika Birleşik Devletlerinde Evsizlik". *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (3) 154-156.

Bulut, I. (2001) "Psikiyatrik Sosyal Hizmet". *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan*. Yayına Hazırlayanlar: Veli Duyan ve A. Mavili Aktaş), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları No: 008, 130-134.

Caton, C.L, Dominguez, B., Schanzer, B, ve Diğerleri (2005) "Risk Factors for Long-Term Homelessness: Findings from a Longitudinal Study of First-Time Homeless Single Adults". *Am J Public Health*, 95, 1753-1759.

Dail, P.W ve Koshes, R.J. (1992) "Treatment Issues and Treatment Configurations for Mentally Ill Homeless Women", *Social Work in Health Care*, 17 (4) 28-44.

DSÖ. (1998) *Dünya Sağlık Raporu 1998. 21. Yüzyılda Yaşam Herkes İçin Bir Vizyon*. Cenevre, 1998, Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı ve Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü ortak yayını, Ankara, 147-148.

Duyan, V. (1997) *Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi*. Aydınlar Matbaacılık, Ankara: 27.

Hope, Marjorie., Young, James. (1990) *The Faces of Homelessness*. D.C. *Heathy Company, USA*.

Hwang, S.W., Tolomiczenko, G., Kouyoumdjian, F.G., ve diğerleri. (2005) "Interventions to Improve the Health of the Homeless: A Systematic Review". *Am J Prev Med*, 29, 311-319.

Işıkhan, V. (1996) "Evsiz'ler Topluma Kazandırılmalı". *Cumhuriyet Gazetesi*. 2.

Işıkhan, V. (2002). *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*. Kardelen Ofset. Ankara, Ocak.

Işıkhan, V. (2003) "Behice Eren Çocuk ve Gençlik Merkezinde 95 Evsizle Yapılan Araştırma", *Yayınlanmamış Çalışma*, Ankara.

İkizoğlu, M. (2000) "Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesi'nde Ampirik Bir Araştırma" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

James, J.F. (1992) "New Methods for Measuring Homelessness and Population at Risk: Exploratory Research in Colorado". *Social Work Abstracts*, 28, 11-14.

- Kahramanoğlu, Ertan. (1993) "Vaka Yönetimi", SHYO Bilimsel Etkinler Toplantısı, Basılmamış Çalışma, Ankara.
- Levy, B.D. ve Connell, J.O. (2004) "Health Care for Homeless Persons". *N Engl J Med*, 350, 2329-2332.
- Lindsey, E. (1998) "Service Providers' Perceptions of Factors that Help or Hinder Homeless Families". *Families in Society*, 79 (2) 160-172.
- Metreaux, S., Culhane, D. P. (1999) "Family Dynamics, Housing, and Recurring Homelessness among Women in New York City Homeless Shelters". *Journal of Family Issues*, 20, 371-396.
- Min, S.Y., Wong, Y.L., Rothbard, A.B. (2004) "Outcomes of Shelter Use Among Homeless Persons With Serious Mental Illness". *Psychiatr Serv*, 55 (3) 284-289.
- Power, R., ve Diğerleri (1999) "Health, Health Promotion, and Homelessness". *British Medical Journal*, 318 (7183) 590-592.
- Riessman, F. (1996) "New Approaches to Mental Health Treatment for Low-Income People". *Social Work Practice*, 2 (2) 12-19.
- Rife, J.C., First, R.J., Greenlee, R.W., Miller, L.D. ve Feichter, M.A. (1991) "Case Management with Homeless Mentally Ill People". *Health and Social Work*, 16 (1) 58-67.
- Rossi, P.H. (1989) *Without Shelter*, New York: Priority Press Publications, USA.
- Soygür, H. (1999) "Şizofreni Tedavisine Genel Bir Bakış", *Psikiyatri Dünyası*, 3 (3) 83-90.
- Soygür, H. (2002) "Grup Psikoterapisinin Şizofreni Tedavisine Katkıları", *Şizofreni Yazıları*, Kış 3 (1) 4-6.
- Stewart, J., ve Stewart, G. (1991) "Social Work with Families". *British Journal of Social Work*, 22 (3), 271-289.
- Swigart, V. Kolb, R. (2004) "Homeless Persons' Decisions to Accept or Reject Public Health Disease-detection Services". *Public Health Nurs*, 21 (2) 162-170.
- Tully, C.T ve Jacobson, S. (1994) "The Homeless Elderly: America's Forgotten Population". *Journal of Gerontological Social Work*, 22 (3/4) 61-81.
- Van, Meredith, R. (1993) *Homelessness Families: Causes, Effects and Recommendations*. New York: Farland Publishing. USA.
- Warnes, A.M. ve Crane, M.A. (2000) "The Achievements of a Multiservice Project for Older Homeless People". *Gerontologist*, 40 (5) 618-626.
- Wenzel, S. L., Leake, B. D., Gelberg, L. (2001) "Risk Factors for Major Violence among Homeless Women", *Journal of Interpersonal Violence*. 16, 739-752.
- Yıldız, M. (2000) "Şizofreni: Hastalığı Anlamak ve Onunla Yaşamayı Öğrenmek", *Şizofreni Yazıları*, (Kitap Tanıtımı: Mustafa Yıldız), Şizofreni Hastaları ve Yakınları Dayanışma Derneği Yayın Organı, Güz 2000. 1 (4) 16-19.
- Ziefert, M., ve Brown, K.S. (1991) "Skill Building for Effective Intervention with Homeless Families". *Families in Society*, April, 214-216.
- Zima, B.T., Wells, K.B., Benjamin, B., Duan, N. (1996) "Mental Health Problems among Homeless Mothers: Relationship to Service use and Child Mental Health Problems". *Archives of General Psychiatry*, 53 (4), 332-338.

SOSYAL HİZMETİN TEMEL HEDEFİ: SOSYAL ADALET

Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe

Primary Objective of Social Work: Social Justice

From Rhetoric to Practice Through Empowerment

Tarık TUNCAI*
Ercüment ERBAY*

* H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü, araştırma
görevlileri.

ÖZET

Güçlendirme yaklaşımı temelinde yapılandırılan bu makalede, sosyal adalet ve sosyal hizmet arasındaki ilişki teorik çerçevede tartışılmaktadır. Bir disiplin ve meslek olan sosyal hizmetin nihai hedefinin sosyal adaletin sağlanması olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Başlangıcından günümüze uzanan gelişme sürecinde sosyal hizmetin sosyal adaletle bağlantısı eleştirel bir bakışla tahlil edilmektedir. Mikro düzeyde psikososyal iyileştirme-geliştirme odaklı, makro düzeyde sosyal değişim ve politika odaklı her uygulama ortamında sosyal adalet nihai hedefine ulaşmada sosyal hizmetin ihtiyacı paradigma değişikliğidir. Bu ihtiyaca yanıt üreten, hem tekil olarak bireyin özne yaşamında, hem de büyük ölçekte toplumun geniş kesimlerinin gereksinimlerini karşılamada, sorundan çok çözüme odaklanan ve sorunun sahiplerini çözümün baş aktörleri olarak gören paradigma güçlendirmedir. Dolayısıyla, profesyonel uygulamaların birey, grup, aile düzeyinden toplum ve politika düzeyine değin çeşitlilik arz eden uygulama ortamlarında, güçlendirme yaklaşımı temelinde yapılandırılmasıyla sosyal adalet hedefine doğrudan hizmet edileceği görüşü savunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal adalet, güçlendirme, sosyal hizmet.

ABSTRACT

This article discusses the relationship between social justice and social work in a theoretical framework which is structured in the basis of the empowerment approach. It is emphasized that as an academic discipline and also a profession, the primary objective of social work is to ensure social justice. Throughout its development process from beginning to this time, connectedness of social work with social justice is analyzed through critical thinking. In every practice setting, both psychosocial improvement and

development focus on the micro level and social change and policy practice focus on the macro level, social work requires a paradigm change to ensure the objective of social justice. To satisfy this requirement, both in an individual's subjective life, and in the process of meeting the needs of large part of a society, the paradigm of empowerment mainly focuses on solutions rather than problems and sees people as actors in their own lives and solutions. Consequently, it is emphasized that, in various practice settings, from individual, group and family level to societal and policy practice level, professional practices which are structured in the basis of empowerment approach will directly serve the objective of social justice.

Key words: *Social justice, empowerment, social work.*

GİRİŞ

"Adalet güçlü olanın lehinedir. Plato"

Sosyal hizmet mesleğinin nihai hedefine ilişkin süregelen tartışmalar sosyal hizmetin kendisi kadar eskidir. Sosyal hizmetin nihai hedefi nedir? Sosyal adaletin ve toplumsal değişimin sağlanması mıdır? Eğer yanıt sosyal adalet ideali ise, bilimsel temeller üzerine inşa edilmiş bilgi-beceri repertuarına sahip *"klinik sosyal hizmet uygulaması"* ile müracaatçının yaşantılarındaki değişimlere ve çevresel koşullara psikososyal uyumunun sağlanmasına odaklanan sosyal hizmet uygulamalarıyla sos-

yal adalet hedefinden uzaklaşılır mı? Uygulama alanında makro odaklı sosyal adalet ve politika temelli çalışmalar mı yoksa mikro odaklı klinik müdahaleler mi ağırlıktadır? Diğer taraftan birey, grup ya da aile odaklı klinik uygulama yoluyla da sosyal adalet hedefinin karşılanmasına hizmet etmek olanaklı mıdır? Güçlendirme yaklaşımının zemini üzerine kurulu bu makalenin amacı, sosyal hizmet ve sosyal adalet temel hedefi arasındaki ilişkiyi eleştirel bir gözle tartışmaktır.

Bisman (2004:109-110), amaç tartışmalarının, mesleğin gelişimine zarar vererek miyop bir odak yarattığını, bunun sonucunda toplumun incinebilir bireyleri ve grupları için sosyal adalet sağlanması sürecinin zarar gördüğünü savunmaktadır. O'Brian'a göre ise sosyal hizmet, yoksullar için sosyal adalet sağlanması pahasına yöntemlere, kuram ve uygulama modellerine gereğinden fazla dikkat harcamıştır (2003:389). Sosyal hizmet bireyi ve onu çevreleyen dünyayı görünenin ötesinde algılamak, değerlendirmek ve yorumlamak yeteneğine sahip olmalıdır. Ancak bu şekilde toplumsal değişim ve sosyal adalete hizmet edebilir.

Bu makalenin konusu bir disiplin olarak sosyal hizmetin ontolojisini tartışmak değildir. Fakat sosyal adalet temel hedefinden uzaklaşılması olasılığına etkide bulunduğu düşünülen bazı konulara kısaca değinmekte

yarar vardır. Sosyal hizmetin bilgi temeli geçmişten günümüze geniş ölçüde sosyal bilimler ve tıptan beslenmektedir. Bu kapsamda bireye ve topluma bakış, özellikle modernist psikoloji ve sosyoloji kuramlarından esinle biçimlenmiştir. Bu durum, müracaatçılara yönelik çeşitli mesleki müdahalelerde, sorunu tanımlama ve çözüm üretme sürecinde kolaylıkla ve sıklıkla "patoloji" ve "işlevsizlik" terimlerinin kullanılmasına etkide bulunmuştur. Profesyonel uygulama da "iyileştirme", "onarım" ya da "düzeltme" üzerine yapılanmıştır. O'Brian (2003:395) bunun nedenini, sosyal hizmet kuramlarının sosyoloji ve psikolojiden yararlandığı oranda ekonomi ve eğitimden yararlanmamasına bağlamakta, bireyi değişimin öznesi olmasından çok nesnesi olarak gören modernist-pozitivist kuramlarla oldukça güçlü bağlar kurduğunu savunmaktadır.

Hem psikoloji hem de sosyoloji kişilerin ve toplumların genel görünümünü ve sorunlarını açıklamaya çabalamaktadır. Bu disiplinler insanların işlevselliğini ya da onun toplumdaki yetersizliğine neden olan temel kusurları ve adaletsizlikleri açıklamaya yardımcı kuramlar önerirler (O'Brian, 2003:395). Fakat varılacak son nokta sosyal adaletin ilkelerini benimsemek ise, kusurların ve açıklamaların ötesine geçebilmek ve insanların daha adil ve eşit koşullarda yaşamasının nasıl olanaklı kılınacağı

üzerinde çalışmak gerekir. Bu konularda çalışmak kuşkusuz sosyal hizmetin sorumluluğudur.

Öte yandan ekonomik konular da her zaman sosyal hizmet uzmanı - müracaatçı ilişkisinde etkili bir boyut olmuştur. Özellikle sosyal ve ekonomik yoksunluk içindeki müracaatçılar terapiden çok daha öncelikli olarak nakit yardımına ihtiyaç duyarlar. Sosyal hizmet uzmanının müracaatçılarını psikososyal yönden geliştirici terapi ya da danışmanlık yapması para vermekten daha kolay olabilir. Nitekim barınma, geçim gibi ekonomik temelli sorunlarla sosyal hizmet uzmanlarına gelen müracaatçıların çoğunluğu yeterli ekonomik destek almak yerine, içinde buldukları durumun güçlüğünü ve duygularını paylaşmakla elde ettikleri geçici bir rahatlama razı olabilirler. Diğer taraftan yalnızca aynı veya nakdi destekle sınırlı bir sosyal hizmet uygulaması da müracaatçının yaşadığı sorunların görünür kılınması ve bu sorunlarla baş edilmesinde yetersiz kalır. Her bireyin kendine özgü ve biricik olan iç dünyası ve dış çevresiyle güçlerini keşfetmesinde sosyal hizmet uzmanının çok yönlü mesleki müdahalelerde bulunmaması uygulamayı "onarıcı" bir pratikle sınırlandırır. Bu türden süreçler sosyal hizmet uzmanları açısından kendilerini güçsüz ve yetkisiz hissettikleri yaygın durumlardır ve sonuçta sosyal adalet hedefinden uzak her

mesleki süreçte, dramatik biçimde müracaatçı-sosyal hizmet uzmanı ilişkisinin ortak paydası "güçsüzlük" olmaktadır.

Sosyal Adalet Hedefine Doğru

Toplumsal kaynakların ve sorumlulukların toplumun tüm üyelerine eşit dağılımı (Wendorf, Alexander ve Firestone, 2002:20) olarak tanımlanan sosyal adaletin, bir meslek olarak doğuşundan bugüne değin uzanan süreçte sosyal hizmetle bütünleşmesinde toplumsal hareketlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Thompson toplumsal hareketlerin, sosyal hizmet uygulamasında geleceksel, psikodinamik, birey odaklı paradigmayı değiştirdiğini belirtmektedir (2002:711). Sosyal refah programlarının gelişimi, sosyal hizmetin güvenilirliğinin toplumun geniş kesimlerinde toplumsal değişme yaratma yeteneği ile ölçülmesine neden olmuştur.

Sosyal hizmet mesleği ve disiplininin nihai hedefi, kuşkusuz sosyal adaletin sağlanmasıdır. Fakat toplumsal boyutta hayata geçen "adalet" kavramının bireysel boyutta da ele alınması gerekir. Sosyal adaleti sağlamaya yönelik tüm eylemlerin bireyin saygınlığı ve değeri açısından gözden geçirilmesi zorunludur. Çünkü kimi durumlarda toplumun "ortak esenliği" uğruna bazı nüfus gruplarının ve bireylerin bundan yarar değil, tam aksine ciddi zararlar görmesi

olasıdır. Örneğin ekonomik büyümenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması için kadınların tam zamanlı olarak iş yaşamına katılmalarının özendirilmesi, beraberinde kadına yönelik ücretli izin, doğum ve çocuk yardımları gibi etkili sosyal koruma enstrümanları olmadığında çocukların gelişimi ve yetişmesi açısından bazı zararlar doğurarak çocuğu mağdur konuma düşürebilir. Pelton'a göre kölelik dahi, zamanında bir bütün olarak bazı devletlerin özellikle ekonomik ve toplumsal gelişmesine doğrudan katkı sağladığı için "adil" olarak nitelendirilmiş ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı veren bir unsur olarak değerlendirilmiştir (2001:433). Dolayısıyla sosyal adalet son derece hassas bir kavramdır ve son tahlilde temel kaygısı, belirli amaçlara ulaşmada bireylerin bir araç olarak kullanılmaması olmalıdır. Aksi durumda, kimilerinin yararlanırken diğerlerinin ciddi zarar göreceği sonuçlar kaçınılmazdır.

Sosyal adalet zaman içerisinde hiyerarşik veya geçmişten miras kalan eşitsizliklerin sonuçlarının iyileştirilmesi amacıyla gelişmiştir (Reisch, 2002:343). Burada iki tartışma konusu öne çıkar. Birincisi, sosyal adaletin tesis edilmesi için adil bir toplum yaratma girişiminde bir yandan statükonun korunması tehlikesidir. İkincisi ise, demokratik toplumlarda sosyal adaleti inşa ederken bireysel özgürlüklerin ve hakların korunmasının

oldukça zor olabileceğidir. Pelton'a göre özellikle batı demokrasileri bireysel adaleti toplumun ortak esenliği uğruna feda etmektedir. Sosyal adalet, tanımı, uygulanması ve sürdürülmesi bakımından, modern demokrasilerin gündelik hayatı düzenleyen politikaları içinde oldukça önemli bir yerdedir. Fakat toplumsal yarar olarak toplumun davranışlarını ve kültürel sorumluluklarını düzenleyen yapısıyla bireysel alanı kimi zaman görmezden gelir (2001:435-437). Bu çerçevede "*bireysel hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla korunabildiği bir sosyal adaletin liberallerin rüyası*" olmanın ötesine geçemediği dahi iddia edilmektedir.

Craig (2002:671) sosyal adaletin kapsamını, bütün bireylerin, (i) eşit değeri, (ii) temel gereksinimlerini karşılamada eşit hakka sahip olmaları, (iii) yaşam şanslarını ve fırsatları olabildiğince geniş oranda kullanmaları ve (iv) adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmaları olarak dört boyutta ele almıştır.

Bu çerçevede sosyal adalet, siyasal amaçlar çerçevesinde, özellikle farklılığın kabul edildiği bir yapıda izlenen ve eşitlikçi bir anlayış temeli üzerine inşa edilen sosyal, ekonomik ve çevresel sosyal politikalar bütünü olarak görülebilir. Toplumsal alanda eşitliğin korunması, her bireyin saygının, değerli ve eşit hakka sahip olduğu bilincinin yaygınlaştırılması, bu doğrultuda temel gereksinimlerin

karşılanması ve ağırlıklı olarak dezavantajlı toplulukları içeren bir toplumsal yapıda eşit gelir dağılımının sağlanması sosyal adaletin temel çıktıları olarak görülebilir.

Dorothy van Soest, Sosyal Hizmet Ansiklopedisinin, "Barış ve Sosyal Adalet" başlıklı bölümünde sosyal adaletin üç unsuru olduğunu belirtir. Birincisi hukuki adalet olup, bireyin topluma olan borcu ile ilgilidir. İkincisi, paylaşılan adalettir ve insanların birbirlerine olan borçlarıyla ilgilidir. Üçüncüsü ise dağıtıcı adalet olup, toplumun bireye olan borcuyla ilgilidir. Dağıtıcı adalet diğer iki adalet unsurunu da kapsayan niteliği ile toplumsal kaynakların adil dağılımının sağlanması ve bunun sorgulanması sorunsalı üzerine odaklanmıştır (1995:1811; akt. Swenson, 1998: 528) ve büyük ölçüde sosyal hizmetin temel amacı olarak işlev görmektedir. Bu boyutta sosyal adalet müracaatçının güçleri, kaynakları ve içinde yer aldığı etnik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevrenin dikkate alınmasına olanak tanır.

Sosyal Hizmet Açısından Sosyal Adalet ve Güçlendirme Yaklaşımının Katkısı

Sosyal adalet, sosyal hizmetin (NASW, 1996) Etik Standartları kapsamında etik bir ilke olarak ele alınmakta, sosyal adaletin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarına meydan okuyucu bir rol yüklenmektedir.

Bu ilke özetle şu şekilde ifade edilmektedir: *"Sosyal hizmet uzmanları incinebilir ve baskı altındaki bireyler ve gruplarla birlikte ve onların adına toplumsal değişimi gerçekleştirmeye çabalar... Sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal değişim çabaları öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizlik unsurlarına odaklanmıştır... Bu eylemler kültürel ve etnik farklılığa ilişkin bilgi ve duyarlılığın sağlanmasını hedefler. Sosyal hizmet uzmanları tüm insanlar için gereksinim duyulan bilgi, hizmet ve kaynaklara erişmeye ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına çabalar... Sosyal hizmet uzmanları gerek yerel gerekse küresel düzeyde, toplumun refahının ve insanların, bağlı buldukları toplulukların ve çevrelerinin gelişimini artırmaya gayret eder... Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için, sosyal, ekonomik, politik, kültürel değerleri ve kurumları geliştirerek, temel insani gereksinimlerin karşılanmasında yardımcı, yaşam koşullarının iyileştirilmesinde savunucu bir rol üstlenir."*

Sosyal hizmetin etik standartlarında sosyal adalet hedefinin açıkça gösterilmesine ek olarak, sosyal hizmet bilim çevresi tarafından yaygın biçimde paylaşılan bir görüş; sosyal adaletin sağlanması ve korunması için sosyal hizmetin kendisini hem devletin içinde hem de kimi zaman onun karşısında konumlandırması

gerektiğini savunur (Becker ve MacPherson, 1988; Adams, Dominelli ve Payne, 1998; akt. Craig 2002:677). Sosyal hizmet uzmanları, devletin içinde profesyonel bir yapı olarak sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında rol alırlarken, sosyal adaletin işleyişine zarar getirebilecek sosyal politika uygulamaları ve hedefleri karşısında radikal, eleştirel ve muhalif bir duruş sergilemelidirler. Bu tutum büyük ölçüde sosyal hizmet disiplininin değer temeli içinde konumlanan demokrasi-nin de doğası ve gereğidir. Öte yandan sosyal hizmet uzmanlarının hem devletin içinde hem de müracaatçıların lehine onun karşısında olmasının pratikte oldukça güç olabileceğini de belirtmek gerekir. Bu güçlüğün aşılmasında önemli bir değişken sosyal hizmet mesleğinin amaçlarının ve eylem alanının kurumlar tarafından doğru biçimde algılanması ve benimsenmesidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal adalet düşüncesi ve temel hedefine ilişkin tutum ve görüşlerini yansıtan çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bunlar içinde Weiss'in (2005) uluslararası çalışmasında 10 ülkeden 781 sosyal hizmet uzmanına ulaşılmış ve sosyal adalet değişkenini de içeren mesleki ideoloji ve inançlar sorgulanmıştır. Araştırmanın en çarpıcı sonucu, katılımcıların hemen hemen tamamının sosyal hizmetin birincil sorumluluğunun sosyal adaletin sağlanması ol-

duğuna işaret etmesidir. Bununla birlikte yoksulluk gibi son derece yaygın bir sosyal soruna neden olarak bireysel yetersizlikler değil, yapısal ve toplumsal nedenler adres gösterilerek sosyal adaletin tesis edilememiş olduğu da vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, Hawkins, Fook ve Ryan (2001) sosyal hizmet uzmanlarını kapsayan bir araştırmada şu sorunun yanıtını aramışlardır: Eğer sosyal hizmet disiplini ve mesleği sosyal adaletin temel ilkeleri üzerine inşa olmuş ise, meslekî uygulamalarda bu ilkeler ne boyutta karşılanmaktadır? Bunun için araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları hakkında nasıl konuştukları ve sosyal hizmetin sosyal adalet idealini yansıtan bir terminoloji kullanıp kullanmadıkları incelenmiştir. Bu kapsamda yürütülen iki çalışmadan boylamsal olanında bir grup sosyal hizmet uzmanı beş yıl süresince ve diğerinde 30 deneyimli sosyal hizmet uzmanı daha kısa süreli olarak izlenmiştir. Her katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve çeşitli vaka çalışmalarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Her iki grubun da "güçlendirme", "eşitlik" ve "adalet" gibi kavramları içeren sosyal adalet terminolojisini oldukça sınırlı düzeyde kullandığı, buna karşı "danışma", "aile terapisi", "izolasyon", "değerlendirme", "uyum" ve "arabuluculuk" gibi terimleri sıklıkla kullandığı gözlenmiştir. Kuşkusuz sosyal adalet

nihai hedefine ulaşmayı görev edinen sosyal hizmet mesleğinin uygulamasını sosyal adaletin terimleri ile kavramsallaştırması, bu hedefi karşılamaya yönelik çalışmalar yaptığının bir göstergesidir.

Bir Paradigma Arayışı

Sosyal hizmet literatüründe, sosyal hizmet mesleğinin klinik uygulamalar uğruna sosyal adaletin sağlanması olan temel amacından saptığı, yoksullara ve farklı yoksunluklar içindeki müracaatçı gruplarına yönelik hizmetleri ihmal ettiği yaygın bir kanı olarak paylaşılmaktadır (NASW, 2002; Reisch, 2002; Gibelman ve Shervish, 1997; Specht ve Courtney, 1994; Reeser ve Epstein, 1990; akt. Clark, 2005:37). Sosyal hizmet biliminin çevresinin bu görüşüne karşı, Swenson'un (1998:527-537) "*Klinik Sosyal Hizmet Uygulamasının Sosyal Adalet Perspektifine Katkısı*" başlıklı makalesinde ortaya koyduğu iyimser bakış açısı oldukça çarpıcıdır. Swenson'a göre, klinik sosyal hizmet uygulaması, sosyal hizmet disiplininin değerleri ile bağdaşan ve müracaatçı sistemini önceleyen kuram ve yaklaşımlarla biçimlendirilerek gerçekleştirilebilir. Bu durumda uygulama, "*klinik sosyal adalet uygulaması*" olarak dahi adlandırılabilir.

Bu çerçevede, sosyal adalet artan oranda sosyal hizmetin örgütleyici ve düzenleyici bir değeri olarak görülmektedir. Bu durum sosyal hizmetin

uygulama doğasına da etkide bulunmaktadır. Özellikle klinik sosyal hizmet (vaka yönetimi, savunuculuk, ekip çalışması gibi koruyucu müdahale ve rolleri içeren) uygulamalarında temel değişimler yaratmaktadır. Klinik sosyal hizmet uzmanları, süpervizyon, örgütsel değişim, toplum kalkınması ve eğitimi gibi programlarda da rol alırlar. Klinik sosyal hizmet; medikal modelin, patolojilere odaklanan, mağduru suçlayan ya da sosyal korumacı uygulama yaklaşımıyla eşit görülmemelidir. Klinik sosyal hizmet uzmanları bireylerle, ailelerle ve gruplarla çalışırken sosyal adalet perspektifinden hareket edebilirler (Swenson 1998:527). Bu aşamada sosyal hizmet mesleği için sosyal adaletin ne anlama geldiği ve neden sosyal hizmetin düzenleyici bir değeri olarak görüldüğüne değinmek gerekir. Sosyal hizmet disiplini açısından sosyal adaletin nasıl bir anlam taşıdığını somut olarak Wakefield (1988a, 1988b) ifade etmiştir. Bu kapsamda nasıl tıbbin temel amacı hastalıkların tedavisi, eğitimin amacı öğrenme ise sosyal adalet de sosyal hizmetin tanımlayıcı bir işlevi ve nihai amacıdır. Temel amaç olmasının yanı sıra, sosyal adaletin düzenleyici bir değer olması sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değerler bütününe etkide bulunur. Gerçek doğrudan aktif sorun çözme müdahalelerinde ve araştırma uygulamalarında, gerekse politika değişimi yaratma çabalarında sosyal adalet

ideali sosyal hizmetin aynı zamanda düzenleyici ve örgütleyici bir değeridir.

Klinik uygulamayı bireyin patolojilerine odaklanılmasından uzaklaştıran, onu geleneksel, medikal modele dayalı yapıdan kurtaran başlıca yaklaşımlar; güçler perspektifi, anlatı yaklaşımı ve nihayetinde güçlendirme yaklaşımıdır.

Bu yaklaşımlar içinde güçler perspektifi ve anlatı yaklaşımına özetle değinilecek olursa; öncelikle güçler perspektifinin sosyal adalet temelli klinik uygulama için son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir (Saleebey, 1994,1992; Weick, Rapp, Sullivan ve Kisthardt, 1989; akt. Swenson 1998:530). Öyle ki, sosyal hizmet uzmanları güçler perspektifi olmadan, müracaatçının patolojileri ve yetersizlikleri üzerinden hareketle müdahale öneren kuramlarla başa kalırlar. Bu kuramlar müracaatçıların içsel ve dışsal potansiyel kaynaklarını kullanma motivasyonlarını azaltır. Profesyonel yaklaşım kendilerinin saygınlığını görmezden gelecek bireylerin görelî yoksunluklarını tetikler. Weick ve Saleebey (1995:5; akt. Swenson, 1998:530) insanların öznel yaşamlarında, hikâyeler ve anlatılarla, değerler ve inançlarla, informal ve doğal kaynaklarla, hayaller ve umutlarla, kültürel birikimler ve öğretiler yoluyla harekete geçirdikleri güçleri ile birçok sorunla başetme yeteneğine sahip olduklarını savun-

maktadır. Yardım edici meslek ve disiplinlerin de bu noktada bireylerin patolojilerine odaklanmaktan ziyade, güçlerini yeniden keşfetmeleri ya da fark etmelerinde yol gösterici ve destekleyici olarak bireyleri güçlendirme-leri önem taşır.

Anlatı yaklaşımı temelli müdahaleler de güçler perspektifi gibi sosyal adalet düşüncesinin hayata geçmesinde özel bir yere sahiptir (Freedman ve Combs, 1996; White, 1995; White ve Epston, 1990; Swenson, 1998:532). White (1995; akt. Swenson, 1998: 532) Foucault'nun "güç" ve "bilgi"nin birbirini tamamlayıcılığı ve bütünlüğü düşüncesinden esinle, adil bir toplum yaratma sürecinde müracaatçıların güce ve bilgiye sahip kılınmalarının önemi üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede, kişinin yaşadığı sorunla (örneğin cinsiyet ayrımcılığı) ilgili bilgi ve gücünün artmasıyla sorunun yarattığı baskıdan kurtulması olanaklıdır. Anlatı yaklaşımına dayalı sosyal hizmet uzmanı - müracaatçı ilişkisinde sosyal hizmet uzmanının müracaatçı üzerindeki etki ve gücü asgari düzeydedir. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının değişmek istediğini, değişebileceğini ve bunun için yeterli düzeyde bilgi ve beceri donanımına sahip olduğunu kabul eder ve rolü müracaatçıda var olan güç kaynaklarını keşfetmesinde ona yardımcı olmaktadır.

Gerek güçler perspektifi, gerekse anlatı yaklaşımını bütünleyen niteliği

ile güçlendirme yaklaşımı kişiler üzerindeki içsel ya da dışsal baskıların ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir (Lee, 2001; Simon, 1994; Gutiérrez, 1990; Solomon, 1976; akt. Swenson, 1998:533). 1970'lerde geliştirilen bu yaklaşım, artan biçimde, refah politikası, sosyal programlar veya doğrudan müdahalede kullanılmaktadır ve geleneksel terapist-müracaatçı yardım ilişkisi modelinin yerini almıştır (Shera ve Page, 1995; Pinderhughes, 1983; Rappaport, 1981; akt. Boehm ve Staples, 2002:449-450).

Güçlendirme kavramının teorik temelleri çoklukla sosyal bakımdan dezavantajlı olan nüfus gruplarıyla çalışan eğitimcilerin ve topluluk psikologlarının çalışmalarında atılmıştır. Güçlendirme, Brezilyalı eğitimci Paulo Freire'nin (2003) 1960'lı yıllarda geliştirdiği eğitim felsefesinden büyük ölçüde beslenmiş bir kavramdır. Freire 1972 yılında kaleme aldığı "*Ezilenlerin Pedagojisi*" başlıklı kitabında, kendi eleştirel bilinçlerini ve eşzamanlı eylemlerini geliştirmek suretiyle, ezilen insanların nesneleştirilmesini ve insanlıktan uzaklaştırılmasını tersyüz eden özgürleştirici bir pedagojiye atıfta bulunmaktadır. Freire'nin ilgisi öncelikli olarak sınıfsal baskı olsa da, felsefesi diğer güçlendirme çalışmalarına uyarlanmıştır.

Bu çalışmalar içerisinde Barbara Solomon'un, "*Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*" (1976) başlıklı kitabı ardından

güçlendirme ve sosyal hizmet uygulaması arasındaki ilişkide yeni ufuklar açılmıştır. Güçlendirme yalnızca sosyal hizmet uygulamasının çeşitli alanlarına girmekle kalmamış, devasa yaklaşımları ve sonuçları göstermek üzere de kullanılabilir olmuştur. Solomon güçlendirme kavramını özellikle ezilen nüfus gruplarıyla etkili olan geleneksel ve yaratıcı sosyal hizmet müdahale ve stratejilerini betimlemek üzere kullanmıştır.

Güçlendirme uygulamasının dayandığı varsayıma göre, çok sınırlı bir sosyal veya politik güçle donanmış bir grubun üyesi olmanın kişisel ve sosyal bedelleri vardır. Bu bireylerin kaynaklara erişimi de eşitsizdir. Bu durumu geliştireceklerse, kendi seçimlerinin farkında olmalı ve bu seçimler arasından eylemlerini ortaya çıkararak fırsatlara sahip olmalıdırlar (DuBois ve Miley, 1996). İnsanlar bir kere bilgi sahibi oldu mu, bu seçimleri yapabileceklerine ve söz konusu fırsatları lehlerine kullanabileceklerine dair inanca da sahip olmalıdırlar (Bandura, 1978 akt. Cearley, 2000:17). Ayrıca, bizatihi inanç davranış değişiminin en güçlü belirleyicisidir. Bu inançtan yola çıkarak, kişi gerekli kaynakları elde etmede ve karar almada belli bir kontrol veya güce sahip olduğunu algılayabilir. İnanç ve becerilerin ahenkli bir biçimde iş görmesi; model alma, yetki paylaşımı ve destek ile öğrenilebilir (Leslie, Holzhalb ve Hoffman, 1998;

Kadushin, 1974, akt. Cearley, 2000:18).

Rafael (1995:29; Jones ve Meleis, 1993; Gibson, 1991; Rappaport, 1987, akt. Mok, 2001) farklı yazarların çalışmalarına atfen güçlendirmenin birtakım niteliklerini ortaya koymuştur. İlk olarak, müracaatçılar kendi güçlendirilmelerinde etkin ve eşit katılımcılar olmalıdır. Bir diğer deyişle, müracaatçıları güçlendirmek yerine, sosyal hizmet uzmanları onların güçlenmelerini kolaylaştırmalıdır. İkinci olarak, güçlendirme kişisel kontrolü genişleten müktedir kılıcı bir süreçtir. Bu paternalizm ile kesin bir karşıtlık arz etmektedir; paternalizm kişisel kontrolü azaltır, kişiyi zayıflatır ve etkin katılımı engeller. Üçüncü olarak, Gibson (1991:355-356) güçlendirmenin devrimsel bir unsurunu vurgulamıştır. Bu unsur, sorunlu toplumsal ve kültürel bağlamları değiştirme bilinci ve bağlılığına dairdir. Son olarak, güçlendirme, ötekini nesne olarak değil kendi gerçekliğini değiştirmeye müktedir özne olarak görmeyi zorunlu kılar.

Barker (1999:153) güçlendirmeyi, "sosyal hizmet uygulamasında bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların kişisel, kişiler arası, sosyo-ekonomik ve politik gücünü artırmalarına ve koşullarını geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir süreç" olarak tanımlamaktadır. Gutierrez (1990:149) ise güçlendirmeyi benzer biçimde, "bireyler ya-

şam durumlarını geliştirmek üzere harekete geçebilsinler diye kişisel, kişiler arası veya politik gücü artırma süreci” olarak tanımlamıştır. Bu süreç sosyal adaletin gelişimine doğrudan hizmet etmektedir.

Literatürde sosyal hizmet uzmanının güçlendirme sürecinde doğrudan yönlendirici olmayan ve kolaylaştırıcı rolüne dair hatırı sayılır bir uzlaşma bulunmaktadır. Lee'ye göre, *“insanlar kendi kendilerini güçlendirir: sosyal hizmet uzmanları yalnızca yardım etmelidir.”* (2001, akt. Boehm ve Staples, 2002:452-454). Çoğu yazar uygulama için kritik bir değer ve ilke olarak self-determinasyon üzerinde önemli bir vurgu yapmaktadır. Self-determinasyonun vurguladığı nokta, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıları öngörölmüş seçeneklere yönlendirmemeleri gereğidir (Rubenstein ve Lawler, 1990; akt. Boehm ve Staples, 2002:450). Bu yazarlar uzman ve müracaatçı arasındaki güç dengesizliğini azaltacak ve müracaatçıya yaşamını etkileyen kararları almada bağımsızlık tanıyacak bir model çağırısı yapmaktadır. Görelilik olarak edilgen müracaatçılar için yanıtlar temin eden, çözümler üreten ve her şeyi bilen uzman yerine, sosyal hizmet uzmanı yardım sürecinde müracaatçıları etkin bir biçimde sorun çözme sürecine katar (Gutierrez, 1990:149-151). Bu, bir ortaklık ilişkisidir ve alternatifler sunan bir süreçtir.

Bununla birlikte güçlendirme yaklaşımı, temel dayanakları arasında yer alan self-determinasyon ilkesi ile sosyal hizmetin temel hedefi olan sosyal adalet arasında oldukça hassas ve birinin diğerini tamamladığı bir denge kurmaktadır. Yalnızca sosyal adalet ilkesi üzerine kurulu toplumsal bir yapıda birey edilgenlik tehdidi ile yüz yüze kalır. Değişimin kendisi açısından doğurduğu sonuçlara razı olan bir konuma düşebilir. Tek başına self-determinasyonun egemen olduğu bir yapı ise açıkça sosyal adaletten uzaklaşılması ve toplumsal bilincin örselenmesi tehlikesini doğurur. Bireysel tercihler ve beklentiler toplumun diğer üyelerinin hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı nitelikte olabilir. Bu bakış açısı, sosyal hizmet disiplini bakımından insani hizmet sürecinin nasıl işlenmesi gerektiğine ve sosyal adalet hedefinin nasıl karşılanacağına ilişkin teorik çerçeveyi ortaya koymaktadır. Lynn de benzer biçimde sosyal adaleti, birey, grup ve aile odaklı psikososyal geliştirme amaçlı çalışmalarını kastederek kullandığı *“kişisel koruma”* kavramı ile birlikte ele alarak sosyal hizmetin bu iki değer temeli üzerinde geliştiğini savunmaktadır. Fakat kişisel korumayı önceleyip, insanlara yalnızca bireysel gereksinim ve beklentilerine odaklanarak yardım etme ya da tam aksine makro düzeyde, toplumun ortak esenliği adına sosyal adalet ve değişim için çalışma çabası, sosyal hizmet uzmanlarının bu iki

seçenekten yalnızca birini tercih etmesi durumunda bir ikilem yaratır. Sosyal hizmet uzmanının değişim için kolaylaştırıcılık rolüne sahip olması ve aynı zamanda bir sosyal kontrol unsuru oluşu sosyal hizmet disiplininin kimliğindeki bu güçlüğü açıkça simgelemektedir. Örneğin sosyal hizmet uygulamasında kullanılan ve esası "*sosyal koruma*" olan danışma yaklaşımı, insanların işlevselliğinin artırılmasıyla ilgilidir. Dezavantajlı toplulukların ve yoksulların, kendi denetimlerinin ötesindeki sosyoekonomik sistemden kaynaklanan yaşamsal güçlüklerle "*başetmelerini*" sağlamak amacıyla kullanılan bir yaklaşım olarak görülmüştür (1999:940-951).

Yaklaşımın doğası gereği temel vurgu, çevrelerinin denetimi ve düzenlemesi çabası yerine müracaatçıların başetme becerilerine odaklanmaktadır. Diğer taraftan, asıl vurgunun sosyal adalete yapıldığı, müracaatçıların yaşamlarının kontrollerini kendi ellerine geçirecek güçlenmelerini amaçlayan sosyal aksiyon ve savunuculuk uygulamaları da yardım sürecinin siyasallaşması ve müracaatçıların farkında olmadan kendilerine yardıma soyunan profesyonellerin kişisel ve siyasal tercihleri doğrultusunda kullanılması sonucunu doğurabilir. Her ne kadar kişisel korumacı ya da sosyal adaletçi paradigma birbirlerine karşıtlık gösteren bir yapıda ve bir çatışma içinde olsalar da, yar-

dım sürecinin temel unsurlarıdır. Önemli olan sosyal adalet ve sosyal koruma arasındaki birbirini tamamlayıcı dengenin sosyal hizmetin bilgi-değer temeli ve beceri repertuarı ile müracaatçının ve toplumun tam iyilik hali amacına hizmet edecek biçimde kurulmasıdır.

Güçlendirme temelinde birey, grup veya aile düzeyinde, klinik uygulamaların yanı sıra özellikle makro düzeyde sosyal politika uygulamaları da sosyal adalet hedefine katkı verir. McDonough (1993) sosyal hizmet uygulamasının nihai hedefinin sosyal adalet olduğu düşüncesi üzerinden, bu hedefe ulaşmada sosyal politika uygulamasının katkısı üzerinde durur. Sosyal politika uygulaması sosyal hizmet uygulamasının oldukça uzun zaman ihmal edilmiş bir boyutu olup, bu durumun en önemli nedenleri arasında yine geleneksel klinik uygulamalara ağırlık verilen medikal model adres gösterilmektedir.

McDonough (1993:181-186) sosyal hizmet uygulaması içine sosyal politika uygulamasını etkin biçimde dâhil ederek sosyal adalet idealine ulaşmasını sağlayan bazı yöntemler önerir. Bunlardan üçü dikkat çekicidir. Birincisi, hukuki savunuculuktur. Sosyal hizmet mesleğinin temsil ettiği sosyal yoksunluk içindeki çeşitli toplulukların yararına ve güçlenmesine hizmet edecek yasal düzenlemelere etkiye bulunmayı amaçlar. Sosyal hizmetin hukuki savunuculuk

faaliyetleri uygulama alanındaki sivil toplum örgütlerinin etkililiği ile var olur ve gelişme gösterir. Temel niyet toplumun geniş kesimlerinin temel hak ve gereksinimlerden eşit ve adaletili biçimde yararlanmasının sağlanmasıdır. Hukuki savunuculuğa paralel biçimde, ikinci sosyal politika uygulaması, davalara dâhil olarak, mevcut yasalar ve uygulamalarında değişiklikler yapılmasını olanaklı kılarak toplumun özellikle marjinalize olmuş kesimlerinin (suçlular, engelliler vb.) sosyal haklarının korunmasına ve geliştirilmesine katkı vermektir. Sosyal aksiyon sosyal adalet hedefine hizmet eden sosyal politika uygulamalarının üçüncü boyutunu ifade eder. Sosyal aksiyon sosyal hizmetin aynı zamanda bir uygulama yöntemi olup, "hak" kavramı temelinde sahip "olmak" ya da "olmamak" toplumsal düşüncesinin çatışma alanlarının yattığı toplumsal bir hareket olarak nitelendirilebilir. Bu biçimiyle belirli özel gereksinim gruplarının (çalışanlar, eşcinseller, kadınlar gibi) ortak esenliklerinin sağlanması, sosyal veya siyasal haklarının elde edilmesi sürecinde birlikte mücadele etmelerinde örgütleyici ve özgürleştirici proaktif bir pratik niteliğinde görünür olur. Bu sosyal politika uygulama yöntemlerinin tümü güçlendirici sosyal hizmet anlayışı temelinde etkili olmaktadır.

SÖNÜÇ

Sonuç olarak, doğası itibariyle sosyal adalet hedefine hizmet eden güçlendirme felsefesi üç varsayıma dayanmaktadır (Dunst, Trivette ve Deal, 1994:15; akt. Cearley, 2000:20). İlk olarak, insanlar zaten yeterlidir veya yeterli olacak kapasiteye sahiptir. İkinci olarak, yeterliği göstermedeki başarısızlık; kişinin kusurlarından dolayı değil, bilakis, yeterliğin gösterilmesi ya da öğrenilmesi için fırsatlar yaratmada sosyal sistemlerin aksamasından kaynaklanır. Son olarak, müracaatçı ve çevresi davranış değişikliği gösterebilmelidir. Değişim yalnızca müracaatçının kişisel davranışlarında değil, onu çevreleyen toplumsal koşullarda ve örgütlerde ortaya çıkacaktır. Güçlenmiş olmanın anlamı budur ve böylesi bir güçlenme süreci doğrudan sosyal adaletin inşasına olanak tanımaktadır.

İster mikro düzeyde psikososyal iyileştirme ve geliştirme odaklı, isterse makro düzeyde sosyal değişme ve politika odaklı her uygulama ortamında sosyal adalet nihai hedefine ulaşmada sosyal hizmetin ihtiyacı paradigma değişikliğidir. Bu ihtiyaca yanıt üreten, hem tekil olarak bireyin öznel yaşamında, hem de büyük ölçekte toplumun geniş kesimlerinin gereksinimlerini karşılamada, sorundan çok çözüme odaklanan ve sorunun sahiplerini çözümün baş aktörle-

ri olarak gören paradigma güçlendirmedir.

Bireyler toplumsal değişimin öznesi yerine nesnesi oldukları ve sosyal gerçekliğin inşasında rol almadıkları oranda güçsüzleşmektedirler. Son tahlilde güçlendirme süreci ise, çevre üzerinde hâkimiyet, self-determinasyon ve kişinin yaşamını olumsuz etkileyen sosyal güçlerin tanınması gibi unsurları öne çıkarmakta, sosyal adaleti vurgulayan boyutuyla bireyin özgürleşmesi sürecinde toplum üyeleri arasında ortaklık ve eşitlik kurma idealini savunmaktadır.

Gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta gerçekleşen güçlendirici sosyal hizmet uygulamaları, güçsüzleşmiş yapılardan gelen bireylere, gruplara ve topluluklara yaşamlarına dair sonuçlar üzerinde kontrolleri olduğu inancını edinmelerinde ve yaşamlarındaki sorunların sorumlusunun ayrımcılık, önyargı ve sömürü gibi dışsal engeller olduğu algısını kazanmada yardımcı olmaktadır. Yardım ilişkisinde, güçlendirme modelleri, "müracaatçının patolojileri yerine güçlü yanlarına odaklanmak" suretiyle sosyal hizmet uzmanının müracaatçı üzerindeki güç ve kontrolünü asgari düzeye indirmektedir.

Sosyal adalet bireylerin ve grupların zihninde var olan bir toplumsal gerçeklik ve paylaşılan ortak inançlar bütünüdür. Dolayısıyla toplumun

üyelerinin koyduğu belirli yaptırımlar ve kurallar ile var olur ve kuşkusuz toplumsal değişme ve gelişmenin sağlanması için sosyal hizmet disiplini açısından, güçlendirme paradigmasıyla birlikte retoriğin ötesindedir, ötesinde olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (ed.). (1998) *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*, Basingstoke, Macmillan.
- Bandura, A. (1978) "The Self System in Reciprocal Determinism", *American Psychologist*, September:1175-1185.
- Barker, R., L. (1999) *The Social Work Dictionary*, 4th edition, Washington DC, NASW Press.
- Becker, S. ve MacPherson, S. (ed.). (1988) *Public Issues, Private Pain*, London, Insight.
- Bisman, C. (2004) "Social Work Values: The Moral Core of the Profession", *British Journal of Social Work*, 34(1):109-123.
- Boehm, A. ve Staples, L.,H. (2002) "The Functions of the Social Worker in Empowering: The Voices of Consumers and Professionals", *Social Work*, (47)4:449-460.
- Cearley, S. (2000) *Factors that Influence the Empowerment of Child Welfare Workers*. University of South Carolina, College of Social Work, UMI.
- Clark, J.W. (2005) *Social Justice Beliefs, Practice Behaviors of Social Workers and The Social Work Mission*, Walden

- University School of Health and Human Services, UMI.
- Craig, G. (2002) "Poverty, Social Work and Social Justice", *British Journal of Social Work*, 32:669-682.
- Dubois, M. ve Miley, K. (1996) *Social Work An Empowering Profession*, 2nd Edition, Allyn and Bacon.
- Dunst, C.,J., Trivette, C.,M. ve Deal, A.,G. (ed.). (1994) *Supporting and Strengthening Families: Methods, Strategies, and Practices*, vol.1, Cambridge, Brookline Books.
- Freedman, J. ve Combs, G. (1996) *Narrative therapy: The Social Construction of Preferred Realities*, New York, W.W.Norton.
- Freire, P. (2003) *Ezilenlerin Pedagojisi*. Dördüncü baskı, (Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek, çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gibelman, M. ve Schervish, P.,H. (1997) *Who We Are: A Second Look*, Washington DC, NASW Press.
- Gibson, C.,H. (1991) "A Concept Analyses of Empowerment", *Journal of advanced nursing*, 16:354-361.
- Gutierrez, L.,M. (1990) "Working with Women of Color: An Empowerment Perspective", *Social Work*, 35:149-153.
- Hawkins, L., Fook, J. ve Ryan, M. (2001) "Social Worker's Use of the Language of Social Justice", *British Journal of Social Work*, 31(1):1-13.
- Jones, P.,S. ve Meleis, A.,I. (1993) "Health is Empowerment", *Advances in Nursing Science*, 15(3):1-4.
- Kadushin, A. (1974) "Supervisor-Supervisee: A Survey", *Social Work*, 19:228-297.
- Lee, J.,A.,B. (2001) *The Empowerment Approach to Social Work Practice*. 2nd edition, New York, Columbia University Press.
- Leslie, D.,R., Holzhalm, C.,M. ve Hollan, T.,P. (1998) "Measuring Staff Empowerment: Development of a Worker Empowerment Scale". *Research on Social Work Practice*, 8:212-222.
- Lynn, E. (1999) "Value Bases in Social Work Education", *British Journal of Social Work*, 29(6):939-953.
- McDonough, J.,F. (1993) "Policy Practice: The Neglected Side of Social Work Intervention", *Social Work*, (38)2:179-188.
- Mok, E. (2001) *A Model of Empowerment for Honk Kong Chinese Cancer Patients and the Role of Self-help Groups in the Empowering Process*, The Hong Kong Polytechnic University, Department of Nursing and Health Sciences, UMI.
- National Association of Social Workers (NASW), (1996) *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*, Washington DC, NASW Press.
- National Association of Social Workers (NASW), (2002) *Practice Research Network (1)3*, Washington DC, NASW Press.
- O'Brian, C. (2003) "Resource and Education Empowerment: A Social Work Paradigm for the Disenfranchised", *Research on Social Work Practice*, 13(3):388-399.
- Pelton, L.,H. (2001) "Social Justice and Social Work", *Journal of Social Work Education*, 37:433-439.

- Pinderhughes, E. (1983) "Empowerment: For Our Clients and Ourselves", *Social Casework*, 64:312-314.
- Rafael, A. (1995) "Advocacy and Empowerment: Dichotomous or Synchronous Concepts?", *Advanced Nursing*, 18(2):25-32.
- Rappaport, J. (1981) "In Praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment over Prevention", *American Journal of Community Psychology*, 9(1):1-25.
- Rappaport, J. (1987) "Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology", *American Journal of Community Psychology*, 15(2):51-59.
- Reeser, L.,C. ve Epstein, I. (1990) *Professionalization and Activism in Social Work: The Sixties, Eighties and the Future*, New York, Columbia University Press.
- Reisch, M. (2002) "Defining Social Justice in a Socially Unjust World", *Families in Society*, 83(4):343-355.
- Rubenstein, H. ve Lawler, S.,K. (1990) "Toward a Psychological Empowerment of Women", *Affilia*, 5:27-38.
- Saleebey, D. (1992) *The Strengths Perspective*, New York, Longman Press.
- Saleebey, D. (1994) "Culture, Theory, and Narrative: The Intersection of Meanings in Practice", *Social Work*, 39:351-359.
- Shera, W. ve Page, J. (1995) "Creating More Effective Human Service Organizations through Strategies of Empowerment", *Administration in Social Work*, 19(4):1-15.
- Simon, B. (1994) *The Empowerment Tradition in American Social Work*, New York, Columbia University Press.
- Solomon, B. (1976) *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*, New York, Columbia University Press.
- Specht, H. ve Courtney, M. (1994) *Unfaithful Angels: How Social Work has Abandoned its Mission*, New York, Free Press.
- Swenson, C.,R. (1998) "Clinical Social Work's Contribution to a Social Justice Perspective", *Social Work*, 43(6):527-537.
- Thompson, N. (2002) "Social Movements, Social Justice and Social Work", *British Journal of Social Work*, 32:711-722.
- Van Soest, D. (1995) "Peace and Social Justice", R.,L. Edwards (Ed.), *Encyclopedia of Social work*, 19th edition, Washington DC, NASW Press, vol.3:1810-1817.
- Wakefield, J.,C. (1988a) "Psychotherapy, Distributive Justice, and Social Work: Part I, Distributive Justice as a Conceptual Framework for Social Work", *Social Service Review*, 62:187-210.
- Wakefield, J.,C. (1988b). "Psychotherapy, Distributive Justice, and Social Work: Part II, Psychotherapy and the Pursuit of Justice", *Social Service Review*, 62:353-382.
- Weick, A. ve Saleebey, D. (1995) *A Postmodern Approach to Social Work Practice*, Adelphi University, School of Social Work, Garden City, NY.
- Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W.,P. ve Kisthardt, W. (1989) "A Strengths Perspective for Social Work Practice", *Social Work*, 34:350-354.
- Weiss, I. (2005) "Is There a Global Common Core to Social Work? A Cross-

national Comparative Study of BSW Graduate Students", *Social Work*, 50(2):101-111.

Wendorf, C.,A., Alexander, S. and Firestone, I.,J. (2002) "Social Justice and Moral Reasoning: An Empirical Integration of two Paradigms in Psychological Research", *Social Justice Research*, 15(1):19-39.

White, M. (1995) *Re-authoring Lives: Interviews and Essays*, Adelaide, Australia, Duiwich Centre Publications.

White, M. ve Epston, D. (1990) *Story, Knowledge and Power. In Narrative Means to Therapeutic Ends*, New York, W.W.Norton Press.

Araştırma

EFFECTS OF THE SOCIO-CULTURAL FACTORS IN THE PERCEPTION OF SEXUAL HARASSMENT IN THE WORKPLACE: A CROSS-CULTURAL STUDY AT TURKISH AND YAKUT-SAKHA SOCIETIES¹

İşyerinde Cinsel Tacizin Algılanmasında Sosyo-Kültürel Faktörlerin Etkisi: Türk Ve Yakut-Saha Toplumları Üzerine Kültürlerarası Bir İnceleme

Mahmut ARSLAN*
 Maria VASILYEVA (MA)*
 Mustafa KILIÇ*
 Doğan Nadi LEBLEBİCİ**
 Mehmet Devrim AYDIN**
 Mustafa Kemal ÖKTEM**

¹ An initial and brief version of this research study was presented in Turkish at Management and Organization Congress (2004). Afterwards it has been substantially improved

* Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Doç. Dr.

** Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doç. Dr.

ABSTRACT

Perception of sexual harassment in the workplace is closely related to a person's socio-cultural background. This study aims at contributing to the sexual harassment literature by a cross-cultural empirical study in the field of effects of socio-cultural factors on perception. In the first part of the study, a comprehensive literature review on sexual harassment is presented. In the second part, by conducting a field study, the differences in the perception of sexual harassment in the workplace between Turkish and Yakut-Sakha (a member of the Russian Federation) participants were investigated. Findings of the research demonstrate statistically significant differences between Turkish and Yakut-Sakha groups.

Key words. Sexual harassment, socio-cultural factors, perception

ÖZET

İşyerinde cinsel tacizin bireyler tarafından algılanması, sosyo-kültürel geçmişleri ile yakından ilgilidir. Bu çalışma, cinsel taciz algısında sosyo-kültürel faktörlerin etkileri konusundaki literatüre, kültürlerarası bir araştırma ile katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. İlk bölümde konuya ilişkin literatür, kapsamlı bir şekilde sunulmuş, ardından Rusya Federasyonu'na bağlı bir devlet olan Yakut-Saha Cumhuriyeti ve Türkiye'de gerçekleştirilen bir alan araştırması ile işyerinde cinsel tacizin algılanmasındaki farklılıklar araştırılmıştır. Çalışma bulguları, Türk ve Yakut-Saha katılımcıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler. Cinsel taciz, sosyo-kültürel faktörler, algı.

INTRODUCTION

Sexual harassment is one of the most critical problems in the workplace. Sexual harassment at work is a complicated phenomenon, because it cannot be explained as solely the result of individual psychopathology or faulty communication (Koss et al., 1994). During the past two decades, there has been a growing interest in the topic of sexual harassment. It has emerged as a crucial social problem having critical implications for the society at large and for organizations in particular. This increased interest has stimulated research on many aspects of sexual harassment. Research has focused in the study of the sexual harassment phenomenon; its causes, extent in the workplace, and consequences and management of sexual harassment in organizations (Gutek, 1985; Gutek and Koss, 1993; DiTomaso, 1989: 71-90; Gutek, Cohen, and Konrad, 1990; Hesson-McInnes and Fitzgerald, 1997; Fitzgerald et al., 1994; Fitzgerald, 1993; Fitzgerald et al., 1988; Schneider et al., 1997). Findings related to the consequences of sexual harassment have shown that sexual harassment may have serious negative consequences for victims such as career interruption, lower productivity, lesser job satisfaction, lower self-confidence, loss of motivation, deterioration of interper-

sonal relationships, and loss of commitment to work and employer. Another interesting finding is that a majority of those who experienced sexual harassment are doubly victimized, either being forced to leave their organizations or being fired if they refuse to obey the harasser's sexual demands (Maypole and Skaine, 1982; Coles, 1986; Terpstra and Cook, 1985).

Despite its widespread occurrence, sexual harassment remained an under-reported and understated social problem. Nevertheless, the number of sexual harassment complaints escalating to litigation has increased daily and employers are forced to pay millions of dollars to the victims. Since individual and organizational costs of sexual harassment continue to increase, it will become all the more important to achieve a better understanding of this phenomenon and its various causes.

Sexual harassment against women takes place in a socio-cultural context (Koss et al., 1994). Therefore, it is impossible to understand gender relations and violence towards women, without understanding the socio-cultural context in which harassment behavior occurs. This study focuses on the effects of socio-cultural factors in the perception of sexual harassment in two different countries: Turkey and Yakut-Sakha Republic (a member of the Russian

Federation). The study investigates the socio-cultural dimension of sexual harassment to help in developing an insight into this highly complicated phenomenon.

Definition and the nature of sexual harassment

Defining sexual harassment is a difficult task. There are two different perspectives that may be helpful when defining sexual harassment: Psychological/subjective and legal/objective. From a subjective/psychological perspective, sexual harassment at work can be defined basically as all kinds of sexual attitudes and behaviors of the other sex that are "unwanted", "repeated", and "disturbing". However, from an objective/legal perspective, the definition is explicit and identifies two types of sexual harassment: "Quid pro quo" and "hostile environment". "Quid pro quo" occurs when a perpetrator requests sexual activity from the victim in exchange for workplace benefits, and "hostile environment" occurs when a perpetrator creates an offensive or intimidating environment for the victim (Lengnick-Hall, 1995). Since this study mainly focuses on the perception of sexual harassment in the workplace, a psychological approach is preferred in the following sections.

From a psychological perspective, sexual harassment in the workplace

covers the following: A threat with sexual aims; sexual slur; comments about the victim's body; unwanted and repeated verbal and physical sexual advances like sexual notes; invitations for dates; phone calls and gifts; and inappropriate acts such as touching, grabbing, and impeding. This expression includes all kinds of sexual aggression from verbal harassment to sexual assault.

Perception of sexual harassment refers to the degree in which a person perceives an attitude or behavior as an act of sexual harassment. Since in most cases, harassment occurs between two persons, it is difficult to identify the true nature of the situation through the perceptions of the people involved. Therefore, sexual harassment is a very difficult issue to prove in practice, due to differences in perception. These different perceptions may result from many factors, including socio-cultural background, gender differences, etc. For example, asking a co-worker out on a date or complimenting someone on her or his appearance does not generally constitute sexual harassment. Neither does discussing personal sexual experiences with willing co-workers or engaging in sexual behavior with another consenting adult (Kurz, 2002). What is important here is the perception of the targeted employee. In other words, a remark that some people

might consider to be innocent - such as, "you look fine in that dress today" - may be perceived and treated as sexual harassment by another person to whom the comment is directed (Baroni, 1992). In those circumstances, identifying whether sexual harassment occurred rests on a subjective perception. Thus, an action may seem to be acceptable for one person, or it may be an act of harassment for another.

Harassers generally describe their action as a compliment, an expression of an attention, or a normal action, but not as aggression. This may mean that people perceive an action as either harassment or normal according to their gender. However, sexual harassment is always an act of violence. This violence may vary from "disrespect towards [disrespecting] a person's physical, psychological and sexual integrity" to making this person into [a] slave. Due to sexual harassment, victims are reduced to simple sexual objects. Their personalities are seriously damaged. Moreover, the harasser violates the victim's personal boundaries, wounds his/her physical and psychological integrity and pride, and ruins his/her self-esteem and confidence as well. Therefore, sexual harassment is one of the basic types of aggression towards a human being and one of the funda-

mental violations of basic human rights.

Types of sexual harassment in the workplace

Sexual harassment in the workplace has become an extremely sensitive and high profile topic in recent years. Sexual harassment issues escalating to litigation have been rising in number and employers have paid high amounts of compensations to victims in some cases. For example in the United States, a female attorney in 1994 won a \$7.2 million judgment against her employer, a prominent Chicago law-firm. Again, women at two Ford Motor Company plants won nearly \$8 million. Further, Ford Company agreed to increase the number of women in supervisory jobs by thirty per cent within three years (Gross-Schaefer et al., 2003).

Moreover, complaints filed with the Equal Employment Opportunity Commission in the United States have increased dramatically in the 1990s (Laband and Lentz, 1998). Despite the growing public policy focus on sexual harassment in the workplace, a universal agreement over the definition of sexual harassment does not presently exist. Therefore, classifying various forms of sexual harassment may help to improve understanding. A well-known framework of sexual harassment is Till's (1980) five-level struc-

ture, which categorizes behavior based on a "continuum of severity". This framework includes the following (Defour et al., 2003: 31-45; Knapp et al. 1997):

- Gender harassment: Sexist remarks and behavior that is not designed to elicit sexual cooperation but rather to convey insulting, degrading, or sexist attitudes;
- Seductive behavior: Inappropriate, offensive but sanction-free sexual advances;
- Sexual bribery: Solicitation of sexual activity or other sex linked behavior by promise of reward (e.g., high grade, letter of recommendation, salary increase);
- Sexual coercion: Coercion of sexual activity by use of threats or punishment (e.g., failure to give the grade earned, failure to grant a promotion, low performance appraisal);
- Sexual imposition: Gross sexual imposition, assault, or rape.

In the United States, the Department of Defense used another classification (Gruber, 2003):

- Crude/offensive behavior: Sexual jokes, stories, whistling, or staring;

- Sexist behavior: Insulting, offensive, and condescending attitudes based on the gender of the person;
- Unwanted sexual attention: Touching, fondling, or asking for dates even though rebuffed;
- Sexual coercion: Sexual bribery or quid pro quo;
- Sexual assault: Attempted or actual sexual assault or rape.

As cited above, sexual harassment in the workplace covers a wide range of behaviors. However, it is crucial to understand it in all aspects in order to reduce the negative effects and prevent sexual harassment from occurring in the work environment. A review of the literature on the socio-cultural and gender differences is indispensable to gain an insight on the issue.

Socio-cultural differences

As Hofstede (2001: 34) stated, "culture" is learned and not inborn and national cultures become extremely stable over time. Some dimensions of culture in the literature include a range of variables. For example, Schwartz (1994) cited some variables like conservatism, hierarchy, mastery, affective autonomy, intellectual autonomy, egalitarian commitment, and harmony (Hofstede, 2001: 33). Gregg and Banks (1965)

also cite a set of variables, that can be used in cross cultural analysis, including "access" (multiparty or one-party systems), "differentiation" (old/western or young/ex-colonial nations), and "consensus" (stable or unstable regimes). Two clusters of social and political conditions associated with wealth are "differentiation in society" and "the existence of pluralistic political systems" (Adelman and Morris, 1967). For psychological dimensions of national character, "neuroticism" and "extraversion" are identified (Lynn and Hampson, 1975). Hofstede related Gregg and Bank's (1965) dimension and Adelman and Morris' (1967) clusters of social and political conditions to "power distance", and Lynn and Hampson's neuroticism to "uncertainty avoidance" (Hofstede, 2001: 33). Those dimensions were two of the Hofstede's (1980) famous dichotomies: "Individualism-collectivism"; "masculinity - femininity"; "power distance"; and "uncertainty avoidance". However, there are few research findings in the literature relating to Hofstede's dimensions and perceived harassment in the workplace. For instance, Bursik (1992) found that masculinity and femininity scores were not significantly associated with any of the harassment measures. Voronov and Singer (2002) questioned the validity of the individualism-collectivism dichotomy and found no satisfying

results. Hofstede (2001: 32) proposed that "political orientation" factor is trivial in cross cultural analysis. This study also tries to demonstrate the effects of the socio-cultural factors on the perception of sexual harassment¹.

Gender differences

Research on sexual harassment depicts the perception discrepancy between women and men. For example the findings of Blumenthal (1998) demonstrated that gender differences in perceptions of and reactions to sexual harassment tend to be small in scale but rather consistent. Gutek (1995) claimed that gender can influence people's interpretations of the cues in sexual harassment circumstances and this gender effect may account for up to 10 per cent of the variance in evaluations of sexual harassment. Many other researchers states that women appear to be less tolerant of sexual harassment than men and have a broader definition of what constitutes unacceptable behavior; thus research in general show that men and women do differ in their perceptions of what is and what is

¹ For cross cultural studies comparing Turkey and other countries from a socio-cultural perspective, please see Wasti et al., 2000: 766-78; Wasti and Cortina, 2002: 394-405; Cortina and Wasti, 2005: 182-192; Glick et al., 2000: 763-775; Glick et al., 2002: 291-296; Bakırcı, 2000.

not sexual harassment (Abbey, 1982; Jensen and Gutek, 1982; Terpstra and Baker, 1986; Valentine-French and Radtke, 1989; Baker, Terpstra, and Cutler, 1990; Fitzgerald and Ormerod, 1991; Tata, 1993).

Women view a greater number of behaviors to be sexual harassment than men (Lengnick-Hall, 1995). In addition, Gutek (1995) found that women may respond more negatively than men towards sexual harassment when the harassment is more ambiguous and less severe. Bem (1974) suggested that women are more concerned with politeness, socio-emotional issues, providing face support and maintaining relationships; perhaps because their identities are focused on connections to others to a greater extent than men (DuBrin, 1991; Forsyth et al., 1985). Women are more likely than men to view descriptions of potential sexual harassment occurrences as actual harassment when they include touching, are accompanied by a negative comment about their work, and are initiated by a man or a person of higher status (Lengnick-Hall, 1995). However, men are more likely than women to perceive any social interactions between men and women as sexual. Men also perceive fewer descriptions of potential sexual harassment incidents to be real harassment than women when exposed to the same stimuli.

Research findings also indicate that some acts of sexual harassment may be a consequence of men misperceiving simple, friendly behavior as sexual incitement. Those men who then act on their misperception may discover that their behavior is perceived by women as sexual harassment (Lengnick-Hall, 1995). In a more recent study covering nine countries including Turkey, Sigal et al. (2005) concluded that attitudes towards sexual harassment between women and men demonstrate statistically significant differences in general throughout those countries.

An empirical study on the effects of the socio-cultural factors in the perception of sexual harassment

Perceptions play a crucial role in sexual harassment in the workplace; since they are affected by the extent to which individuals interpret signals as offensive or threatening. It is possible to conceptualize causal inference and perception as social processes by which people receive signals from other people and send their interpretations to others (Tata, 2000). The perception of sexual harassment as a social process is closely related to the socio-cultural background and the gender of the working people.

Purpose

The aim of this study is to test the

effects of socio-cultural background and gender differences in the perception of sexual harassment. Thus, the study investigates the differences in the perception of sexual harassment in the workplace between Turkish and Yakut-Sakha societies in relation to culture and gender.

Given the purpose above, the study was conducted in Turkey and Russian Federation's Yakut-Sakha Republic. The following are the hypotheses under investigation:

H_1 Perception of sexual harassment differs across countries.

H_2 Perception of sexual harassment differs between women and men.

Sampling and data collection

Yakut-Sakha Republic is a Turkic society located in north East Asia. Respondents were selected from a list of public and private organizations in Ankara (capital of Turkey) and Yakutsk (capital of Yakut-Sakha Republic). Education level of 205 respondents (101 from Turkey and 104 from Yakut-Sakha) is more than average, because all respondents have at least a high school diploma and their age varied from 18 to 50. The questionnaire was prepared in two languages: Turkish and Russian. The method of back translation was

used to prevent any possible errors that could arise from language differences. A pilot study in Ankara was conducted with thirty people and a satisfactory reliability score ($\alpha = .79$) was obtained. Respondent feedbacks were used to revise the questions.

The questionnaire was composed of eleven Likert-type questions. Respondents rated the questions on a 5-point scale (1 = *strongly agree*, 5 = *strongly disagree*). The instrument that is used was developed by making use of the framework of sexual harassment designed by Till (1980). However, the questionnaire does not follow a severity continuum unlike Till's 5 level structure (gender harassment, seductive behavior, sexual bribery, sexual coercion and sexual assault), instead it only focuses on "Seductive Behavior". The perception of seduction as a harassment behavior is assumed to change due to differences arising from culture and/or gender. Thus the questionnaire excludes four categories of Till's (1980) framework and includes only the "seductive behavior" category. This is the most controversial one, since it is directly related to the perceptions. "Sexual bribery", "sexual coercion" and "sexual imposition" categories are rather obvious and are considered as harassment regardless of the socio-cultural differences (however, the questionnaire

also included a sexual bribery related test question). When the severity of the harassment increases cultural differences vanish; behaviors like bribery, coercion and assault are judged as a crime in legal terms in every country. In addition Till's "gender harassment" category was also left out in order to limit the scope of the research, because "gender discrimination at the workplace" is a vast field that needs to be examined separately.

In conclusion the questionnaire mainly focuses on the "problematical category" of "Seductive Behavior", since it is not easy to distinguish whether a behavior is seductive or not when culture and gender dimensions are involved. The questionnaire comprises of eleven items (ten items pertain to seductive behavior/hostile environment and one question pertains to sexual bribery/quid pro quo):

- Unwanted and excessive personal attention is sexual harassment.
- Suggestive words and jokes in the workplace are sexual harassment
- Staring at a person's body in the workplace is sexual harassment.

- Comments with a sexual implication on clothing are sexual harassment.
- Unwanted and repeated compliments are sexual harassment.
- Invitations for spending spare time together out of the workplace are sexual harassment.
- Unwanted physical contact is sexual harassment.
- Sending e-mails with obscene content is sexual harassment.
- Clothing that may provoke sexual desires in the workplace is sexual harassment.
- Provocative attitudes and behaviors are sexual harassment.
- Sexual requests in exchange for workplace benefits are sexual harassment (test question related to sexual bribery/quid pro quo).

Statistical analysis was performed using SPSS FOR WINDOWS Release 10.0. *One-way ANOVA* and *Independent Sample t test* were used to determine statistical significance on the questions based on the Likert scale.

Findings and Discussion

The questionnaire was distributed to a sample of 275 people and 205 (75 %) responded.

Table 1 Sample distribution for returned questionnaires

Gender	Turkey		Yakut-Sakha		Total	
	n	%	n	%	n	%
Female	50	47	57	53	107	52
Male	51	52	47	48	98	48
Total	101	49	104	51	205	100

An interview was also performed with 85 of those 205 respondents. The average length of each interview was 30 minutes (since sexual harassment is a kind of taboo for many people, informal interviews were performed whenever possible to attain a more accurate information about the attitudes of the respondents). The reliability was found to be highly satisfactory ($\alpha = .86$).

Differences in the perception of two cultures

The first hypothesis of the study is related to the effects of cross-cultural differences in the perception of respondents. In order to test this hypothesis, sexual harassment factors were weighted with an arithmetical mean of all responses and thus, each had a measurement score over five. Then, they were given in a descending order. *One-way ANOVA* test was used to test the first hypothesis of the study. The rating of factors was significantly different in statistical terms for both cultures except "sexual requests in exchange for workplace benefits" (Table 2).

Table 2 Perception differences between Turkey and Yakut-Sakha on harassment factors

Harassment Factors	F	Turkey		Yakut-Sakha	
		Mean	SD	Mean	SD
Sexual requests in exchange for workplace benefits	.046	1,06394	4,4231	1,306	4,4752
Unwanted physical contact*	20,625	1,12843	3,2691	3,826	4,1287
Provocative attitudes and behaviors*	62,176	1,20542	3,9421	2,418	3,7426
Staring at one's body*	117,094	1,28331	8,7501	1,464	3,7129
Obscene e-mails*	39,486	1,36362	4,6151	2,612	3,6139
Unwanted and repeated compliments*	36,399	1,13662	4,6151	3,719	3,5248
Suggestive words and jokes*	57,415	1,47841	9,3271	1,597	3,3366
Provocative clothing*	62,750	1,43101	7,5961	0,566	3,1485
Comments on clothing*	72,957	1,12691	7,1151	0,490	3,0099
Unwanted and excessive personal attention**	4,357	1,24883	0,0001	3,935	2,6139
Invitations for dates**	5,738	1,42502	0,7691	3,702	2,5446

* $p < .01$ ** $p < .05$

The results indicate that the likelihood of given behaviors to be accepted as harassment is higher in Turkish group. Except for the first one, all the harassment factors demonstrate a statistically significant difference. This finding strongly supported the first hypothesis of the study claiming that "perception of sexual harassment differs across countries".

Since gender relations have their roots in socio-cultural factors, effects of those factors may be seen in the perceptions of men and women. In the following part of the study, differences in the perceptions of men and women are examined.

Differences in the perception of women and men

The second hypothesis of the study is related to perception differences between women and men. In this study, sexual harassment factors were weighted with an arithmetical mean of all responses and thus, each had a measurement score over five. *One-way ANOVA* test was used to test the second hypothesis of the study.

Table 3 Perception differences of women and men respondents on harassment factors (rating of the factors in a descending order for men and women)

Men		Women	
Harassment Factors	F Mean SD	Harassment Factors	Mean SD
Sexual requests in exchange for workplace benefits*	5,351 4,27551,2500	Sexual requests in exchange for workplace benefits*	4,6262,9062
Unwanted physical contact*	4,900 3,51021,3335	Unwanted physical contact*	3,91591,2894
Provocative attitudes and behaviors	1,633 2,92861,2702	Provocative attitudes and behaviors	3,17761,4972
Obscene e-mails	2,122 2,87761,4378	Obscene e-mails	3,16821,4175
Unwanted and repeated compliments	2,235 2,83671,3675	Unwanted and repeated compliments	3,12151,3578
Staring at one's body	2,908 2,59181,4419	Unwanted and excessive personal attention*	3,11211,2762
Unwanted and excessive personal attention*	12,1092,47961,3256	Staring at one's body	2,95331,5804
Suggestive words and jokes**	3,966 2,40821,4275	Suggestive words and jokes**	2,82241,5407
Provocative clothing	1,262 2,32651,4053	Invitations for dates**	2,58881,4791

Comments on clothing*	6,888	2,11221,1387	Comments on clothing**	2,57011,3396
Invitations for dates**	9,232	2,00001,2763	Provocative clothing	2,55141,4552

* $p < .01$

** $p < .05$

Table 3 demonstrates that there are significant differences with regard to the perception of harassment between men and women. Possible reasons for these differences are given below in relation to specific harassment factors:

The modern business life has limited the opportunities for both women and men for meeting and selecting a mate. Due to their busy schedule, these men and women do not have time to go out and meet other people. However, this creates a phenomenon called "sexualisation of the workplace". In a sexualized environment, the frequency of harassment arising from misperceptions may increase. A finding from our study with respect to the variable "unwanted sexual attention" is an example of those misperceptions. While most women stated that the "unwanted special attention" is sexual harassment, men generally saw this as flirtation. It is not so difficult to foresee that sexual harassment cases will soar in such a sexualized

environment due to this perception difference between men and women.

Another interesting example is related to "the invitations for dates". Most men thought that this is only an innocent invitation, because the women have the choice of accepting or rejecting. However, women generally did not feel free to refuse, because invitations frequently came from their supervisors who are in a higher position in the organizational hierarchy. In addition, refusal of such an offer may mean risking their business careers.

Women are more sensitive in terms of "unwanted physical contact". Those behaviors may cause women to be disgusted with their bodies. In contrast, during the interviews some of the male participants stated that they would be glad to receive a caress or physical contact from a woman. Physical contact with a woman increases a man's ego, since this makes him think that he is attractive. Women generally feel dirty after such a behavior; this is one of the most striking contrasts between women and men. When sexuality is involved in a workplace, women have a greater difficulty in performing their jobs without being affected by that atmosphere.

Men traditionally feel obliged to take the first step in initiating relationships with women. Women generally pre-

fer not to speak or make jokes to stop the sexual advance, since they do not want to damage the relationship, upset the other side or cause tension. When women do not explain their refusal explicitly, men think that they still have a chance and may interpret this response as a positive signal. Although not efficient, these responses are most preferred by the victims.

Men express their sexual requests in an overt manner, whereas women generally prefer an indirect way. In this indirect style, while women wear revealing or striking clothes, consciously or unconsciously, they put forth their feminine characteristics. During the interviews, some of the Turkish male respondents stated that such behaviors may lead them think about "women" and "sexuality" obsessively. According to these men, this situation prevents them from focusing on their jobs and decreases their productivity. Thus, seductive attitudes and behaviors of women may have effects on the productivity of young males, especially, in the workplace.

General comparison

Finally, in order to see the differences more sharply, we summed up the eleven items in the scale to create a "Total Harassment" factor. Total Harassment factor represents the total perception of sexual harass-

ment by the participants. *One-way ANOVA* test was conducted with a post hoc analysis to see the detailed differences among four sub-groups of respondents (Turkish women, Turkish men, Yakut-Sakha women and Yakut-Sakha men).

Table 4 Perception differences among all sub-groups on total harassment factor

<i>Sexual Harassment*</i>		
<i>Sub-groups</i>	<i>Mean</i>	<i>SD</i>
Turkish Women	41,64	6,45
Turkish Men	34,14	7,87
Yakut-Sakha Women	28,44	8,72
Yakut-Sakha Men	26,23	8,27

F(3,201)=37,919

* All the comparisons between sub-groups are statistically significant ($p < 0,01$) except the one for Yakut-Sakha Women and Yakut-Sakha Men ($p > 0,05$)

Table 4 shows that the Total Harassment factor rating was significantly different in statistical terms for all sub-groups except "Yakut-Sakha women" and "Yakut-Sakha men".

Independent Sample t test results, for Total Harassment factor between women and men in general (regardless of nationality), produced a statistically significant difference [$t(203) = -3,174$, $p < 0,01$]. Women ($M = 34,61$; $SD = 10,16$) had higher

scores than did men ($M = 30,35$; $SD = 8,95$). In addition, *Independent Sample t test* results comparing Turkey and Yakut-Sakha (regardless of gender) on Total Harassment factor produced a statistically significant difference [$t(203)=8,944$, $p<0,01$] as well. Turkey ($M = 37,85$; $SD = 8,09$) had higher scores than did Yakut-Sakha ($M = 27,44$; $SD = 8,55$). These findings demonstrated that the effect of the socio-cultural background in perception is more powerful than the effect of gender.

An additional question in the interview (experience of harassment)

While conducting the interviews, a specific question outside the questionnaire was also asked: "Have you ever been sexually harassed in the workplace?" A chi-square test was conducted to assess the difference. Answers were closely similar to the results of Total Harassment factor among sub-groups and statistically significant [$\chi^2(3, N = 205) = 9,3$; $p<0,05$]. Among those who said "yes" to this question, Turkish women had the highest percentage (44%). Other groups had lower percentages; Turkish men (35,3%), Yakut-Sakha women (26,3%) and Yakut-Sakha men (17%).

Conclusion

This study revealed a statistically significant difference in the percep-

tion of sexual harassment in Turkish and Yakut-Sakha societies. The findings indicated that the Turkish group is more sensitive with respect to sexual harassment. The Yakut-Sakha society rated all harassment factors significantly lower than the Turkish respondents except for the variable "sexual requests in exchange for workplace benefits". The study, in general, contributes to the current understanding by demonstrating the effects of socio-cultural factors in the perception of sexual harassment. Another contribution is that this is the first comparative study conducted between the Turkish and Yakut-Sakha societies and thus, techniques that are used in our study may be helpful for further research. While preparing a cross-cultural questionnaire, researchers should sensitively concentrate on the wording of survey items, back translation, and suitable sampling techniques, and investigate unique behaviors that are peculiar to the two cultures. Although it is not easy to compare two societies with a sample of 205 people, we believe that our sensitivity in the wording and sampling stages and high reliability score of the study strengthens the results. We hope that this study contributes to the understanding of socio-cultural roots of gender relations and differences of perception between men and women. Moreover, we hope that it provides an inspiration for future

studies and helps to accumulate a source of data on the socio-cultural roots of violence against women. It is impossible to understand gender relations and violence towards women, without understanding the socio-cultural context in which the harassment behavior takes place. However, it is apparent that a considerable amount of research remains to be done in the investigation of the socio-cultural dynamics of sexual harassment in the workplace.

Implications for public policy in Turkey: A public committee

Sexual harassment in the workplace is a multi-faceted issue negatively affecting the victim, the organization, and the society. The "Beijing Platform for Action", which was adopted at the United Nations Fourth World Conference on Women in Beijing in 1995, calls on Governments to take strategic action in prevention of sexual harassment in the workplace (EU, 2005). European Union member states have also taken some steps in terms of prevention of harassment in the workplace². There-

fore, it has become clear that some measures have to be taken in terms of public policy in Turkey as well. At this point, a public committee may prove helpful to see the current picture more objectively and to propose a legislative reform.

In this framework, this public committee should focus on;

1. research on harassment to understand how women become victims of workplace violence and why they respond in the ways they do;
2. develop an understanding of the options that women have legally, what happens when they exercise these options and the consequences of doing so;
3. the costs of workplace violence to the Government, both social and economic,
4. to enable the development of a legislative reform.

² For European Union (EU) acquis please see Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion and working conditions. Directive 2002/73/EC provides definitions of "harassment" and "sexual harassment". It also makes provi-

sions in relation to the prevention of sexual harassment (Article 2(5)), the establishment of procedures for enforcement purposes; the compensation for victims of discrimination and harassment, as well as providing for the putting in place of the necessary arrangements for a body or bodies for the promotion, analysis, monitoring and support of equal treatment of all persons without discrimination on the grounds of sex (Article 8).

Since the perception of sexual harassment changes cross-culturally (our findings point out that socio-cultural effects are more powerful than the gender effects in the perception of sexual harassment), measures against it should avoid drawing out a universal definition of sexual harassment. Instead, the measures should focus more on organizational procedures for preventing sexual harassment and complaints of sexual harassment should be accepted valid and seriously taken into account in a socio-cultural context. In this framework, we could conclude that "sexual harassment is relevant to perception but measures against it have to go beyond perception."

REFERENCES

- Abbey, A. (1982) "Sex differences in attributions for friendly behavior: Do males misperceive females' friendliness?", *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 830-838.
- Adelman, I. and Morris, C. T. 1967, *Society, Politics and Economic Development: A Quantitative Approach*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Baker, D. D, Terpstra D. E., Cutler B. D. (1990) "Perceptions of sexual harassment: A re-examination of gender differences", *Journal of Psychology*, 124, 409-416.
- Bakırcı, K. (2000), *İşyerinde Cinsel Taciz*, Yasa Yayınları, İstanbul.
- Baroni, B. J. (1992) "Unwelcome Advances (Sexual Harassment in the Workplace)", *Training & Development*, 46(5) 19-21.
- Bem, S. L. (1974) "The measurement of psychological androgyny", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41, 155-162.
- Blumenthal, J. A. (1998) "The reasonable woman standard: A meta-analytic review of gender differences in perceptions of sexual harassment", *Law and Human Behavior*, 22, 33-57.
- Bursik, K. (1992) "Perceptions of Sexual Harassment in an Academic Context", *Sex Roles*, 27(7-8) 401-412.
- Coles, F. S. (1986) "Forced to Quit: Sexual Harassment Complaints and Agency Response", *Sex Roles*, 14, 81-95.
- Cortina, L. and Wasti, S. A. (2005) "Profiles in coping: Responses to sexual harassment across persons, organizations and culture", *Journal of Applied Psychology*, 90, 182-192.

- DeFour, D. C., David, G., Diaz, F.J. and Shaharazade, T. (2003) "The Interface of Race, Sex, Sexual Orientation, and Ethnicity in Understanding Sexual Harassment", in M. Paludi and C. A. Paludi (eds.) *Academic and Workplace Harassment*, London, Praeger.
- DiTomaso, N. (1989) "Sexuality in the Workplace: Discrimination and Harassment", in Hearn, J., Sheppard, D., Tancred-Sheriff, P. and Burrell, G. (eds.), *The Sexuality of Organization*, London, Sage.
- DuBrin, A. J. (1991) "Sex and gender differences in tactics of influence", *Psychological Reports*, 68, 635-646.
- EU (2005), Report on sexual harassment in the work place in EU Member States, son erişim tarihi: 19.12.2006,
<http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/2005/report_sexual_harassment_en.pdf>
- Fitzgerald, L. F. and Ormerod, A. J. (1991) "Perceptions of sexual harassment: The influence of gender and context", *Psychology of Women Quarterly*, 15, 281-294.
- Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J. and Drasgow, F. (1995), "Measuring Sexual Harassment: Theoretical and Psychometric Advances", *Basic and Applied Social Psychology*, 17, 425-427.
- Fitzgerald, L. F., Shulman, S. L., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Gold, Y., Ormerod, M. and Weitzman, L. (1988) "The Incidence and Dimensions of Sexual Harassment in Academia and the Workplace", *Journal of Vocational Behavior*, 32, 152-175.
- Fitzgerald, L. F. (1993) "Sexual Harassment: Violence Against Women in the Workplace", *American Psychologist*, 48, 1070-1076.
- Fitzgerald, L.F., Hulin, C.L. and Drasgow, F. (1994) "The Antecedents and Consequences of Sexual Harassment in Organizations: An Integrated Model", in G. Keita and J. Hurrell (eds.), *Job Stress in a Changing Workforce: Investigating Gender, Diversity, and Family Issues*, American Psychological Association, Washington, DC, 55-74.
- Forsyth, D., Schlenker, B., Leary, M., and McCown, N. (1985) "Self-presentational determinants of sex differences in leadership behavior", *Small Group Behavior*, 16, 197-210.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., Adetoun, B., Osagie, J.E., Akande, A., Alao, A., Brunner, B., Willemsen, T. M., Chipeta, K., Dardenne, B., Dijksterhuis, A., Wigboldus, D., Eckes, T., Six-Materna, I., Expósito, F., Moya, M., Foddy, M., Kim, H., Lameiras, M., Sotelo, M. J., Mucchi-Faina, A., Romani, M., Sakalli, N., Udegbe, B., Yamamoto, M., Ui, M., Ferreira, M. C., and López, W. L. (2000). "Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures", *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 763-775.
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Ferreira, M.C., & Aguiar de Souza, M. (2002). "Ambivalent sexism and attitudes toward wife abuse in Turkey and Brazil", *Psychology of Women Quarterly*, 26, 291-296.
- Gregg, P.M. and Banks, A. S. (1965) "Dimensions of Political Systems: Factor Analysis of a Cross-Polity Survey", *American Political Science Review*, 59, 602-614.

- Gross-Schaefer, A., Florsheim, R. and Pannetier, J. (2003) "The Swinging Pendulum: Moving From Sexual Harassment To Respectful Workplace Relationships", *Employee Relations Law Journal*, 29(2) 50-69.
- Gruber, J. (2003) "Sexual Harassment in the Workplace", in Paludi, M. and Paludi, C. A. (eds.), *Academic and Workplace Harassment*, London, Praeger, 49-75.
- Gutek, B. A. and Koss, M. P. (1993) "Changed Women and Changed Organizations: Consequences of and Coping with Sexual Harassment", *Journal of Vocational Behavior*, 42, 28-48.
- Gutek, B. A., Cohen, A. G. and Konrad, A. M. (1990) Predicting Socio-Sexual Behavior at Work: A Contact Hypothesis, *Academy of Management Journal*, 33, 560-577.
- Gutek, B.A. (1985) *Sex and the Workplace: Impact of Sexual Behavior and Harassment on Women, Men, and Organizations*, San Francisco, Jossey-Bass.
- Gutek, B. A. (1995) "How subjective is sexual harassment? An examination of rater effects", *Basic and Applied Social Psychology*, 17, 447-467.
- Hesson-McInnis, M. S. and Fitzgerald, L. F. (1997) "Sexual Harassment: A Preliminary Test of an Integrative Model", *Journal of Applied Social Psychology*, 27, 877-901.
- Hofstede, G. (1980) *Culture's Consequences: International differences in work-related values*, California, Sage Publications.
- Hofstede, G. (2001) *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*, California: Sage Publications.
- Jensen, I. W. and Gutek, B. A. (1982) "Attributions and assignment of responsibility in sexual harassment", *Journal of Social Issues*, 38, 121-138.
- Knapp, D. E., Faley, R. H., Ekeberg, S. E. and DuBois, K. L. Z. (1997) "Determinants of Target Responses to Sexual Harassment: A Conceptual Framework", *Academy of Management Review*, 22(3) 687-729.
- Koss, M. P., Goodman, L. A., Browne, A., Fitzgerald, L. F., Keita, G. P. and Russo, N. F. (1994) *Male Violence Against Women at Home, at Work, and in the Community*, American Psychological Association, Washington, DC, 3-5.
- Kurz, J. M. (2002) "Combating Sexual Harassment: Legally Speaking", *RN*, 65(7) 65-67.
- Laband, D. N. and Lentz, B. F. (1998) "The Effects of Sexual Harassment on Job Satisfaction, Earnings, and Turnover Among Female Lawyers", *Industrial and Labor Relations Review*, 51(4) 594-607.
- Lengnick-Hall, M. L. (1995) "Sexual Harassment Research: A Methodological Critique", *Personnel Psychology*, 48(4) 841-864.
- Lynn, R. and Hampson, S. L. (1975) "National Differences in Extraversion and Neuroticism", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 14, 223-240.
- Maypole, D. E. and Skaine, R. (1982) "Sexual Harassment of Blue Collar Workers", *Journal of Sociology and Social Welfare*, 9, 682-695.
- Schneider, K. T., Swan, S. and Fitzgerald, L. F. (1997) "Job-Related and Psychological Effects of Sexual Harassment in the Workplace: Empirical Evidence from Two Organizations", *Journal of Applied Psychology*, 82, 401-415.

Schwartz, S.H. (1994) "Beyond Individualism/Collectivism: New Cultural Dimensions of Values", in U. Kim, H.C. Triandis, Ç. Kagitcibasi, S.C. Choi, and G. Yoon (eds.), *Individualism and Collectivism: Theory, Method, and Applications*, Thousand Oaks, CA, Sage, 85-119.

Sigal, J., Gibbs, M. S. , Goodrich, C. , Rashid, T. , Anjum, A. , Hsu, D., Perrino, C. S. , Boratav, H. B. , Carson-Arenas, A. , van Baarsen B. , van der Pligt J. and Pan, W. (2005) "Cross-Cultural Reactions to Academic Sexual Harassment: Effects of Individualist vs. Collectivist Culture and Gender of Participants", *Sex Roles*, 52(3-4) 201-215.

Stockdale, M. S. (1996) *Sexual Harassment in the Workplace Perspectives: Frontiers, and Response Strategies*, London, Sage Publications.

Tata, J. (1993) "The structure and phenomenon of sexual harassment: Impact of category of sexually harassing behavior, gender, and hierarchical level", *Journal of Applied Social Psychology*, 23, 199-211.

Tata, J. (2000) "She Said, He Said. The Influence of Remedial Accounts on Third-Party Judgments of Co-worker Sexual Harassment", *Journal of Management* 26(6) 1133-1156.

Terpstra, D. E. and Cook, S. E. (1985) "Complainant Characteristics and Reported Behaviors and Consequences Associated with Formal Sexual Harassment Charges", *Personnel Psychology*, 38, 559-574.

Terpstra, D. E. and Baker, D. D. (1986) "Psychological and demographic correlates of perception of sexual harassment", *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 112, 459-478.

Till, F. J. (1980) "Sexual Harassment: A Report on the Sexual Harassment of Students", National Advisory Council on Women's Educational Programs, Washington, DC.

Valentine-French S. and Radtke, H. L. (1989) "Attributions of responsibility for an incident of sexual harassment in a university setting", *Sex Roles*, 21, 545-555.

Voronov, M. and Cortina, L. M. (2002) "The Myth of Individualism-Collectivism: A critical review", *Journal of Social Psychology*, 85, 766-778.

Wasti, S.A., Bergman, M. E., Glomb, T.M., Drasgow, F. (2000) "Test of the cross-cultural generalizability of a model of sexual harassment", *Journal of Applied Psychology*, 85(5), 766-78.

Wasti, S. A. and Cortina L. M. (2002), "Coping in context: sociocultural determinants of responses to sexual harassment", *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 394-405.

Araştırma

**TÜBERKÜLOZ
HASTALARININ
HASTANE
HİZMETLERİNİN
KALİTESİNE İLİŞKİN
BEKLENTİ VE
ALGILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ:
ANKARA ATATÜRK
GÖĞÜS HASTALIKLARI
VE GÖĞÜS CERRAHİSİ
EĞİTİM VE ARAŞTIRMA
HASTANESİ ÖRNEĞİ**

**The Evaluation of the
Expectations and
Perceptions of Tuberculosis
Patients Regarding the
Quality of Hospital
Services: The Example of
The Ankara Atatürk
Thorax Diseases and
Thorax Surgery Training
and Research Hospital**

Demet ÖZER KULKUL *
Vedat İŞIKHAN **

* Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Bilim Uzmanı, SHU.

** H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi, Doç. Dr.

ÖZET

Bu çalışmada, tüberküloz hastalarının hastane hizmetlerine ilişkin beklentileri ile Ankara Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi (AGHH)'nin vermiş olduğu hizmetlere yönelik algıları doğrultusunda hastanenin sunduğu hizmetin kalite düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma tarama modeli niteliğinde tasarlanmıştır. Çalışma nüfusunu, AGHH tüberküloz kliniklerinde akciğer tüberkülozu tanısı ile yatan ve en az iki hafta süreyle yatarak tedavi gören 100 hastadan oluşmaktadır. Araştırmada hizmet kalitesini belirlemek amacıyla "SERVQUAL" hizmet kalitesi boyutları kullanılmış ve hasta bakış açısıyla algılanan hizmet kalitesi ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde "t testi" ve "varyans analizi" kullanılmıştır.

Hastaların sosyo-demografik özellikleri ile hizmet kalitesi puanlarının karşılaştırılması sonucunda; "güvenilirlik" boyutu açısından erkek hastaların kadın hastalara göre sunulan hizmeti daha kaliteli algıladığı, "somut özellikler ve güvenilirlik" boyutları açısından yaşlı hastaların genç hastalara göre sunulan hizmeti daha kaliteli algıladığı, hizmet kalitesinin tüm boyutları açısından öğrenim düzeyi düştükçe sunulan hizmetin daha kaliteli algılandığı saptanmıştır. Sonuç olarak, hastaların hastane hizmetlerine yönelik beklentilerinin tam anlamıyla karşılanmadığı ve hastaların sosyo-demografik özelliklerinin hizmet kalitesi algılarını etkilediği saptanmıştır. Hastanelerin işlevsiz ya da yarı işlevli yönlerini ortaya çıkarması özelliğiyle kalite ölçümlerinin belirli aralıklarla yapılması yöneticilere önemli katkılar getirebilir.

Anahtar kelimeler: Tüberküloz, tüberküloz hastaları, hizmet kalitesi, sosyal hizmet.

ABSTRACT

This survey tries to determine the expectation of the patients with tuberculosis about the general hospital services and the quality level of the hospital on the basis of services which Ankara Atatürk Thorax Diseases and Thorax Surgery Training and Research Hospital (ATDH) provided.

The model of the research is descriptive research. The population of the survey consists of 100 patients who are hospitalized and who undergo treatment for at least two weeks with diagnosis of pulmonary tuberculosis at ATDH. In the survey, services quality dimensions "SERVQUAL" was used to determine the quality of the service and the quality of the service perceived by the patient perspectives were tried to be measured. T-test and variance analyses were used in the analyses of the data survey.

According to the findings it was established that male patients perceived presented service as of better quality compared to female patients, old patients perceived presented service as of better quality compared to young patients with regard to "tangibles" and "reliability" dimensions, and that as the level of education decreased presented services were perceived as better. As a conclusion, it was established that expectations of the patients about hospital services were not met completely and socio-demographic characteristics of the patients affected perception of service quality. Periodic quality measurements that reveal non-functional or semi-functional aspects can give important contributions for managers.

Key words: *Tuberculosis, patients with tuberculosis, service quality, social work.*

GİRİŞ

Bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik halini sağlamak amacıyla kaliteli sağlık hizmeti sunmak durumunda olan kuruluşların varlığı, sağlıklı toplumun gelişmesinde yaşamsal bir öneme sahiptir. Sağlık hizmeti her durumda verilmesi gereken zorunlu bir hizmettir ve herkes sağlık gereksinimlerini karşılamaya yönelik yeterli sağlık bakımı alma hakkına sahiptir. Sosyal haklar kategorisinde yer alan "sağlık hakkı"nı hastalar hem yüksek teknik standartlarda hem de sağlık personeli ile hastalar arasında insani ilişkiler çerçevesinde alma hakkına sahiptir. Bu anlamda sağlık hizmetlerinin sunumunda hastaların beklenti ve gereksinimlerinin bilinmesi ve hizmet sunumunda bu beklenti ve gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması hizmet kalitesinin artırılmasında son derece önemlidir. Son yıllarda kalite, hizmet kalitesi ve hizmet kalitesinin ölçülmesi konularında yapılan araştırmalar bu konuya verilen önemin bir göstergesidir.

Genel anlamda, sağlık hizmetlerinde kalite, hasta gereksinim ve beklentilerinin tam anlamıyla karşılanması olarak tanımlanabilir. Sağlık hizmetlerinde kalitenin en önemli belirleyicileri hastalardır. Herhangi bir hastanede hasta memnuniyetinin sağlanması hizmette kalite algısını önemli ölçüde etkileyecektir.

Günümüzde sağlık sektöründen daha kaliteli hizmet bekleyen bilinçli bir insan kitlesi mevcuttur. Yapılan çalışmalar, sağlık hizmetine verilen önemin artışına paralel olarak, bu sektördeki hastanelerin başarısının daha kaliteli hizmetler sunmakla mümkün olacağını göstermektedir. Kaliteli sağlık bakım hizmeti sunabilmek için her şeyden önce kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması aynı zamanda hastanın gereksinim ve beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Hastalar alternatif hizmetleri çok iyi değerlendirmekte ve beklentilerine en iyi cevabı veren kurumu tercih etmektedir. Bunun için hastaneler, hizmet kalitesinde mükemmelliği yakalayabilmek ve tercih edilebilmek için sıfır hata noktasında çaba göstermek zorundadır.

Sağlık hizmetlerinde, hizmet kalitesinin iyileştirebilmesi için ilk önce mevcut kalite seviyesinin bilinmesi gerekmektedir. Eğer hastalarımızı memnun edemediğimiz noktaları bilirsek onları geliştirmemiz/geliştirmemiz ve hastalarımızı memnun etmemiz mümkün olacaktır. Bu nedenle kalite ölçümünün yapılması, hizmet kalitesini değerlendirme ve iyileştirme yolundaki ilk ve en önemli adımdır. Sağlık hizmetlerinde kalite ile ilgili yazın incelendiğinde hastalara yönelik hizmet kalitesinin ölçümünde hizmet kalitesi ölçeklerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tüberküloz hastalığı günümüzde etkili tedavi yöntemlerine rağmen birçok ülkede önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Gelişmiş ülkelerde de yalnız medikal nedenlere bağlı değil içinde yaşanılan olumsuz çevresel ve toplumsal koşullara bağlı olarak da ortaya çıkabilen tüberküloz hastalığı, gerek tıbbi boyutu gerekse psiko-sosyal yönüyle değerlendirilmesi gereken bir hastalıktır. Hastalığın oluşumunu kolaylaştıran psiko-sosyal faktörlerin saptanmasında, hastalık sonucunda ortaya çıkan sorunların çözümlenmesinde sosyal hizmetin yeri ve müdahalesi her geçen gün daha da önem kazanmaktadır.

Hastaya verilen hizmetin kalitesini ölçmek, hasta gözüyle verilen hizmetleri değerlendirmek ve hastanın memnuniyet düzeyini belirlemek insana hizmet veren bir mesleğin en temel görevlerinden birisidir. Hastaya mümkün olan en iyi hizmeti sunmak ve var olan kaynakları hastanın yüksek yararına kullanmak için sunulan hizmetin hasta gözüyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu yolla hastaya istediği düzeyde ve beklediği kalitede hizmet sunma şansı olacaktır.

İnsana hizmet eden mesleklerden olan sosyal hizmet, sağlık hizmetlerinin daha insancıl ve daha kaliteli bir şekilde sunulmasına katkı sağlayarak hastaların tıbbi bakım ve tedavi hizmetlerinden daha etkili yararlan-

malarını hedeflemektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, sosyal hizmet mesleği TB hastalarının yararını gözetmek, onlara en iyi ve en kaliteli hizmetin sunulmasını sağlamakla yükümlüdür.

Bu çalışmada, tüberküloz hastalarının hastane hizmetlerine ilişkin beklentileri ile Ankara Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi (AGHH)'nin vermiş olduğu hizmetlere yönelik algıları doğrultusunda hastanenin sunduğu hizmetin kalite düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla aşağıda, tüberküloz hastalığı, kalite ve sağlık hizmetlerinde kalite olgusu gibi konulardaki literatür bilgileri gözden geçirilmiştir.

1. Tüberküloz Hastalığı

İnsanlık tarihinin bilinen en eski hastalıklarından birisi olan tüberküloz, günümüzde yaygın görülen bulaşıcı hastalıklardan birisidir. Toplumların gelişmişlik düzeyini belirlemedeki en önemli kriterlerden biri tüberkülozun yaygınlığıdır. Tüberküloz hastalığı, günümüzde etkili tedavi yöntemlerine rağmen gelişmekte olan ülkelerde önemli bir halk sağlığı sorunu olarak varlığını sürdürmektedir.

Tüberküloz, Dünyada ölüme neden olan hastalıklar arasında 6. sırada yer almaktadır. Bugün dünya nüfusunun % 32'si tüberküloz basili ile enfektedir. Her yıl ortalama 8 milyon

kişi bu hastalığa yakalanmakta ve 3 milyon kişi bu hastalıktan dolayı ölmektedir. Bir başka deyişle her saniyede 1 kişi tüberküloz basili ile enfekte olmakta, her 10 saniyede 1 kişi bu hastalıktan dolayı ölmektedir (VSDB, 2003: 7).

Dünya Sağlık Örgütü'nün "Küresel Tüberküloz Kontrolü 2002 Raporunda", 2000 yılında dünyada kayıtlı tüberkülozlu yeni hasta sayısının 3.671.973, bunların 1.529.806'sının yayma pozitif olduğu belirtilmektedir. Tahmin edilen yeni hasta sayıları ise toplam 8.740.000, yeni yayma pozitif olgu sayısı 3.840.000'dur. Türkiye'de Verem Savaşı Daire Başkanlığı kayıtlarına göre tüberküloz insidans değerlerine bakıldığında; 1963'de yüzbinde 177'ye ulaşan TB insidansının, 1980'de yüzbinde 50'lere kadar hızlı bir şekilde düştüğü görülmektedir. 1999 yılında tüberkülozun insidansı yüzbinde 27 iken 2003 yılında 24,31 olarak belirlenmiştir. Eldeki tüm verilere bakıldığında yıllar içerisinde bir azalma eğilimi göze çarpmaktadır (VSDB, 2003: 9; S.B., 2001: 19). Görüldüğü gibi tüberküloz hastalığı etkili tedavi yöntemlerine rağmen günümüzde gelişmekte olan ülkeler ve ülkemiz için de önemli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüberküloz hastalığından kaynaklanan ölümlerin azaltılması, hastalara sunulan hizmetin kalitesi ile yakından ilişkilidir. Bunun yanı sıra, hasta-

lara sunulan kaliteli bakım hizmeti hastaların hem hastalık sürecine uyumunu kolaylaştıracak hem de tedavi ve bakım hizmetlerinden daha etkili şekilde yararlanmalarını sağlayacaktır. Tüberküloz hastalarına tedavi ve bakım sürecinde "kaliteli bakım hizmetinin" sağlanması önemli bir yer tutmaktadır.

2. Kalite ve Sağlık Hizmetlerinde Kalite

Avrupa Kalite Kontrol Organizasyonu tarafından yapılan tanıma göre kalite, "bir malın ya da hizmetin tüketicinin isteklerine uygunluk derecesidir" (Bozkurt, 1995: 172). Bir mal veya hizmetin kalitesi; ancak mal veya hizmetin fonksiyonuyla ilişkili olduğunda bir anlama sahip olmakta, işe yarayıp yaramadığı anlaşılmaktadır. Böylece kalitenin kısa ve anlamlı bir tanımı Dr. Juran tarafından "fonksiyona veya kullanıma uygunluk" olarak yapılmıştır (Doğan, 1991: 2).

Kaliteyi gerçek (beklenen) kalite ve algılanan kalite şeklinde incelemek mümkündür. Bir ürün veya hizmeti sunan kişi veya örgütün, ürün veya hizmeti sunmak için sarfettiği çaba ve katlandığı harcamaların onun spesifikasyonlarına ulaşması durumunda elde edilen kalite beklenen kalitedir. Kalitenin geleneksel tanımı da bu şekilde yapılmaktadır. Algılanan kalite ise, öznel bir kavramdır ve hizmet alanların algıladığı kalitedir. Bir ürün ve hizmet alanların beklenti-

lerini karşıladığı zaman algılanan kaliteye ulaşılmış olunur. Buna göre kalite, gereksinimleri karşılama derecesidir (Pekdemir, 1992: 7-8; Deming, 1994: 1-5). Görüldüğü gibi her bir kalite tanımında kalitenin farklı bir boyutu ele alınsa da genel olarak kaliteyi, hizmet alanların gereksinim ve beklentilerinin karşılanması olarak ifade etmek mümkündür.

Sağlık sektörünün temel üretimi olan tıbbi bakım hizmetinin kalitesi, "hastanenin tüm üyeleri ile birlikte hastanın beklenti ve gereksinimlerinin karşılanması yolunda sürekli bir çabanın varlığı" olarak tanımlanmaktadır. Hizmet kalitesinin birbirine bağımlı şekilde gelişmiş olan iki yönü vardır. Bunlardan birincisi, sağlık örgütünün kendi çalışma standartlarını ve beklentilerini diğeri ise, sağlık hizmetlerinden yararlananların beklentilerini kapsamaktadır. Kalitenin iki yönünden hiçbirinin örgüt kalitesini tek başına daha ileri seviyelere götüremeyeceği kabul edilmektedir (Esatoğlu ve Ersoy, 1997: 61).

Kalite, bakımın iyiliği konusunda bir yargıya varmayı ifade etmekte ve bu yargıya nasıl varılabileceği sorusuna cevap olarak da sağlık bakım alanında mevcut bilgi ve teknolojinin sağlıkta en fazla iyileşmeye ulaşabilme potansiyeli; aileleri de dahil olmak üzere hastalar tarafından kabul edilebilirlik ve toplum tarafından kabul edilebilirlik kriterleri olarak öne sürülmektedir (Özgen, 1995: 48).

Sağlık hizmetlerinde kalite, çağdaş tıbbın gerektirdiği yöntemlerin kullanılması yoluyla, hem kaynakların verimli kullanımı hem de hastanın gereksinim ve beklentilerinin optimum düzeyde karşılanması olarak ifade edilebilir. Kaliteli bir sağlık hizmetinden bahsedebilmek için eldeki kaynakların verimli bir şekilde kullanılması, hizmetin etkili bir biçimde sunulması, örgütün tüm üyeleri ile birlikte hasta gereksinim ve beklentilerinin karşılanmasına özen gösterilmesi ve hizmet sunumu sırasında ve sonrasında hasta memnuniyetinin sağlanması gerekmektedir (Kavuncubaşı, 1997: 82-83).

3. Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyetinin Önemi

Hasta memnuniyeti hizmet kalitesini gösteren unsurlardan birisidir. Hizmet kalitesi ise her hastanın kaliteye bakışına bağlıdır. Bu bakış açısı hastaların beklentileri, durumsal faktörler gibi değişkenlerden etkilenir (Lindquist, 1987: 17).

Sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyeti "algılanan kalite ile beklenen kalitenin bir fonksiyonudur." Bir hastanın hizmeti almadan önce bazı beklentileri vardır ve hizmetin sunumundan sonra ise geçirdiği tecrübeye bağlı olarak belli algılara sahip olur. Hasta algıladığı kalite ile beklediği kalite arasında yaptığı kıyaslama sonucunda memnun olup olmadığına karar verir (Özgen, 1995: 49).

Sağlık bakım çıktılarından biri olan hasta memnuniyeti, hizmet kalitesinin önemli ve vazgeçilmez bir unsurudur.

Hasta memnuniyeti hastanelerde kişilerarası iletişim, personel davranışı, fiziksel faktörler (Alcan, 1997: 133-134), hastalık hakkında bilgilendirme, güvenlik gibi birbirinden farklı pek çok faktörden etkilendiği belirtilmektedir (Esatoğlu ve Ersoy, 1997: 62). Bu faktörler farklı şekillerde sıralansa da bunlara temel olan üç grup vardır. Bunlar hastaya, hizmet verenlere ve kuruma ilişkin özellikler olarak belirtilmektedir.

Hasta memnuniyeti, hastanın hizmetten beklediği performans ile hizmetin kullanımı sonucunda algıladığı gerçek performans arasındaki farkın bir değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Hastanın memnuniyet düzeyinin hizmetten beklenen fayda ile elde edilen fayda arasındaki orana bakılmak suretiyle belirleneceği ileri sürülmektedir. Hizmetin kullanımıyla ortaya çıkan performans; hastanın beklentilerini en azından karşılıyorsa onun memnun olacağı, buna karşın hastanın beklentilerinin altında kalıyorsa memnuniyetsizlik duyacağı söylenebilir.

Günümüzün rekabetçi ortamında hastanelerin, hizmetlerde sürekliliği sağlayabilmesi için hizmette kaliteye önem vermesi ve hizmetin kalitesinin

belirlenmesinde de hasta görüşlerini göz ardı etmemesi gerekmektedir.

4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Ankara AGHH'nde yatan tüberküloz hastalarının, hastane hizmetlerine ilişkin beklentileri ile AGHH'sinin vermiş olduğu hizmetlere yönelik algıları doğrultusunda hizmet kalitesi düzeyinin ölçülmesidir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Çalışma grubunu oluşturan tüberküloz hastalarının sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
2. Hizmet kalitesi puanı çalışma grubunu oluşturan hastaların yaşlarına göre bir farklılık göstermekte midir?
3. Hizmet kalitesi puanı çalışma grubunu oluşturan hastaların cinsiyetlerine göre bir farklılık göstermekte midir?
4. Hizmet kalitesi puanı çalışma grubunu oluşturan hastaların öğrenim durumlarına göre bir farklılık göstermekte midir?
5. Hizmet kalitesi puanı çalışma grubunu oluşturan hastaların gelir düzeylerine göre bir farklılık göstermekte midir?

5. Araştırmanın Sayıtları

Çalışma grubunu, AGHH tüberküloz kliniklerinde, tüberküloz hastalığı nedeniyle yatarak tedavi ve bakım hizmeti alan hastaların temsil ettiği ve hastaların kendilerine sorulan soruları içtenlikle ve nesnel bir şekilde yanıtladığı varsayılmıştır.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, görüşme formunda yer alan sorular ve Parasuraman ve diğ., (1985), tarafından geliştirilen, Babakus ve Mangold (1992: 767-786) tarafından sağlık hizmetlerinde güvenilirliği ve geçerliliği test edilen ve ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Gedikli (1998: 70) tarafından yapılan "SERVQUAL Hizmet Kalitesi Ölçeği" aracılığıyla elde edilen sorularla ve çalışma grubunu oluşturan 100 hastanın verdiği yanıtlarla sınırlıdır.

7. Tanımlar

Bu araştırmanın içeriğinde yer alan kavramlar işlevsel biçimde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Hasta: Ankara AGHH tüberküloz kliniklerinde akciğer tüberkülozu tanısı ile en az iki hafta yatırılarak sağaltımı yapılan bireyi nitelemektedir.

Hizmet Kalitesi: Ankara AGHH'nde yatarak tedavi olan tüberküloz hastalarının SERVQUAL ile elde edilen bekledikleri hizmet ile algıladıkları

hizmet arasındaki farktır. Hizmet kalitesi = Algılanan hizmet – Beklenen Hizmet .

8. Araştırmanın Yöntemi

• Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan durumu olduğu şekliyle tanımlayamaya çalışan araştırma yaklaşımlarıdır. Hastanelerde hastaların var olan hizmet hakkındaki düşünce ve duygularının öğrenilmesi, sunulan hizmetin kalitesinin tespiti ve geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu araştırmada, hastaların algılamalarına dayalı olarak sunulan hizmetin kalitesi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

• Çalışma Nüfusu

Araştırma süresinin, ekonomik imkanların kısıtlılığı ve incelenen evrenin karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle "kesit alma" örneklem yöntemi kullanılmıştır. Kesit alma yaklaşımları, bir fenomenden kesitler alarak belli bir zaman süresinde inceleyen ve bu kesiti dikkatli bir şekilde analiz eden çalışmalardır (Rubin ve Babie 1997:112). 1 Nisan -31 Mayıs 2004 tarihleri arasında, Ankara ili sınırları içerisinde bulunan ve özel dal hastanesi konumunda olan AGHH'nin tüberküloz klinikleri uygulama alanı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın nüfusunu AGHH'si tü-

berküloz kliniklerinde en az iki hafta süreyle yatarak sağaltımı yapılan akciğer tüberkülozlu hastalar oluşturmaktadır. Bu kapsamda AGHH'si tüberküloz kliniklerinden 1 Nisan -31 Mayıs 2004 tarihleri arasında tam sayım yoluyla veriler toplanmıştır.

• Veri Toplama Araçları

Araştırmada, AGHH'nde yatarak tedavi gören tüberküloz hastalarının aldıkları hizmetin kalitesini değerlendirmek amacıyla görüşme formu düzenlenmiştir. Bu görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; hastaların sosyo-demografik özelliklerine yönelik bazı sorular yer almaktadır. İkinci bölümde; "SERVQUAL Hizmet Kalitesi Ölçeği" kullanılmıştır. SERVQUAL 1983-1990 yılları arasında Amerika'da Parasuraman ve diğ., (1985), tarafından geliştirilmiştir. SERVQUAL (SERVICE= Hizmet, QUALITY= Kalite kelimelerinin kısaltılmış halidir) hizmet kalitesi literatürdeki en kapsamlı çalışmalardan biridir. Araştırmaya esas olması nedeniyle bu model aşağıda kısaca ele alınmıştır:

SERVQUAL ölçeğinde, hastaların kalite konusunda hizmet işletmesinden beklentileri ve bu işletmeden aldığı hizmetin kalitesiyle ilgili algıları yer almaktadır. Algılanan kalite; hastaların en iyi sunulan hizmet hakkındaki yargısıdır. Hastanın hizmet kalite-

tesisi algıları; hizmeti almadan önceki beklentileri ile gerçek hizmeti aldıktan sonra deneyimini karşılaştırması ile meydana gelir. Eğer beklentiler karşılanmış ise hizmet kalitesinde "memnuniyet", karşılanmamış ise "memnuniyetsizlik" söz konusu olacaktır (Parasuraman ve diğ.,1985: 46).

Araştırmada kullanılan hizmet kalitesi ölçeği, fonksiyonel kalitenin ölçülmesinde kullanılan standart bir ölçek olarak, başka hizmet sektörlerinin yanı sıra hastanelerde de geçerli ve güvenilir bulunmuştur (Babakus ve Mangold, 1992: 767-786). Headly ve Miller (1993: 35) de hizmet kalitesi ölçeğini tıbbi bakım hizmetlerine uyarlayarak geçerliliğini, güvenilirliğini ve boyutlarını test etmişlerdir. Aynı zamanda ülkemizde Gedikli (1998: 70)'nin yapmış olduğu "Hastanelerde Hizmet Kalitesi" adlı çalışmada hizmet kalitesi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı (cronbach's alpha) beklentiler için % 95, algılamalar için % 93 olarak hesaplanmıştır.

Beklentiler ve algılar arasındaki farka dayalı olarak hesaplanan hizmet kalitesi düzeyi sayesinde; kalite boyutları bazında, boyutları oluşturan maddeler için ve hizmet sunan örgütün algılanan toplam kalitesi için bir değerlendirme yapmak olanaklıdır. Örgütler, kalite boyutları bazında elde edeceği hizmet kalite düzeyleri sayesinde, hangi kalite boyutunun veya algılanan hizmet kalitesinin

düşük, hangisinin yüksek olduğunu değerlendirebilecektir. Ayrıca hastaların 100 puanı beş hizmet kalitesi boyutu arasında, boyutlara verdikleri önem derecelerine göre dağıtması, hastalar için hangi hizmet kalitesi boyutunun diğerlerinden daha önemli olduğunun anlaşılmasına olanak verecektir. Hizmet sunan işletme, bu veriler ışığında hastaların kalite algılarının düşük olduğu boyutlara öncelik verip, bu boyutlar için bir kalite iyileştirme çabası geliştirebilecektir (Zeithaml ve diğ.,1990: 176-180, Akt: Devedbakan, 2001: 80).

Parasuraman ve diğ., (1985)'ne göre "SERVQUAL Hizmet Kalitesi Ölçeği"nin alt boyutu olan beş hizmet kalitesi boyutu bir iskelet oluşturmakta ve gerektiğinde başka hizmet örgütlerine uyarlanabilmektedir. Bu boyutlar ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Somut Özellikler (Tangibles): Hastanenin hizmet sunumundaki fiziksel olanakları, araç-gereç ve personelin görünüşü.

Güvenilirlik (Reliability): Söz verilen hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilme yeteneği.

İlgi ve Yardım (Responsiveness): Hastalara yardım etme ve hizmetin hızlı bir şekilde verilmesi.

Güven (Assurance): Çalışanların bilgili ve nazik olması ve hastalarda

güven duygusu uyandırabilme becerileri.

Empati (Empathy): Hastanın kendisini hastanın yerine koyması, hastalara kişisel ilgi gösterilmesi.

Bu çalışmada, "SERVQUAL Hizmet Kalitesi Ölçeği"nin bu beş alt boyuta verdikleri yanıtlar ortalama puanları ve ağırlıklı SERVQUAL puanları dikkate alınarak istatistiksel analizler yapılmıştır.

• Veri Toplama Süreci

Ön deneme çalışması 15 hasta üzerinde, 25 Mart – 30 Mart 2004 tarihleri arasında yapılarak görüşme formundaki eksiklikler giderilmiştir. Hastalara, hizmet kalitesi ölçeğinin uygulanması konusunda da genel bir bilgi verilmiştir. Ön görüşmede hastalara araştırmanın amacı ve önemi açıklanmıştır. Açıklama sonrasında görüşme formunu doldurmak isteyen hastalarla çalışılmıştır. Katılmak istemeyen hastalar genellikle yorgun veya ağrılarının olduklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılmak isteyen hastalarla yüz yüze görüşme tekniği kullanılmış ve toplam 100 hastadan elde edilen veriler değerlendirmeye uygun bulunmuştur.

• Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

Görüşme formu kullanılarak elde edilen veriler, Statistical Program for Social Science (SPSS for Windows)

11.0 ile bilgisayara girilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde "t testi" ve "varyans analizi" kullanılmıştır.

9. Bulgular ve Yorumu

Aşağıda, tüberküloz hastalarının sosyo-demografik özelliklere ilişkin bulguları ve yorumları ve tüberküloz hastalarının sosyo-demografik özelliklerinden cinsiyet, yaş, öğrenim ve aylık gelir durumu ile hizmet kalitesi boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılmasına yönelik bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

9.1. Tüberküloz Hastalarının Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu bölümde, tüberküloz hastalarının; cinsiyet, yaş, meslek, öğrenim durumu ve sosyal güvencelerine ilişkin bulgular ve yorumlarına yer verilmiştir. Araştırma kapsamında anket uygulanan hastaların % 38'ini kadın hastalar, % 62'sini erkek hastalar oluşturmaktadır. Tüberküloz gerçekte erkekleri daha fazla seçen bir hastalık değildir; ama genellikle erkeklerde daha sık görülmektedir. Tüberkülozun en önemli kaynağı basıl saçan hastalar olduğu için, erkeklerin kadınlara kıyasla daha yoğun çevre ile ilişkide olması bu riski artırmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak geri kalmış toplumlarda, kadınların zamanlarının çoğunu kapalı ortamlarda geçirmeleri tüberküloz enfeksiyonundan kısmen korunmalarının ne-

deni olabilir. Tüberküloz hastalarının sosyo-demografik özelliklerini içeren araştırmalar incelendiğinde; tüberkülozlu erkek hasta oranının, tüberkülozlu kadın hastalardan daha fazla olduğu görülmektedir (Atay, 1997: 38; Çalışır ve diğ., 1997: 637; Aydın, 1999: 43; Sudeep, 2000: 736; Gilad ve diğ., 2000: 740; Orman ve diğ., 2002: 271; Kolsuz ve diğ., 2003: 127; Hamid ve diğ., 2004: 953; Işıkhan ve Balbay, 2005: 94). Araştırmaların sonuçları ile Tablo 1'in bulguları paralellik göstermektedir.

Tablo 1. Tüberküloz Hastalarının Sosyo-Demografik Özellikleri

Sosyo-Demografik Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	38	38
Erkek	62	62
Yaş (ortalama: 36; Min: 15; Maks: 75)		
15 - 35	55	55
36 - 55	30	30
56 - 75	15	15
Öğrenim Durumu		
Okur-Yazar Değil	15	15
İlkokul	42	42
Ortaokul	14	14
Lise ve Dengi	22	22
Fakülte / Yüksekokul	7	7
Gelir Durumu (YTL) (Ort: 308 YTL; Mak: 1,500 YTL)		

0 - 300	60	60
301 - 600	27	27
601 - 900	7	7
901 - 1200	5	5
1201 - 1500	1	1
Toplam	100	100

Hastaların yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında; hastaların % 55'inin 15-35 yaş grubu, % 30'unu 36-55 yaş grubu ve % 15'ini de 56-75 yaş grubunda yer aldığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan hastaların yaş ortalaması 36'dır. En küçük tüberküloz hastası 15, en büyük tüberküloz hastası ise 75 yaşındadır. Tabloda verilmemekle birlikte araştırmaya katılan hastaların % 70'i 15-44 yaş grubunda yer almaktadır.

Çalışır (2000), gelişmiş ülkelerde ise genç nüfusta tüberküloz görülme sıklığının azaldığını, eskiden tüberküloz basili ile enfekte olmuş ve yaşlanmış kişilerde daha fazla hastalık görüldüğünü belirtirken, Akkaynak (1986: 58) da tüberküloz hastalığının gelişmiş ülkelerde bir ileri yaş hastalığı haline geldiğini ifade etmektedir. Tüberküloz hastaları ile yaptığı çalışmada Guy ve diğ. (2004: 1746) hastaların yaş ortalamasını 36 olarak saptamıştır. Birçok araştırmancının sonucu (Ertoyl, 1997: 23; Gilad ve diğ. 2000: 740; Özkara ve diğ., 2002: 178; Crampin ve diğ. 2004: 196; Işık-

han ve Balbay, 2005: 94) ile Tablo 1'in bulguları paralellik göstermektedir.

Araştırmada yer alan hastaların öğrenim durumuna bakıldığında; hastaların % 42'si ilkökul, % 22'si lise ve dengi okul mezunu iken, % 15 oranla okur-yazar olmayan grup üçüncü sırada yer almaktadır. Orman ve diğ., (2002: 273) tarafından 627 tüberküloz hastası üzerinde yapılan çalışmada, hastaların % 55.7'sinin ilkökul mezunu olduğu, % 25.3'ünün okur-yazar olmadığı, tüberküloz hastalarının öğrenim seviyelerinin düşük olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Atay (1997: 38), Kara (2001: 56) ve Işıkhan ve Balbay

(2005: 94)'ın tüberküloz hastaları ile yaptıkları çalışmada, hastaların öğrenim seviyelerinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu anlamda araştırma sonucu ile Tablonun bulguları paralellik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada yer alan hastaların aylık gelir durumları incelendiğinde; hastaların % 60'ı 0-300 YTL gelir grubunda, % 27'sinin 301-600 YTL grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Tabloda verilmemekle birlikte araştırmaya katılan hastaların % 29'u "0" yani hiçbir geliri olmadığını ve hastaların % 1'i yani sadece bir kişi gelirininin 1.500 YTL olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılan hastaların ortalama aylık geliri 308 YTL olarak sap-

Tablo 2: Hastaların Cinsiyeti ile Hizmet Kalitesi Puanlarının Karşılaştırılması

Hizmet Kalitesinin Boyutları	Cinsiyet	n	Ort.	SS.	t	P Değerleri
Somut Özellikler	Kadın	38	-0.75	0.64	-0.90	P>0,05
	Erkek	62	-0.63	0.68		
Güvenilirlik	Kadın	38	-0.78	0.63	-2.09 *	P<0,05
	Erkek	62	-0.49	0.71		
İlgi ve Yardım	Kadın	38	-0.61	0.57	-1.36	P>0,05
	Erkek	62	-0.43	0.71		
Güven	Kadın	38	-0.61	0.70	-1.88	P>0,05
	Erkek	62	-0.35	0.68		
Empati	Kadın	38	-0.58	0.67	-1.06	P>0,05
	Erkek	62	-0.41	0.81		
	Erkek	62	-0.46	0.60		
Ağırlıklı Kalite Puanı	Kadın	38	-13.48	10.96	-1.71	P>0,05
	Erkek	62	-9.39	12.00		

tanmıştır. Bu dağılımdan da anlaşıl-
dığı gibi hastaların büyük bir kısmı-
nın düşük gelir diliminde yer aldığı
görülmektedir. Araştırmada elde edi-
len bu sonucun alanyazın bulgularıyla
uyumlu olduğu söylenebilir (Atay,
1997: 38; Aydın, 1999: 43; Balbay ve
Işıksan, 2005: 94).

9.2. Sosyo-Demografik Özellikler İle Hizmet Kalitesi Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Aşağıda, tüberküloz hastalarının
sosyo-demografik özelliklerinden
cinsiyet, yaş, öğrenim ve aylık gelir
durumu ile hizmet kalitesi puanları-
nın karşılaştırılmasına yönelik bulgu-
lara yer verilmiştir.

Kadın ve erkek hastaların
"SERVQUAL Hizmet Kalitesi"nin alt
ölçekleri olan "somut özellikler", "ilgi
ve yardım", "güven" ve "empati"
boyutlarına ilişkin hizmet kalitesi
puanları arasındaki farklılığın
istatistiksel olarak anlamlı olmadığı
saptanmıştır ($p>0.05$). Aynı
zamanda kadın ve erkek hastaların
ağırlıklı hizmet kalitesi puanları
arasındaki farklılığın da istatistiksel
olarak anlamlı olmadığı görülmekte-
dir ($p>0.05$). Buna göre; AGHH'nde
bu boyutlara ilişkin kadın ve erkek
hastaların hizmet kalitesine yönelik
algıları arasında bir fark olmadığı
söylenebilir. Ancak kadın ve erkek hastaların
"güvenilirlik" boyutu açısından, hiz-
met kalitesi puanları arasındaki fark-

lılığın ise istatistiksel olarak anlamlı
olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Gü-
venilirlik boyutu açısından kadın ve
erkek hastaların hizmet kalitesi puan
ortalamalarına bakıldığında; kadın
hastaların ortalamalarının erkek has-
taların ortalamalarından daha düşük
olduğu görülmektedir. Bu anlamda
AGHH hizmetlerine yönelik çalışma
grubunu oluşturan kadın hastaların
kalite algısının erkek hastalarınkin-
den daha düşük olduğu söylenebilir.
Başka bir ifade ile erkek hastaların
sadece güvenilirlik boyutu açısından
şüphelenen hizmetin kalitesini kadın
hastalara göre daha yüksek algıladı-
ğı söylenebilir. Hizmet sektöründe
algılanan hizmet kalitesinin ölçümü-
ne yönelik araştırmalarda, kadın ve
erkek hastaların hizmet kalitesine
yönelik algıları arasında önemli bir
farklılık olmadığı belirlenmiştir (Çelik,
1996: 114; Devebakan, 2001:148).

Araştırmaya katılan hastaların yaşla-
rı ile hizmet kalitesi puanları arasın-
daki ilişki Tablo 3'de ele alınmıştır.
Tablo 3 incelendiğinde; yapılan ana-
liz sonuçları, hastaların yaş grupları-
na göre ilgi ve yardım, güven ve em-
pati boyutlarına ilişkin hizmet kalitesi
puanları arasındaki farklılığın istatis-
tiksel olarak anlamlı olmadığını gös-
termektedir ($p>0.05$). Buna göre;
AGHH'nde bu boyutlara ilişkin farklı
yaş grubundaki hastaların hizmet
kalitesine yönelik algıları arasında bir
fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 3: Hastaların Yaşları ile Hizmet Kalitesi Puanlarının Karşılaştırılması

Hizmet Kalitesi Boyutları	Yaş Grupları	n	Ort.	S.S.	F.	P Değeri
Somut Özellikler	15-35	55	-0.81	0.59	4.75 *	P<0,05
	36-55	30	-0.65	0.82		
	56-75	15	-0.24	0.33		
Güvenilirlik	15-35	55	-0.72	0.61	3.22 *	P<0,05
	36-55	30	-0.56	0.87		
	56-75	15	-0.23	0.35		
İlgi ve Yardım	15-35	55	-0.56	0.54	2.16	P>0,05
	36-55	30	-0.54	0.89		
	56-75	15	-0.18	0.40		
Güven	15-35	55	-0.54	0.68	2.06	P>0,05
	36-55	30	-0.44	0.81		
	56-75	15	-0.13	0.33		
Empati	15-35	55	-0.58	0.73	2.05	P>0,05
	36-55	30	-0.47	0.92		
	56-75	15	-0.13	0.33		
Ağırlıklı Kalite Puanı	15-35	55	-13.02	10.13	3.93 *	P<0,05
	36-55	30	-10.76	15.12		
	56-75	15	-3.72	5.48		

Ancak hastaların yaş gruplarına göre ağırlıklı hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Aynı zamanda hastaların yaş gruplarına göre somut özellikler ve güvenilirlik boyutlarına ilişkin hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın da istatistiksel olarak anlamlı

Tablo 4: Hastaların Öğrenim Durumları ile Hizmet Kalitesi Puanlarının Karşılaştırılması

Hizmet Kalitesi Boyutları	Öğrenim Durumu	n	Ort.	S.S.	F.	P Değeri
Somut Özellikler	Okur-yazar değil	15	-0,23	0,45	4.311*	P<0,01
	İlkokul	42	-0,57	0,71		
	Ortaokul	14	-0,81	0,64		
	Lise	22	-0,98	0,53		
	Üniversite	7	-1,03	0,56		
Güvenilirlik	Okur-yazar değil	15	-0,37	0,45	7.279*	P<0,01
	İlkokul	42	-0,31	0,68		
	Ortaokul	14	-0,76	0,80		
	Lise	22	-0,99	0,47		
	Üniversite	7	-1,26	0,49		
İlgi ve Yardım	Okur-yazar değil	15	-0,27	0,38	3.505*	P<0,01
	İlkokul	42	-0,33	0,68		
	Ortaokul	14	-0,69	0,74		
	Lise	22	-0,70	0,60		
	Üniversite	7	-1,05	0,59		
Güven	Okur-yazar değil	15	-0,24	0,46	7.483*	P<0,01
	İlkokul	42	-0,17	0,61		
	Ortaokul	14	-0,52	0,64		
	Lise	22	-0,85	0,56		
	Üniversite	7	-1,19	1,02		
Empati	Okur-yazar değil	15	-0,20	0,37	6.077*	P<0,01
	İlkokul	42	-0,19	0,59		
	Ortaokul	14	-0,64	0,91		
	Lise	22	-0,94	0,84		
	Üniversite	7	-1,00	0,77		
Ağırlıklı Kalite Puanı	Okur-yazar değil	15	-5,27	7,01	7.857*	P<0,01
	İlkokul	42	-6,48	11,00		
	Ortaokul	14	-13,85	13,16		
	Lise	22	-17,93	8,48		
	Üniversite	7	-22,12	11,70		

bulunmuştur ($p<0.05$). "Somut özellikler" ve "güvenilirlik" boyutu açısından hastaların yaş gruplarına göre hizmet kalitesi puan ortalamalarına bakıldığında, 15-35 yaş grubu en düşük ortalamaya sahipken 56-75 yaş grubunun en yüksek ortalamaya sahip olduğu ve yaş ilerledikçe hiz-

met kalitesi puan ortalamasının yükseldiği görülmektedir. Buna göre,

Tablo 5: Hastaların Gelir Durumu ile Hizmet Kalitesi Puanlarının Karşılaştırılması

Hizmet Kalitesi Boyutları	Gelir Durumu (YTL)	n	Ort.	S.S.	F.	P De- ğeri
Somut Özellikler	0-300	60	-0,60	0,61	1.517	P>0,05
	301-600	27	-0,66	0,77		
	601-900	7	-1,23	0,52		
	901-1200	5	-0,84	0,61		
	1201-1500	1	-0,80	0,62		
Güvenilirlik	0-300	60	-0,53	0,68	1.503	P>0,05
	301-600	27	-0,62	0,75		
	601-900	7	-0,66	0,41		
	901-1200	5	-0,92	0,64		
	1201-1500	1	-2,00	0,63		
İlgi ve Yardım	0-300	60	-0,46	0,68	0.589	P>0,05
	301-600	27	-0,56	0,63		
	601-900	7	-0,62	0,62		
	901-1200	5	-0,40	0,72		
	1201-1500	1	-1,33	0,70		
Güven	0-300	60	-0,31	0,60	3.352 *	P<0,05
	301-600	27	-0,58	0,71		
	601-900	7	-0,67	0,38		
	901-1200	5	-0,73	1,28		
	1201-1500	1	-2,33	0,33		
Empati	0-300	60	-0,37	0,68	1.649	P>0,05
	301-600	27	-0,57	0,78		
	601-900	7	-1,10	1,15		
	901-1200	5	-0,33	0,78		
	1201-1500	1	-0,67	0,71		
Ağırlıklı Kalite Puanı	0-300	60	-9,25	10,92	1.503	P>0,05
	301-600	27	-12,01	13,22		
	601-900	7	-17,24	7,09		
	901-1200	5	-13,23	15,20		
	1201-1500	1	-28,41	7,92		

somut görünenler ve güvenilirlik boyutu açısından, çalışma grubunu oluşturan yaşlı hastaların daha genç olanlara göre sunulan hizmetin kalitesini daha yüksek algıladığı söyle-

nebilir. Bu araştırma sonucuna benzer olarak Devebakan (2001: 148) hastanelerde algılanan hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik yaptığı araştırmada, somut özellikler boyutu

açısından yaşlı hastaların genç hastalara göre sunulan hizmeti daha kaliteli olarak algıladıklarını belirlemiştir. Ayrıca Çelik (1996: 114) hizmet kalitesinin ölçümüne ilişkin araştırmalarında yaş dolayısıyla algılanan hizmet kalitesinin artış gösterdiğini ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan hastaların öğrenim durumları ile hizmet kalitesi puanları arasındaki ilişki Tablo 4'de ele alınmıştır. Tablo 4 incelendiğinde; yapılan istatistiksel analiz sonuçları, hastaların öğrenim durumlarına göre "somut özellikler", "güvenilirlik", "ilgi ve yardım", "güven" ve "empati" boyutlarına ilişkin hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın ve ağırlıklı hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın da istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < 0.01$).

Hastaların öğrenim durumlarına göre hizmet kalitesi puan ortalamalarına bakıldığında; genel olarak hastaların öğrenim düzeyi düştükçe hizmet kalitesi puan ortalamasının yükseldiği, öğrenim düzeyi yükseldikçe hizmet kalitesi puan ortalamasının düştüğü görülmektedir. Buna göre; okur-yazar olmayan ve ilköğretim mezunu hastaların algılanan hizmet kalitesi düzeyinin diğer hastalara oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Başka bir ifade ile öğrenim düzeyi algılanan hizmet kalitesi doğrudan etkilemektedir. Bu araştırma sonucuna benzer olarak Esatoğlu ve Ersoy (1997: 69)'un hasta memnuniyetinin ölçül-

mesine ilişkin yaptıkları araştırma sonucunda, öğrenim düzeyi yükseldikçe, hastaların hastane hizmetlerinin değerlendirme boyutları ile ilgili daha olumsuz görüş ifade ettiklerini belirlemişlerdir.

Araştırmaya katılan hastaların aylık gelir durumu ile hizmet kalitesi puanları arasındaki ilişki Tablo 5'de ele alınmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonuçları, hastaların aylık gelir durumuna göre somut özellikler, güvenilirlik, ilgi ve yardım ve empati boyutlarına ilişkin hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir ($p > 0.05$). Aynı zamanda hastaların aylık gelir durumuna göre ağırlıklı hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın da istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$). Buna göre; AGHH'nde bu boyutlara ilişkin farklı gelir düzeylerinde bulunan hastaların hizmet kalitesine yönelik algıları arasında bir fark olmadığı söylenebilir.

Hastaların aylık gelir durumuna göre "güven" boyutu açısından, hizmet kalitesi puanları arasındaki farklılığın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Hastaların güven boyutuna ilişkin hizmet kalitesi puan ortalamalarına bakıldığında; en düşük gelire (0-300 milyon) sahip hastaların en yüksek ortalamaya sahip olduğu, en yüksek gelire (1201-1500 milyar) sahip hastaların ise en düşük ortalamaya sahip oldu-

ğu görülmektedir. Genel olarak da hastaların gelir düzeyi yükseldikçe hizmet kalitesi puan ortalamasının düştüğü, gelir düzeyi düştükçe hizmet kalitesi puan ortalamasının yükseldiği görülmektedir. Buna göre; güven boyutuna ilişkin, gelir düzeyi düşük hastaların sunulan hizmetlerin kalitesini daha yüksek algıladıkları söylenebilir. Devbakan (2001: 248) araştırmasında, farklı gelir düzeyinde bulunan hastaların hizmet kalitesine yönelik algıları arasında önemli bir fark olmadığını belirtirken, Çelik (1996: 114) araştırmasında, gelir düzeyi yükseldikçe hizmet kalitesinin daha düşük algılandığını belirtmektedir.

10. Sonuç ve Öneriler

Tüberküloz hastalarının hastane hizmetlerine ilişkin beklentileri ile Ankara AGHH'nin vermiş olduğu hizmetlere yönelik algıları doğrultusunda hastanenin sunduğu hizmetin kalite düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; "güvenilirlik" boyutu açısından, erkek hastaların kadın hastalara göre sunulan hizmeti daha kaliteli algıladıkları belirlenmiştir. "Somut özellikler", "güvenilirlik" boyutları ve toplam hizmet kalite puanı açısından, yaşlı hastaların genç hastalara göre sunulan hizmetleri daha kaliteli algıladığı saptanmıştır. "Güven" boyutu açısından, 0-300 milyon gelir düzeyinde olan hastaların 1201-1500 milyar gelir düzeyinde olan hastalara göre sunu-

lan hizmetleri daha kaliteli algıladıkları belirlenmiştir. Ayrıca, hizmet kalitesinin tüm boyutları açısından, okur-yazar olmayan hastaların ilkökul, ortaokul, lise, yüksekokul ve fakülte mezunu olan hastalara göre sunulan hizmetleri daha kaliteli algıladığı saptanmıştır.

Araştırma sonuçları göz önüne alınarak, tüberküloz hastalarına sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılması için yapılması gerekenler şu şekilde belirtilebilir:

"Somut özellikler" ve "güvenilirlik" boyutları hastalar tarafından en önemli boyut olarak değerlendirilirken AGHH'si hizmetlerinde bu boyutlardaki algı boşluklarının diğer boyutlara oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hastalar tarafından en önemli atfedilen boyutun hizmet kalitesi açısından en düşük boyut olarak algılanması hastane yöneticileri açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir bulgudur. Hastane yöneticilerinin olası bir kalite iyileştirme faaliyetlerinde önceliklerini somut özellikler ve güvenilirlik boyutuna vermesi optimum bir fayda getirecektir. Aynı zamanda bu durum hastanenin kit olan kaynaklarını daha etkili kullanılmasına olanak sağlayabilir.

"Güven", "empati", "ilgi ve yardım" boyutlarına ait beklenti-algı boşlukları diğer boyutlara oranla daha az tespit edilmiştir. Bu boyutlar, hasta beklentilerini karşılamaya en yakın

boyutlardır. Hastane yöneticilerinin bu boyutlarda yapacağı küçük iyileştirmeler, hastaların memnuniyetini ve dolayısıyla hizmetlere yönelik kalite algısını olumlu yönde etkileyebilir

Çalışma grubunu oluşturan tüberküloz hastalarının genel özelliklerine bakıldığında, hastaların büyük çoğunluğunun eğitimden, sosyal güvenceden, düzenli bir gelirden ve sağlıklı yaşam koşullarından yoksun oldukları göze çarpmaktadır. Bu anlamda toplumun kırılgan üyeleri olan tüberküloz hastaları sosyal hizmet mesleği açısından da ele alınması gereken öncelikli bir gruptur. Hastalar öncelikle ekonomik kökenli gereksinimlerinin giderilmesine yöneldiklerinden alandaki sosyal hizmet uzmanlarının daha etkili hizmet verebilmesi için hastanelerde yönetim tarafından hastalara yönelik bir kaynağın oluşturulması gerekmektedir. Bu durum hasta memnuniyetini artıracığı gibi hastaların hastane hizmetlerine yönelik kalite algısını da olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırmadan görüleceği üzere boyutlar bazında hizmet kalite düzeyinin belirlenmesi, yapılacak kalite iyileştirme faaliyetlerinde önceliklerin belirlenmesi açısından yöneticilere önemli ip uçları vermektedir. Belirli periyotlarla yapılacak hizmet kalitesi ölçümleri zaman içinde hastanenin hizmet kalitesinde meydana gelecek değişiklikleri ve bu değişikliklerin nedenlerinin bilinmesi konusunda

yönetime kolaylık sağlayacaktır. Böylelikle hasta beklentileri tam anlamıyla karşılanabilecek ve hastaların tıbbi tedaviden daha etkili yararlanmaları sağlanmış olacaktır.

Hizmet kalitesi kavramı sosyal hizmette çok sıklıkla tartışılan bir kavramdır. Sosyal hizmet örgütleri örneğin bakım kalitesini (quality of care), verdikleri hizmetin niceliksel boyutları dışında niteliksel boyutlarının da çok önemli olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. Bu anlamda tıbbi sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları için tüberküloz hastalarına sunulan hizmetin kalitesinin boyutlarının belirlenmesi son derece önemlidir. Çünkü kendilerine sunulan hizmetin kalitesinden memnun olan hastalar tıbbi tedaviden daha etkili bir şekilde faydalanacaktır. Bu durum da hastanın hem hastaneye hem de tedavi kurallarına uyum sürecini kolaylaştıracaktır.

Tüberküloz hastalığı ile ilgili olarak yapılan literatür taramasında daha çok hastalığın tıbbi tanı ve tedavi yöntemlerini geliştirmeye yönelik araştırmalara rastlanılmaktadır. Tüberküloz hastalarına sunulan hizmet kalitesinin geliştirilmesine yönelik daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca sağlık sektöründe hizmet kalitesine yönelik bilgilerin ve hastaların görüşlerinin sosyal hizmet mesleği açısından ortaya konulması, en az diğer bilim dallarının ortaya koyduğu görüşler

kadar önemlidir. Sağlık sektöründe, sosyal hizmet bakış açısıyla ele alınan hizmet kalitesine yönelik çalışmalar gereksinim duyulmaktadır, çünkü temelde sosyal hizmet mesleğinin de en üst düzeydeki amacı; birey, grup ve tüm toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek ve artırmaktır. Kalitenin iyileştirilebilmesi için hizmetlerde aksayan yönler üzerinde odaklanılması gerekmektedir. Bunun yolu da hasta bakış açısıyla sunulan hizmetin kalitesini değerlendirmek ve ölçmekten geçer. Zira ölçemediğiniz bir şeyi geliştirmeniz mümkün değildir.

KAYNAKÇA

Akkaynak, S. (1986) *Tüberküloz*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 58.

Alcan, Z. (1997) "Bayındır Tıp Merkezi Hemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü Hasta Memnuniyet Anket Sonuçları." *Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Performans Ölçümü Sempozyumu*, (Ed., M. Çoruh), Ankara: Haberal Eğitim Vakfı, 133-138.

Atay, T. (1997) "Akciğer Tüberkülozu Olan Hastaların Tedavilerini Uygulama Durumları." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1997.

Aydın, H. (1999) "Akciğer Tüberkülozu Olan Hastaların Hastalıklarına İlişkin Bilgi Düzeyleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Babakus, E. ve Mangold, G.W. (1992) "Adapting the SERVQUAL Scale to Hospital Services: An Empirical Investigation", *Health Service Research*, 26 (6) 767-786.

Bozkurt, R. (1995) "Hizmet Endüstrilerinde Kalite", *Verimlilik Dergisi Toplam Kalite Özel Sayısı*, Ankara, Milli Produktivite Yayınları, 171-212.

Çalışır, H.C. (2000) "Tüberküloz Epidemiyolojisi ve Tüberküloz Kontrolü." *Tüberküloz Kontrol Kursu Notları*, Antalya: Toraks Derneği Yayınevi.

Çalışır, H.C., M. Açık., M. Öğretensoy., F. Ökten. (1997) "Tüberkülozlu Olguların Sosyal ve Ekonomik Koşulları", *Solunum Hastalıkları*, 8 (4) 635-641.

Çelik, S. (1996) "Kamu Örgütlerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Crampin, C.A. ve Diğerleri. (2004) "Tuberculosis and gender: exploring the patterns in a case control study in Malawi", *International Journal of Tubercle Lung Disease*, 8 (29) 194-203.

Deming, W. E. (1994) *Out of the Crisis*. USA, Cambridge University Press. pp: 1-14.

Devebakan, N. (2001) "Sağlık İşletmelerinde Kalite ve Algılanan Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Doğan, Ü. (1991) *Kalite Yönetimi ve Kontrolü*, İzmir, İstiklal Matbaası, 2-3.

Ertoy, E. (1997) "Yatırılarak Tüberküloz Tedavisi Başlanan 391 Hastanın Değer-

lendirilmesi", (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi.

Esatoğlu, E.A. ve Ersoy, K. (1997) "Hasta Tatmininin Ölçülmesi." *Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Performans Ölçümü Sempozyumu*, (Ed. M. Çoruh), Ankara: Haberal Eğitim Vakfı, 61-71.

Gedikli, C.D. (1998) "Hastanelerde Hizmet Kalitesi ve Bir Üniversite Hastanesinde Uygulama." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Gilad, J.M.D. ve Diğerleri. (2000) "Epidemiology and Ethnic Distribution of Multidrug-Resistant Tuberculosis in Southern Israel", *Chest*, 117 (3) 738-743.

Guy, E.T. ve Diğerleri. (2004) "Dexamethasone for the Treatment of Tuberculous Meningitis in Adolescents and Adults", *The New England Journal of Medicine*, 351 (21) 1741-1751.

Hamid, S.M.A. ve Diğerleri. (2004) "Gender Differences in Tuberculosis: A Prevalence Survey Done in Bangladesh", *International Journal of Tubercle Lung Disease*, 8 (8) 952-957.

Headly, D.E. ve Miller, S. (1993) "Measuring Service Quality and its Relationship to Future Consumer Behavior." *Journal of Care Marketing*, 13 (4) 32-42.

Işıkkhan, V. ve Balbay, Ö. (2005) *Tüberküloz Hastalarının Genel Özellikleri*, S.B. Yayınları, Ankara.

Kara, F. (2001) "Tedaviyi Terk Eden Tüberküloz Hastaları ve Aile Fertlerinin

Saha Tarama Sonuçları." (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi.

Kavuncubaşı, Ş. (1997) "Hastanelerde Örgütsel Performans Ölçümü: Hastaneler Arası Kalite ve Verimlilik Karşılaştırması." *Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Performans Ölçümü Sempozyumu*, (Ed., M. Çoruh), Ankara: Haberal Eğitim Vakfı, 81-83.

Kolsuz, M. ve Diğerleri. (2003) "Eskişehir Verem Savaş Dispanserinde Takip Edilen Hastaların Beş Yıllık Aralarla Tanı ve Tedavi Etkinliğinin Değerlendirilmesi." *Solunum Hastalıkları*, 14 (12) 125-131.

Lindquist, J.L. (1987) "Quality and Service Value in the Consumption of Services", *Annual Services Marketing Conference Proceeding*, AMA, 17-24.

Orman, A ve Diğerleri. (2002) "Afyon Verem Savaş Dispanserinde 1990-2000 Yılları Arasında İzlenen 627 Tüberküloz Olgusunun Değerlendirilmesi", *Solunum Hastalıkları*, 13 (4) 271-276.

Özgen, H. (1995) "Sağlık Bakım Hizmetlerinde Kalite Nedir? Hasta Tatmini Boyutuyla İlgili Bir Değerlendirme", *Toplum ve Hekim*, Hastaneler Özel Sayı, Ankara, Türk Tabipler Birliği Yayın Organı, 10 (69-70) 47-53.

Özkara, Ş. ve Diğerleri. (2002) "Bölge Verileri ile Türkiye'de Tüberküloz", *Toraks Dergisi*, 3 (2) 178-187.

Parasuraman, A., Zeithaml, V.A., Berry, L.L. (1985) "A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research." *Journal of Marketing*. Vol.48, 41-50.

Pekdemir, I. (1992) *İşletmelerde Kalite Yönetimi*, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş..

Rubin, A., ve Babbie, E. (1997) *Research Methods for Social Work*, USA, Third Edition, Brooks/Cole Publishing Company, 112-114.

Ş.B. (2001) *Sağlık 21 Herkese Sağlık Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri*, (Ed.: A. Öztekin ve diğ.), Ankara: Barok Matbaacılık, Aralık, 19.

Sudeep, N. R. ve Diğ. (2000) "Errors in the Treatment of Tuberculosis in Baltimore", *Chest*, 117 (3) 734-737.

VSDB. (2003) *Türkiye'de Tüberkülozun Kontrolü için Başvuru Kitabı*, (Ed: Ş. Özkara ve diğ.), T.C. Sağlık Bakanlığı Verem Savaşı Daire Başkanlığı. Ankara.

Araştırma

YETİŞTİRME YURTLARINDA AKRAN ŞİDDETİ* – Ankara’da İki Yetiştirme Yurdu Örneği–

Peer Violence at Residential Settings For Youngsters (Orphanages) –Sample of Two Orphanages in Ankara–

Özge ÖZGÜR SAYAR**

* Bu çalışma 2005–2006 öğretim yılında H.Ü. Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından desteklenen “Yetiştirme Yurtlarında ... Kalan Ergenler ve Sosyal Servis Görevlilerinin Şiddete Yönelik Uygulamaları” adlı 05 D05 705 001 no’lu araştırma projesinin sonuçlarının bir bölümüdür.

** H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, araştırma görevlisi.

ÖZET

Bilindiği gibi şiddet, her alanda olduğu gibi gençlik alanında da artış göstermekte, gençlerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Yetiştirme yurtları ise sunduğu olanaksızlıklar ve sosyalleşmeye olan olumsuz etkisi nedeniyle bir risk ortamıdır. Bu çalışmada, yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin birbirine yönelttiği şiddetin nedenlerine ilişkin kuramsal bilgi ve Ankara’da iki yetiştirme yurdunda yapılan araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre, yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında fiziksel, duygusal-sözel ve kısmen cinsel şiddet türlerinin tümü yaşanmaktadır. Bu sorunun önlenmesi için bireysel, kurumsal ve toplumsal önlemlere ihtiyaç vardır.

Anahtar sözcükler: *Şiddet, akran şiddeti, yetiştirme yurtları.*

ABSTRACT

As commonly known, violence has increased and has been affecting the life quality of the youth. Orphanages (institutional care for youngsters), are risk environments because of their insufficiency and their adverse effects on socialization. In this study, the theoretical base of violence among adolescents in orphanages and the results of the study realized in two orphanages in Ankara are included. Via these results, all of the forms of violence (physical, emotional-verbal and partly sexual) have been observed at orphanages. There should be individual, institutional and social prevention strategies in order to prevent this problem.

Key words: *Violence, peer violence, orphanages.*

GİRİŞ

Şiddet, günümüzün önemli sosyal sorunlarından birisidir. Şiddetin tanımının da genişlemesiyle birlikte, bu konuya olan duyarlılığın arttığı söylenebilir. Şiddet günümüzde yalnızca fiziksel şiddetin anlaşıldığı dar bir kavram değil, duygusal, sözel, cinsel, ekonomik, politik şiddeti de içeren geniş bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Artık, fiziksel şiddetin gözle görünür bıraktığı hasarın duygusal-sözel şiddettin bıraktığından daha ağır olduğu önyargısı yerini, incitilmiş duyguların da bazen daha ağır ve onarılmaz sonuçlara yol açtığı düşüncesine bırakmıştır. İşte bu yüzden ki ekonomik ve toplumsal şiddetten, iş yerinde şiddete kadar birçok geniş yaşam alanında ele alınan şiddet, okul şiddeti, gençlik şiddeti, kadına yönelik şiddet gibi yeni kavramları doğurmuştur.

Şiddet, öğrenilen bir davranıştır. Dolayısıyla, şiddeti önlemek ve azaltmak mümkündür. Sosyal hizmet bilim ve mesleği, insanın değişebileceği ve gelişebileceği düşüncesine dayanan bir bilim ve meslek olarak insanın yaşam kalitesini iyileştirmek, işlevselliğini artırmak için şiddet sorununa ilgi duymalı, şiddeti önleme ve azaltma yollarını tartışmalıdır.

Aşağıda, öncelikle şiddetin tanımı ve gençlik şiddetinin yaygınlığına değinilecek, daha sonra bu çalışmanın odağı olan yetiştirme yurdunda kalan

ergenler ve toplumsallaşma faktörlerinin bir sonucu olarak şiddet hakkında bilgi verilecek ve araştırmanın bulguları değerlendirilecektir.

Şiddetin Tanımı ve Yaygınlığı

Sözcük olarak şiddet, genel anlamda aşırı duygu durumunu, kaba ve sert davranışı, özel anlamda ise saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri tanımlar (Köknel, 2000:20). Literatürde farklı şiddet tanımları yer almaktadır. Örneğin Dodson (1993; Akt.,Turam, 1996:391-436) şiddeti, öfke ya da düşmanlık duygusunun yoğun ve yıkıcı bir biçimde somutlaşması olarak tanımlarken, Lore ve Schultz (1996:28-34) şiddeti, hayatta kalmak amacıyla kullanılan savunma mekanizmalarından biri olarak görürler. Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda şiddet, "Gücün ya da fiziksel kuvvetin; tehdit yoluyla ya da gerçekte; fiziksel zarar, ölüm, psikolojik zarar, gelişme engeli ya da yoksunluğa (ihtimalde ya da gerçekte) neden olacak şekilde; kendine, bir başkasına ya da bir grup veya bir topluma karşı niyetli biçimde kullanılması" olarak tanımlanmıştır (Krug, 2002: 11-43). Bu son tanım çok daha geniş kapsamlı ve günümüzde kabul edilen bir tanımdır. Fiziksel, cinsel, duygusal ve sözel şiddet türlerini içinde barındırmaktadır.

Araştırmının konusu olan ergenler arasında şiddet konusu kişilerarası şiddet kategorisinde ele alınmaktadır. Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'na göre genç bireyler arasındaki şiddet olayları 2000 yılında 199.000 gencin ölmesine neden olmuştur ki bu da her 100.000 gençten 9.2'sinin hayatını kaybettiğine işaret etmektedir. Gençler arasında şiddetin en yoğun yaşandığı yer Afrika ve Latin Amerika iken en düşük oranda yaşanan yerler ise Batı Avrupa, Asya'nın bazı kısımları ile Pasifik'tir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ve hızlı değişim yaşayan ya da gelişmekte olan ülkelerde gençler arasında şiddet diğerlerine göre daha yoğundur (Krug, 2002: 11-43). Ülkemizde yapılan araştırmalarda da çocuk ve ergenlerin birbirine yönelttiği şiddetin küçümsenmeyecek düzeyde olduğu ve artış gösterdiği bulunmuştur. İlköğretim 5. ve 8. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada bu öğrencilere -ne sıklıkta ve kimler tarafından- fiziksel şiddete uğradıkları sorulmuştur. Öğrencilerin %74'ü hayatlarında en azından bir kez fiziksel şiddete uğradıklarını bildirmişlerdir. Bu öğrencilerden %23'ü babalarının, %20'si arkadaşlarının, %16'sı annelerinin ve %14'ü ise öğretmenlerinin kendilerine fiziksel şiddet uyguladığını ifade etmişlerdir (Deveci ve Açıık, 2002). Görüldüğü gibi, bir arkadaşın diğerine uyguladığı fiziksel şiddetin görülme sıklığı öğretmen ya da anne tarafından uy-

gularan fiziksel şiddetten daha yüksek bulunmuştur. Öğülmüş (1995:72) yabancı yayınlarda söz konusu ülkelerin okullarındaki şiddet olaylarıyla ilgili ayrıntılı istatistiksel bilgiler sunulduğunu, buna karşın ülkemizde basına yansıyan olaylar dışında güvenilir bir istatistik yayınlanmadığını ifade ederek, buna karşın yetkililerin ve özellikle basının liselerde şiddet ve saldırganlığın arttığı konusunda görüş birliği içinde olduğunu belirtmiştir. Öğülmüş (1995) yaptığı araştırmada, liselerde en sık görülen üç olayın, hırsızlık (%76.4), vandalizm/eşyaya-mala zarar verme (%74.6) ve bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavgalar (%64.9) olduğunu bulmuştur. Bu araştırmadan on yıl sonra aynı çalışma Durmuş ve Gürkan (2005) tarafından tekrarlanmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak bu kez, liselerde en sık görülen olaylar sıralamasında bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavgalar Öğülmüş (1995)'in araştırmasında üçüncü sıradayken bu araştırmada ikinci sırayı (%70.1) ve Öğülmüş (1995)'in araştırmasında altıncı sıradada yer alan öğrenci grupları arasındaki kavgalar bu araştırmada üçüncü sırayı (%70.1) almıştır. Bu sonuçlar, okullarda öğrencilerin birbirine yönelttiği şiddetin on yıl içinde arttığını düşündürmektedir.

Toplumsallaşma Etmenleri Açısından Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenler Arasında Akran Şiddeti

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında yaşanan akran şiddetini anlayabilmek için gelişimsel ve bireysel özelliklerin yanı sıra toplumsallaşma etmenlerinin de etkisinin anlaşılması son derece önemlidir. Çünkü çok boyutlu olan şiddet sorunu; ergenlik döneminin risk içeren özelliğinden, bireysel özelliklerden etkileneneği gibi çocuğun toplumsallaşmasına doğrudan ya da dolaylı katkıda bulunan aile, akran grubu, okul ve toplumsal faktörlerden de etkilenmektedir. Bu nedenle aşağıda önce gelişimsel ve bireysel özelliklerin şiddete etkisinden bahsedildikten sonra toplumsallaşma etmenlerinin genelde akran şiddeti, özelde de yetiştirme yurtlarında kalan ergenler üzerindeki rolü aktarılacaktır.

Gelişimsel ve Bireysel Faktörler

Ergenlik dönemi gelişme ve değişme bakımından bir dönüm noktasıdır ve aynı zamanda da şiddet ve saldırganlığın ulaştığı boyut bakımından da riskli bir dönemdir. Çünkü ergenlik dönemi çeşitli alanlardaki hızlı ve keskin değişimleri beraberinde getirmektedir. Ergenlik döneminin genel kabul gören bu özellikleri şüphesiz yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin hayatına ve araştırmanın konusu olan şiddet davranışına çeşitli

düzeyleerde etkide bulunacaktır. Dolayısıyla, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin olumsuz bir değerlendirmeyle şiddet ve saldırganlık davranışları açısından riskli bir dönemde olduğu, olumlu bir değerlendirmeyle ise bu dönemin gelişme ve değişme açısından fırsatları da içinde barındırdığı söylenebilir.

Yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin de bireysel özellikler bakımından şiddet davranışına yatkın olması söz konusu olabilir. Bıyıklı (1982) yetiştirme yurdunda yuvadan gelen çocukların zihinsel ve psikososyal gelişim alanları açısından aile yanında kalanlara oranla daha düşük bulmuştur. Saral Şahin (1990) yaptığı araştırmada yuvada kalan çocukların davranış sorunlarını incelemiştir. Buna göre, bu çocuklarda bağımlılık, anksiyeteden kaynaklanan saldırganlık, tahripkarlık, öfke nöbetleri gibi davranışlar, çeşitli korkular, hiperaktif, obsesif ve kompulsif ruhsal bozukluklar görülmüştür. Pınar (1988)'a göre de ebeveyn yoksunu, ihmal ve istismar edilmiş, parçalanmış ve geçimsiz aileden gelen çocuklarda psikosomatik, psikomotor, duygusal bozukluklar ve bozuk sosyal ilişkiler görülmektedir. Bunun yanında kurum bakımında yetişen çocukların benlik kavramı, kendine güven ve kendine inanç düzeyleri yapılan araştırmalarda düşük bulunmuştur (Erkan, 1995; Ünlü, 1987). Oysa liseli gençlerle yapılan araştır-

malarda yüksek düzeyde kendilik imgesi olanların öfke kontrollerinin daha iyi olduğu saptanmıştır (Okman, 1999). Tüm bu bireysel faktörler içinde ele alınabilecek özellikler, kurum bakımındaki ergenlerin şiddet karşısında hassas bir konumda olduğunu hatırlatmaktadır.

Ancak bu konuyu açıklayabilmek için yalnızca gelişimsel ve bireysel süreçlerin değil, toplumsallaşma etmenleri olarak anılan diğer etmenlerin de incelenmesi gerekmektedir.

Aile içinde yetişme olanağı bulamayan, çeşitli nedenlerle korunmaya muhtaç hale gelmiş çocukların yetiştiği sosyal hizmet kuruluşları (çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları) çocuğun toplumsallaşmasına doğrudan etkide bulunur. Önceleri, "kültürel normların bir kuşaktan ötekine aktarımı" olarak tanımlanan toplumsallaşma bugün, "insan olma, insanı oluşturma süreci" olarak tanımlanmaktadır. İkinci tanımda bireyin "gizil gücünü tümüyle harekete geçirmek için gerekli olan araçlar" odak noktadır (Zigler ve Seitz, 1978:32. Akt. Uluğtekin, 1991). Zigler ve Child (1969:474. Akt. Uluğtekin, 1991) toplumsallaşmayı "bireyin diğer insanlarla etkileşim yoluyla kendine özgü davranış ve deneyim örüntülerini geliştirdiği bir süreç olarak tanımlamıştır. Toplumsallaşma kuramına katkıda bulunan yaklaşımlar içinde öğrenme kuramcılarının en ağırlıklı olanıdır (Uluğtekin, 1991). Davis

(1972. Akt: Çok, 1993) gençlerin toplumsallaşmada en üst düzeyde olduğunu vurgulayarak, bu dönemde bireyin toplumsal olarak kişiliğinin yayıldığını, kültüre katılarak güçlendiğini belirtmektedir. Cılga (1994), yetiştirme yurtlarında yetişen gençlerin toplumsallaşma sürecinde bölünmeler meydana geldiğini dolayısıyla da gençlerin sağlıklı sosyalleşemediğini vurgulamaktadır.

Toplumsallaşma etmenlerinin bir ürünü olan şiddet, çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Her ne kadar, gençlerin neden şiddet uyguladığını açıklayan bazı faktörlerden bahsedilebilse de, hiç kimse bireyin neden şiddeti uyguladığına dair kesin bir tanımda bulunamaz. Yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin yaşadığı şiddet, insanı çevresindeki her tür kaynakla etkileşim sonucunda öğrenme yoluyla "kendisi" yapan toplumsallaşma faktörlerinden ya da açık bir deyişle akran grubu, aile, okul ve toplum faktörlerinden etkilenir.

Akran Grubu Faktörleri

Akran grupları ergenlikte oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü arkadaşlık ilişkileri ergenin yaşamında kendini kanıtlama için önemli bir kaynaktır. Cılga (1989), gençlerin yurt yaşamında çok yönlü arkadaşlık ilişkileri içine girme eğilimlerinin düşük, arkadaşlık ilişkilerinin dar bir etkileşim ortamını içermekte olduğu

nu, yurttta oluşın etüt gruplarının kendi içinde kapalı gruplaşmalara yol açtığını belirtmektedir. Sayar (2005)'in de belirttiği gibi genelde ergenlik döneminde ve özelde de yetiştirme yurtlarında kalan ergenler için "arkadaş bulma" ya da "sağlıklı arkadaşlık ilişkileri geliştirme" önemli bir stres faktörüdür. Yetiştirme yurdunda kalan ergen, çok sayıdaki başka ergenlerle aynı yerde yaşamak zorundadır. Bu yerde yaşama onun seçimi olmadığı gibi ne kadar süre kalacağını belirlemek de onun elinde değildir. Dolayısıyla tam olarak bilmediği bir nedenle, tanımadığı, sevdiği/sevmediği insanlarla, belirsiz bir süre, çok sevimli olmayan bu kurumda kalmak zorundadır. Üstelik pek çok yaşam alanını (yatak odası, T.V odası, etüt salonu, banyo...v.b) pek çok kişiyle paylaşmak durumunda olduğundan kendine ait, onun bireyselliğini yaşamasına izin verecek imkanlar da sunulmamaktadır. Böyle bir ortamda ergenin arkadaşlık ilişkileri geliştirmesi onlar üzerinde büyük bir baskı kaynağı olacağı gibi, bu sürecin sağlıklı bir süreç içinde gerçekleşmesini de olumsuz etkileyecektir. Yapılan araştırmalar, uzun süre kurumlarda kalan çocukların başka insanlarla olumlu duygusal bağ kurmakta zorlandığını, bu çocukların ilişkilerinde yüzeysellik, düşmanca ve sosyal olmayan davranışların belirgin olarak görüldüğünü göstermektedir (Ekşi, 1990:27).

Aile Faktörü

Yetiştirme yurtlarında ise ailenin yerini devletin tayin ettiği, onlarla kan bağı olmayan yetişkinler alır. Bu kişiler, 2828 sayılı yasada yer alan, Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş Ve İşleyişine İlişkin Yönetmelikte (1995) ifade edilen sosyal servis görevlileridir. Aynı yasada sosyal servis görevlileri; sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve grup sorumlusu olarak ifade edilmiştir. Sosyal servis görevlilerinin yönetmelikte belirtilen sorumluluklarından ilerde bahsedilecektir, ancak burada kısaca, ergenin yetiştirilmesinden sorumlu olduğu, ailenin yerini alması beklendiği söylenebilir. Buna bağlı olarak, yetiştirme yurdunun ergenlere sunduğu olanakların ve ergenin sosyalleşmesine olan katkısının önemi açıktır. Bununla birlikte yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ailesiyle görüşme sıklığı, ilişkilerinin niteliği, onunla ilgilenen bir gönüllünün olup olmadığı kısaca ergenle iletişim halinde olan herhangi bir yetişkinin ergenin sosyalleşmesine olan etkisi, şiddet davranışı açısından dikkate alınması gereken etmenlerden bazılarıdır. Yetiştirme yurdunda kalan ergenin ailesi ya da bir başka yetişkinle kurduğu sağlıklı ilişkinin şiddet davranışı için koruyucu olduğu söylenebilir. Çünkü yapılan araştırmalar anne, baba ve ergen arasındaki iletişimin niteliğinin ergenin kimlik gelişiminde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Sıcak bir aile orta-

mının bulunduğu ve aynı zamanda ergenin özerkliğinin tanındığı aile ortamının, kimlik ve özgüven gelişimine olumlu etkisi olduğu ifade edilmektedir (Kamptner, 1988:247-264). Anne şefkatinden yoksun büyüyen çocukların saldırganlığa yatkın olduğu belirlenmiştir. Soğuk, itici tutumlarla çocuk yetiştirme, saldırganlığı geliştirmektedir (Feckbach, 1970. Akt: Aydın, 2004:130). Pek çok araştırmacı, şiddet döngüsünü sosyal öğrenme modeliyle açıklamaktadır. Yapılan araştırmalar, daha önce istismar geçmişi olanların olmayanlara göre daha fazla şiddet uyguladığını, daha saldırgan ve yıkıcı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Lorber ve diğerleri, 1984; Matson, 1989; Sobsey, 1994). Ayrıca benlik kontrolü zayıf olan, saldırgan davranan ya da şiddet uygulayan ana babalar, çocukları için rol modeli olurlar. Araştırmalar, saldırgan ana babaların saldırgan çocuklara sahip olduğunu ana babaların cezalandırıcılığı ile akran grubu içinde gösterilen saldırganlık arasında ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır (Danziger, 1970:5-6:Akt. Uluğtekin, 1991).

Yetiştirme yurtlarında verilen hizmetin nitelik ve nicelik yönünden eksik olduğu, ergenlerin sosyal, ahlaki, psikolojik, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilediği konusu hemen herkesçe üzerinde görüş birliğine varılan bir konudur. Kurumun yapısal özelliğinden kaynaklanan bu

yetersizlik, "şiddet" gibi çok boyutlu bir sorunun üretilmesine, sürdürülmesine ve aktarılmasına da kaynaklık etmektedir. Yetiştirme yurdunda çalışan meslek elemanlarının dile getirdiği en önemli sorunlar arasında "çocukların birbirine yönelttiği şiddet" ilk sıralarda yer almaktadır. Aynı şekilde buralarda çalışan yardımcı personel ve uygulama yapmaya giden lisans öğrencileri de ergenler arasındaki şiddete, kendi gözlemleri ve duyular yoluyla şahit olduklarını belirtmişlerdir. Kısaca, her ne kadar sayısal olarak ortaya konmamış olsa da yetiştirme yurtlarında yaşanan bu tür şiddet, azımsanmayacak boyuttadır ve genel olarak ergenlere fiziksel, zihinsel, duygusal, psikolojik ve sosyal zararlara yol açtığı kesindir. Bir başka sakınca da bu tür yaşam ortamlarının çevreyle ilişki ve iletişiminin kısıtlı olması durumunda kendi "şiddet kültürünü" üretmesi ve bu kültürün büyükten küçüğe aktarılacak çaresiz boyutlara ulaşmasıdır.

Okul Faktörü

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, okulda da yeterince takip edilmediğinde ya da onlarla yeterince ilgilenilmediğinde, şiddet davranışını körükleyen bir başka etmen olmaktadır. Yörükoğlu'na (1987:169-175) göre, okulun belli özellikleri ve psikolojik ortamı, akran etkileşimine ve düşmanlığa neden olabilir. Okulda tartışma ve kavgalara neden olabilecek anlaşmazlıkların her zaman olabile-

ceği ve bunun özellikle silahın yaygın olduğu toplumlarda silah kullanılmasını da beraberinde getireceği bilinmektedir. Okulda, kültürel, etnik, dinsel veya ekonomik nedenlerle gençler arasında oluşan olumsuz ortamın da saldırganlığı artırabileceği vurgulanmaktadır (Duman, 2000: 2-21).

Toplumsal Faktörler

Şiddetin nedenleri konusunda yapılan araştırmalar, şiddetin tek bir nedene indirgenemeyeceğini göstermiştir. Tezcan (1996:105-108), şiddetin bugün toplumsal bir sorun olduğunu, çevreden kaynaklandığını ve engellenme sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir. Tezcan, gelişmekte olan toplumlarda bireyin kendini gerçekleştirme ve geliştirme konularında kısıtlı olanaklara sahip olduğunu, bu durumun bireyin yaratıcılığını engellediğini ve bireyin kendini kanıtlamak için şiddete yönelmesine yol açtığını ifade etmektedir.

Bütün bunlarla birlikte toplumların sahip olduğu kültürel özelliklerin de şiddete etkide bulunduğu düşünülmektedir. Köknel (2000:152-182), toplumumuzda "delikanlılık" ya da "kabadayılık" adı altında saldırganlık içeren davranışların birer erkeklik özelliği olarak hoş görüldüğünü ve bu davranışların birer kişilik özelliği haline geldiğini belirtmektedir. Ona göre, çevredekilerin sergilediği davranışlar, çocuk ve gençlerin öğren-

melerine temel oluşturmakta, böylece toplumdaki saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri kolayca benimsenmekte, tekrar edildikçe de bu öğrenme pekiştirilmektedir. Eğitim yöntemi olarak baskı, korkutma ve dayak da benzer etkiyi yaratmaktadır. Köknel, bu tür uygulamaların birer eğitim yöntemi olarak kullanıldığı ortamlarda yetişen çocukların, suç işleme oranlarının yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçlarının bulunduğunu belirtmektedir.

Medyadaki şiddet gençlikte şiddeti etkileyen bir başka faktördür. Filmlerdeki ve televizyondaki şiddetin çocukları etkileme şekli ve süreci ile ilgili üç tür mekanizma ve etkiden söz edilmektedir: a) Gözlemsel öğrenme: Bireyler medyada gördükleri şiddet olayları ile daha önce davranış dağarcıklarında olmayan insanlara zarar vermenin ve şiddetin yeni biçimlerini öğrenerek davranış dağarcıklarına katmaktadırlar. b) Kontrolün kaybolması: Saldırgan davranış ve eylemleri izleyenlerin saldırganlık ve şiddete karşı olan engelleyici kontrol mekanizmaları gevşemektedir. c) Duyarsızlaşma: İzleyicilerin saldırgan davranışlar ve onun kurbanlarda yarattığı sonuçlarına karşı olan duygusal tepkileri azalmaktadır.

Çünkü şiddet görüntüleri olağanlaşarak ve kanıksanarak, sanki gerçek değilmiş gibi algılanmakta ve zaten görüntüler asla gerçeğin yerini

tutmamakta, şiddet medyaya olanca çıplaklığıyla yansıyamamakta, adeta tül bir perde altına alınmaktadır (http://saqlik.tr.net/ruh_sagligi_genclik_siddet_1.shtml 31.01.06)

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, toplumsal ilişkileri sınırlı olduğundan, kendi içinde bir kurum kültürünün oluşmasına izin veren yapıdadır. Dolayısıyla, toplumsal ya da mahalli karakteristikler her ne kadar tüm ergenleri de etkilese de yetiştirme yurdunun getirdiği, kapalı ve izole kuruluş olma dezavantajı, olumsuz toplumsal etkilerin daha da karmaşıklaşmasına ve etkisinin yoğun hissedilmesine neden olabilir.

Şiddetin yoğun olarak yaşandığının bilindiği ancak henüz bir araştırmaya konu olmamış olan "yetiştirme yurtlarında şiddet", sosyal hizmetin birincil ve en önemli alanlarından biri olan korunmaya muhtaç çocuklar alanı içinde yer almaktadır. Tercih edilmeyen, ancak ülkemiz koşulları nedeniyle uygulanmak durumunda kalınan "kışla tipi bakım modeli" ve bu modelde yer alan, "yetiştirme yurtları ve burada kalan ergenler" şiddete uğrama, şiddet uygulama ve şiddeti ileriki yaş dönemlerine taşıma açısından bir risk grubudur. Buralarda çalışan, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve grup sorumlusunu içine alan sosyal servis görevlilerinin ergenler arasında yaşanan şiddete yönelik uygulamaları, şiddet sorunu-

nu önleme ve azaltma açısından büyük önem taşımaktadır.

Sosyal hizmet bilimi ve mesleğinde uygulamadan gelen bilgi (practice wisdom) önemli bir yere sahiptir. Sosyal hizmet araştırmasının da sosyal hizmet uygulamasına katkıda bulunması gerektiği düşüncesi, işte bu iki düzlemin (teori ve pratik ya da okul ve alan) birbiriyle olan sıkı ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Yetiştirme yurtlarında ergenler arasında şiddetin yaşandığı bilinmektedir. Sayılarla ortaya konmuş olmasa da gerek alanda çalışanlar ve gerekse alanda alan uygulaması yapan öğrenciler bu sorunu dile getirmektedir. Ancak, bir soruna müdahale edebilmek için o sorunun boyutlarının, niteliğinin ve dinamiğinin ortaya konması önemlidir. Çalışmada, ergenlerin şiddet uygulama ve şiddete uğrama sıklığı, ergenlerin şiddet uygulama ve şiddete uğrama durumunun çeşitli betimleyici faktörler açısından farklılaşp farklılaşmadığı, şiddete uğrayan ergenlerin ne hissettiği ve nasıl davrandığı, şiddet uygulayan ergenlerin davranışlarını nasıl değerlendirdiği, ergenlerin kurumdaki sosyal servis görevlileri ve yöneticilerin şiddete yönelik uygulamalarını nasıl değerlendirdiği ve ergenlerin şiddet ve şiddet uygulayanlar hakkında ne düşündüğü araştırılmıştır.

Bu araştırmanın sorunu, öncelikle, günümüzde genelde şiddetin, özelde gençlik şiddetinin artarak devam et-

mesi; korunmaya muhtaç ergenlerin şiddet davranışına yönelme ve şiddete maruz kalma bakımından risk altında olması ve bu kurumlarda ergenler arasında yaşanan şiddetin yeterince bilinmemesidir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenler arasındaki şiddetin ortaya konulmasıdır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Ergenlerin şiddet uygulama ve şiddete uğrama sıklığı nedir?
- Ergenlerin şiddet uygulama ve şiddete uğrama durumu çeşitli betimleyici faktörler açısından farklılaşmakta mıdır? (cinsiyet, kuruma gelme yaşı...gibi)
- Şiddete uğrayan ergenler ne hissetmekte ve nasıl davranmaktadır?
- Şiddet uygulayan ergenler davranışlarını nasıl değerlendirmektedir?
- Ergenler kurumdaki sosyal servis görevlileri ve yöneticilerin şiddete yönelik uygulamalarını nasıl değerlendirmektedir?
- Ergenlerin şiddet ve şiddet uygulayanlar hakkındaki görüşleri nelerdir?

TANIMLAR

Yetiştirme Yurdu: 2828 sayılı S.H.Ç.E.K.yasasında 13-18 yaş arası çocukların yetiştirilmesi için kurulan, Ankara'da bulunan Seyranbağları Kız Yetiştirme Yurdu ve 50. Yıl Erkek Yetiştirme Yurdu'dur.

Ergen: Yetiştirme yurdunda kalan 13- 18 yaşlar arasındaki kişidir.

Şiddet: Ergenin, yetiştirme yurdunda kalan diğer kişilere niyetli biçimde ya da algılanan niyetlilikle verdiği psikolojik ya da fiziksel zarardır. Araştırmada, **fiziksel şiddet**, dövme, tokat atma, saç çekme, tekme atma, yaralama gibi fiziksel zarar veren davranışların; **duygusal-sözel şiddet**, küfür etme, alay etme, gruptan dışlama, kötü söz söyleme gibi duygusal ve sözel olarak zarar veren davranışların; **istenmeyen davranışlar** ise cinsel taciz, herhangi bir davranışta bulunmaya zorlama gibi davranışların karşılığı olarak kullanılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma amacının gerçekleştirilmesi için nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli uygun görülmüştür. Bu araştırmanın çalışma evrenini Ankara ilindeki iki yetiştirme yurdu oluşturmaktadır. Bu yetiştirme yurtları 50. Yıl Erkek Yetiştirme Yurdu ve Seyranbağları Kız Yetiştirme Yurdu'dur. Amaçlı örnek-

leme yolunun kullanıldığı bu örneklem seçiminde amaç olabildiğince çok sayıda ergene ve sosyal servis görevlisine ulaşmaktır. Amaçlı örnekleme, olasılık dışı örnekleme türlerindedir ve "yargısal örnekleme" olarak da anılmaktadır. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda geçmişteki bilgi ve becerilerine dayanarak kendi yargısını kullanır (Balcı, 2000:102). Ankara'daki en eski ve en köklü iki yetiştirme yurdu olan ve şiddet olayları bakımından sorunların yaşandığı bilinen 50.Yıl Erkek ve Seyranbağları Kız Yetiştirme Yurdu'nun bu ihtiyaca cevap verebileceği düşünülmüştür.

Seçilen bu yetiştirme yurtlarında tam sayım yapılmıştır. Ancak ailesinin veya akrabalarının yanına izni almış olan, nakli başka bir yurda çıkan, kaçak durumunda olan ve soru kağıdını yanıtlamak istemeyen ergenler araştırmaya dâhil edilememiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin sayısı 57'dir.

Veriler, araştırmacı tarafından, literatürden yararlanarak geliştirdiği soru kağıdı yoluyla toplanmıştır. Soru kağıdının hazırlanmasında Pişkin (2003)'in "akran zorbalığı" anketi büyük ölçüde belirleyici ve yol gösterici olmuştur. Bu soru kağıdında, her bir şiddet davranışı türü (fiziksel, duygusal, sözel, cinsel) davranışa dönüştürülerek (örn. tekme atma, alay etme... gibi) ergenlerin bu davranışları uygulama ve bu davranışla-

ra uğrama sıklığı, çeşitli değişkenler açısından uğrama ve uygulama farklılıkları ve şiddete ilişkin diğer durumlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Toplanan veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak, SPSS programı yardımıyla çizelgeler haline getirilmiş ve nicel olarak sunulmuştur. Değişkenler arasındaki farkın anlamlılık düzeyini ölçmek için x2 (kikare) testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu başlık altında Ankara'da bulunan iki yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasındaki şiddeti saptamaya yönelik yapılan araştırmanın temel bulguları aktarılmış ve tartışılmıştır. Aşağıda kullanılan "sıklıkla" deyimini "her gün veya haftada en az bir kez" anlamında kullanılmıştır ve şiddetin sıklık bakımından ulaşabileceği en ciddi boyutu ifade etmektedir. Bu nedenle tablolarda % olarak ifade edilen oranlar, ergenlerin "her gün veya haftada en az bir kez" uyguladığı ya da maruz kaldığı davranışlar olduğundan "sıklıkla" ifadesi ile birlikte kullanılmıştır.

Çizelge 1: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yurtta Kalan Arkadaşları Tarafından Sıklıkla Fiziksel/Duygusal-Sözel ve İstenmeyen Davranışları İçeren Şiddete Uğrama Durumu

Fiziksel Şiddete Uğrama Durumu	Sayı	%
Uğruyor	15	26.3
Uğramıyor	42	73.7
Duygusal-Sözel Şiddete Uğrama Durumu		
Uğruyor	45	78.9
Uğramıyor	12	21.1
İstemediği Davranışlara Maruz Bırakılma Durumu		
Maruz Bırakılıyor	9	15.8
Maruz Bırakılmıyor	48	84.2
Toplam	57	100,0

Çizelge 1'de yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin şiddete uğrama sıklığı verilmiştir. Buna göre, ergenlerin fiziksel, duygusal-sözel ve istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerinin tümüne maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşanan bu şiddet türlerinin bir kısmı nadiren (bir suç aletiyle yaralama gibi) bir kısmı da sıklıkla (küfür gibi) gerçekleşmektedir. Genel olarak araştırmaya katılan ergenlerin %26.3'ü fiziksel, %78.9'u duygusal-sözel ve %15.8'i istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerine sıklıkla maruz kaldığı görülmektedir.

Çizelge 2: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yurtta Kalan Arkadaşlarına Sıklıkla Fiziksel/Duygusal-Sözel ve İstenmeyen Davranışları İçeren Şiddeti Uygulama Durumu

Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu	Sayı	%
Uyguluyor	28	49.1
Uygulamıyor	29	50.9
Duygusal-Sözel Şiddet Uygulama Durumu		
Uyguluyor	38	66.7
Uygulamıyor	19	33.3
İstenmeyen Davranışları Uygulama Durumu		
Uyguluyor	13	22.8
Uygulamıyor	44	77.2
Toplam	57	100,0

Çizelge 2'de yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yurtta kalan diğer arkadaşlarına şiddet uygulama sıklığı verilmiştir. Buna göre, ergenlerin fiziksel, duygusal-sözel ve istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerinin tümünü arkadaşlarına uyguladığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin %49.1'i fiziksel (Çizelge 2), %66.7'si duygusal-sözel (Çizelge 2) ve %22.8'i istenmeyen davranışları içeren (Çizelge 2) şiddet türlerini yurtta kalan diğer arkadaşlarına sıklıkla uygulamaktadır.²⁾

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında yaşanan şiddet bazı değişkenler açısından bakıldığında genel olarak değişkenlerle şiddet davranışı arasında bir bağlantı bulunamamıştır. Ancak bazı değişkenlerin yüzde-

leri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.005$). Bu değişkenlerden biri cinsiyettir.

Çizelge 3: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Cinsiyete Göre Yurtta Kalan Arkadaşları Tarafından Sıklıkla İstemediği Davranışlara Maruz Kalma Durumu

	İstemediği Davranışlara Maruz Kalıyor		İstemediği Davranışlara Maruz Kalıyor		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
Kız	0	0	19	39.6	19 33.3
Erkek	9	100	29	60.4	38 66.7
Toplam	9	100	48	100	57 100

$\chi^2 = 5,344$ $p < 0.05$

Çizelge 3'e göre, erkekler kızlara göre daha fazla arkadaşları tarafından istemediği davranışlara maruz bırakılmaktadır. İstemediği davranışlara maruz bırakılma, bir miktar cinsel şiddeti de barındırmakta ancak tamamen bu şiddet türünü değil, örneğin "zorla ödevini yaptırmak, bir yere göndermek..vs" gibi davranışları da kapsamaktadır. Kızların hiçbirinin bu tür davranışa maruz kalmadığını ifade etmesiyle sosyal servis görevlilerinin ifadeleri de uyumludur. Erkek yetiştirme yurdunda çalışan ve daha önce burada çalışma deneyimi olan sosyal servis görevlileri, bu tür şiddetten (cinsel şiddet) daha fazla bahsederken, kız yetiştirme yurdunda çalışanlar bu tür şiddetin hiç olmadığını ifade etmiştir. Toplumsal

faktörlerin bu sonuçta etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 4: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Cinsiyete Göre Sıklıkla Duygusal-Sözel Şiddet Uygulama Durumu

	Duygusal-Sözel Şiddet Uyguluyor	Duygusal-Sözel Şiddet Uygulamıyor	Toplam
	Sayı %	Sayı %	
Erkek	30 78.9	8 42.1	38 66.7
Kız	8 21.1	11 57.9	19 33.3
Toplam	38 100	19 100	57 100

$\chi^2 = 7,737$ $p < 0.05$

Çizelge 4'e göre erkekler kızlara göre arkadaşlarına daha fazla duygusal-sözel şiddet uygulamaktadır. Hazler (1996)'e göre erkekler fiziksel baskınlığı hedeflerken, kızların zorbalık davranışı sözel ve sosyal baskınlık kurmayla gerçekleşir. Bu durumun araştırma yapılan yetiştirme yurtları için geçerli olmadığı, her tür şiddetin erkekler tarafından daha sıklıkla uygulandığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 5: Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Ailesiyle Görüşme Durumuna Göre Sıklıkla Duygusal-Sözel Şiddete Uğrama Durumu

Ailesiyle Görüşme Durumu	Duygusal-Sözel Şiddete Uğruyor	Duygusal-Sözel Şiddete Uğramıyor	Toplam
	Sayı %	Sayı %	Sayı %
Görüşüyor	38 84.4	7 58.3	45 78.9
Görüşmüyor	7 15.6	5 41.7	12 21.1
Toplam	45 100	12 100	57 100

$\chi^2= 3.886$ $p<0.05$

Çizelge 5'te aileyle görüşmenin, duygusal-sözel şiddete uğrama ve duygusal-sözel şiddet uygulama açısından etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Ailesiyle görüşen ergenler içinde, duygusal-sözel şiddete uğrayan ve bu tür şiddeti uygulayanlar daha yüksek bir orana sahiptir. Aileyle görüşmenin şiddete uğramayı etkileyen önemli bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Bu kurumlarda kalan çocuk ve ergenlerin ilgi ve sevgiye olan gereksinimi, birbirleriyle kuruma gelen yabancıların dahi ilgisini çekmek için yarış halinde olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu sonuca ulaşılmasının nedeninin, ailesiyle görüşenlerin, ailesiyle görüşmeyenler tarafından "imrenilen, kıskanılan" bir konumda olması, bazen de kızgınlık yaratması nedeniyle, görüşenlerin görüşmeyenlere göre yurtta kalan arkadaşlarından daha fazla duygusal-sözel şiddet görmesi olduğu düşünülebilir.

Çizelge 6: Sportif Etkinliklere Katılıma Göre Arkadaşlarına Sıklıkla İstemediği Davranışları Uygulama Durumu

Sosyo-kültürel, sanatsal, sportif etkinliklere Katılımı	İstenmeyen Davranışları Uyguluyor		İstenmeyen Davranışları Uygulamıyor		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Katılıyor	5	38.5	36	81.8	41	71.9
Katılmıyor	8	61.5	8	18.2	16	28.1
Toplam	13	100	44	100	57	100

$\chi^2= 9.343$ $p<0.05$

Çizelge 6'da ergenlerin sportif etkinliklere katılıma göre arkadaşlarına sıklıkla istemediği davranışları uygulama durumu verilmiştir. Sosyo-kültürel, sanatsal, sportif etkinliklere katılan ergenler, yurtta kalan diğer arkadaşlarına istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerini (cinsel şiddet ve ergenin yapmak istemediği halde arkadaşları tarafından yapmaya zorlanılan her türlü davranış) daha az düzeyde uygulamaktadır. Bu tür etkinliklere katılma, şiddet uygulamamaya olumlu bir katkı vermektedir. yetiştirme yurdunda sosyo-kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerde yer alanlar, bu faaliyetlerde yer almayanlara göre daha düşük düzeyde arkadaşlarını istemediği davranışlara maruz bırakma davranışında bulunmaktadır denilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu tür etkinliklerin ergenleri şiddete yönelmeden koruduğu, olumlu bir etki yarattığı düşünülmektedir. Ancak, bu olumlu

etki, etkinliğin niteliğiyle de yakından ilişkilidir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, faaliyetlere yönlendirilirken bu tür hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırmada elde edilen diğer bazı sonuçlardan da tablo kullanılmadan kısaca bahsedilecektir. Buna göre, ergenlerin şiddete uğradığında ne hissettiği ve ne yaptığına bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: Ergenler şiddete maruz kaldığında genellikle olumsuz duygular yaşamaktadır. Şiddete maruz kalan ergenler bu durumu her ne kadar çoğunlukla sosyal servis görevlileriyle paylaşırsa da arkadaşlarıyla paylaşma oranı (%28.1) da yüksektir. Şiddete maruz kalan ergenler genellikle bunu kimseye söylememe eğilimindedir ve bunun yanında pasif yanıtlardan çok aktif yanıtlarla (durmasını istemek gibi) şiddete karşılık vermiştir. Ergenler, arkadaşlarına şiddet uygulandığında da bir biçimde müdahale etmektedir. Şiddet yoluyla saldırıya uğrayanların sıklıkla yaşadığı tepkiler, şok, yoğun sıkıntı, dehşet, aşağılanmışlık, güçsüzlük ve incinme hissidir, bu nedenle saldırıya uğramış kişiyle ilk karşılaşmanın kriz ve krize müdahale konusunda bilgi sahibi olması gerekir (Palabıyıköğlu, 2000: 109). Sayar (2005), yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin sorunlarını en fazla kendilerinin çözmeye çalıştığını ve stresle başa çıkmada aktif başa çıkma tarzlarını kullandığını bulmuş-

tur. Ergenlerin şiddet sorununu çözmeye kendilerinin çözüm arayışına giriyor olması, onların genellikle kendi sorunlarını kendilerinin çözmek zorunda kalışından ve yaşadıkları travmatik olaylar nedeniyle krizleri aşmada kendilerini nasıl harekete geçireceklerini doğru ya da yanlış biçimde öğrenmiş olduklarından kaynaklanıyor olabilir. Bu nedendenir ki ergenler, onlara şiddet uygulandığında kendi çözüm yollarına başvurmaktadır. Bu çözümlerin şiddet sorununu büyütebileceği, şiddetin zararlarını artırabileceği unutulmalıdır.

Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin kaldığı yetiştirme yurdundaki şiddet sorununu ve buna yönelik uygulamalarını anlamaya ilişkin sonuçlara göre, ergenler, kaldığı yetiştirme yurdunda şiddetin büyük bir sorun olduğunu ancak sosyal servis görevlileri ve yöneticilerin soruna hiç ilgi göstermediğini ya da çok az ilgi gösterdiğini düşünmektedir. Ergenlere göre sosyal servis görevlileri ve yöneticiler şiddet sorunu çözmeye çok başarılı değildir. Ergenlerin yurda olan sevgisi şiddet yüzünden nispeten azalmıştır ve şiddet yüzünden yurdun belli alanlarından uzak durmaktadır. Ergenlerin önemli bir kısmı kendini kaldığı yurtda güvende, değerli ve mutlu hissetmemektedir.

Şiddet uygulayan ergenlerin şiddet uyguladıktan sonra ne hissettiğine ilişkin görüşleri alındığında, şiddet

uygulayan ergenlerin yaptığı davranıştan memnun olmadığı anlaşılmıştır. Ergenlerin şiddet uygulayanlar ve şiddet davranışına ilişkin ne düşündüğüne bakıldığında ise şu sonuçlara ulaşılmıştır: Ergenler şiddet uygulayanlar hakkında genel olarak olumsuz düşüncelere sahip olsalar da olumlu düşünenlerin dikkate değer bir oran taşıması önemlidir. Olweus (1999)'a göre arkadaşlarına zorbalık yapan çocuklar davranışlarını normal bir davranış olarak görmekte, kurbanlarına karşı çok az empati duymaktadır. Zarar verdiği kişinin bunu hak ettiğini düşünmek, mutlu olmak, hiçbir şey hissetmemek ve eğlenceli olduğunu düşünmek zorbaca tabir edilen davranış biçimlerine uymaktadır.

Ergenler şiddetin zararlı bir davranış olduğunu düşünmektedir (%56.1). Ancak ergenlerin bir kısmı da şiddetin bazı durumlarda gerekli olabileceğini savunmuştur (%31.6).

Bu sonucu destekleyen bir gözlem olarak soru kâğıdının uygulandığı sırada yaşananların aktarılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Okul devamsızlığın hayli fazla yaşandığı bu kurumda ergenlere ancak saat 23.00'de ulaşılabilceği, o saatte kuruma geldikleri ifade edilmiştir. Gerçekten de araştırmacının "etüt saatini (19.00)" esas alarak gittiği her iki ziyaret başarısız sonuçlanmıştır, çünkü etüt odasındaki çocuk sayısı bir elin parmaklarını geçmemekteydi.

İşte bu nedenle daha sonra daha geç bir saatte gidilmiştir ve şans eseri "Kurtlar Vadisi" adlı dizinin o gün o saatlerde olması nedeniyle ergenlerin neredeyse tamamına ulaşılabilmiştir. Kuruma gidildiğinde TV odasında biriken kalabalık çocuk grubunun büyük bir dikkat ve merakla diziyi izlediği ve dizi bitene kadar da soru kâğıdını yanıtlamaya yanaşmadığı görülmüştür. Ancak bazıları reklam kuşağında soru kâğıdını yanıtlamaya girişmiştir. Araştırma konusunun ve TV dizisi "Kurtlar Vadisinin" her ikisinin de konusunun şiddet olması, ergenlerin konuya olan ilgi ve merakını artırmıştır. Onlara izledikleri diziyi ilgili olarak ne hissettikleri sorulduğunda (ki karşılaşılan manzara da sormaya gerek yoktu) hep bir ağızdan çok sevdiklerini, asla kaçırmadıklarını, öleceklerini bilseler yine izleyeceklerini haykırmışlardır. Ergenlerin şiddeti öğrendiği bir başka toplumsallaşma etmeni olan medya, hiçbir soruya gerek kalmadan ne derece etkili olabildiğini gözler önüne sermiştir. Çünkü bu diziyi izlemede kararlı olan ve çok sevdiklerini söyleyen bu gençlerin bazıları uyguladıkları şiddeti yalnızca kâğıda dökmekle kalmamış adeta övünürcesine bunu sesli biçimde dile getirmiştir. Araştırmacı, gizlilik ilkesinden bahsederken kimi ergenler şiddet uyguladığını neden gizlemesi gerektiğini dahi sorgulamıştır. Şiddet öylesine normalleştirilmiş ve kanıksanmıştır ki,

bunu yüksek sesle ifade etmek oldukça olağan karşılanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın amaçları doğrultusunda yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında şiddetin yaşanma sıklığına bakıldığında ergenler arasında fiziksel, duygusal-sözel ve istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerinin tümünün yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşanan bu şiddet türlerinin bir kısmı nadiren (bir suç aletiyle yaralama gibi) bir kısmı da sıklıkla (küfür gibi) gerçekleşmektedir. Genel olarak araştırmaya katılan ergenlerin %26.3'ü fiziksel, %78.9'u duygusal-sözel ve %15.8'i istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerine sıklıkla maruz kalmaktadır. Bununla birlikte araştırmaya katılan ergenlerin %49.1'i fiziksel, %66.7'si duygusal-sözel ve %22.8'i istenmeyen davranışları içeren şiddet türlerini yurtta kalan diğer arkadaşlarına sıklıkla uygulamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi "sıklıkla" deyimini "her gün ve haftada en az bir kez" anlamında kullanılmıştır ve şiddetin sıklık bakımından ulaşabileceği en ciddi boyutu ifade etmekte, literatürde "akran zorbalığı" sınıflamasına girmektedir.

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında yaşanan şiddet bazı değişkenler açısından bakıldığında genel olarak değişkenlerle şiddet davranışı arasında bir bağlantı bulunamamıştır. Ancak bazı değişkenlerin yüzde-

leri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.005$). Bu değişkenlerden biri cinsiyettir. Buna göre, erkeklerle kızlara göre daha fazla arkadaşları tarafından fiziksel ve duygusal-sözel şiddet uygulanmakta ve yine erkekler kızlara göre arkadaşlarına daha fazla duygusal-sözel şiddet uygulamaktadır. Aileyle görüşme, duygusal-sözel şiddete uğrama ve duygusal-sözel şiddet uygulama açısından etkili bir değişkendir. Ailesiyle görüşen ergenler içinde, duygusal-sözel şiddete uğrayan ve bu tür şiddeti uygulayanlar daha yüksek bir orana sahiptir. Derslerinde başarılı olan ergenler arasında fiziksel şiddet uygulayanların oranı daha yüksek görünmektedir. Sosyo-kültürel, sınıfsal, sportif etkinliklere katılan ergenler, yurtta kalan diğer arkadaşlarına duygusal sözel şiddeti ve istenmeyen davranışları kapsayan şiddet türlerini (cinsel şiddet ve ergenin yapmak istemediği halde arkadaşları tarafından yapmaya zorlanılan her türlü davranış) daha az düzeyde uygulamaktadır. Bu tür etkinliklere katılma, şiddet uygulamamaya olumlu bir katkı vermektedir.

Öneriler

- Yetiştirme yurdunda kalan ergenler arasında her tür şiddetin yaşandığı ve bu durumun sıklıkla gerçekleştiği sonucuna dayalı olarak öncelikle yetiştirme yurtlarında şiddetin nicelik ve niteliğinin ortaya konması için geniş çaplı

araştırmalar yapılmalıdır ve bu araştırmalar sistematik hale getirilerek belli aralıklarla tekrarlanmalıdır. Çünkü, her kurumun kendine özgü şiddet karakteristikleri olacak ve müdahale biçimleri de o ölçüde farklılaşacaktır. Belli aralıklarla araştırmaların tekrarlanması ise şiddeti azaltmada ne ölçüde aşama kaydedildiğini gösterecektir.

- Şiddetin ve nadiren de olsa ağır yaralamaları içeren şiddetin, sık yaşanıyor olması öncelikle yetiştirme yurtlarında krize müdahale planının olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Kurbanın güvenliği, hem kurbanın hem uygulayanın duygularının paylaşılması, kavgaya acil müdahale bu planın içeriğini oluşturan en önemli unsurlar olmalıdır.
- Sosyal servis görevlilerine ve diğer personele şiddet ve önleme yollarıyla ilgili meslek içi eğitim verilmelidir. Sosyal servis görevlileri özel olarak okul temelli şiddet önleme programları, sosyal beceri eğitimi gibi konularda eğitim almak üzere teşvik edilmelidir.
- Her üç düzeyde (birincil, ikincil ve üçüncül) geliştirilecek önleme programları için alanda çalışan sosyal servis görevlileri ve üniversitede konusunda uzman akademisyenlerden yararlanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aydın, B. (2005). **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**. 2. Baskı. İstanbul, Atlas Yayın-Dağıtım.
- Bıyıklı, L.(1976). "Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişim ve Uyum Sorunları". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. A.Ü. Eğitim Fakültesi. Ankara.
- Cılga, I. (1989). **Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları**.. Ankara, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Cılga, I. (1994) **Gençlik ve Yaşam Niteliği**. Ankara, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Çok, F. (1993). "Üniversite Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri ve Bunun Ana-baba Tutumlarıyla İlişkisi: A.Ü. Eğitim Bilimleri Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı. Ankara.
- Deveci, S.E., Açık, Y. (2002). "İlköğretim Öğrencilerinin Fiziksel Şiddete Maruziyetleri ve yaklaşımları". <http://www.dicle.edu.tr/halks/m9.29.htm>.
- Duman, N. (2000) "Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara.
- Etyemez, R. (2005) "Çocuklar Şiddet Tehdidi Altında". **Dünya Çocuklarının Durumu**. Ankara, UNICEF.
- Hazler, R.J. (1996). **Breaking The Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization**. Washington, D.C, Accelerated Development.

- Kamptner, N.L. (1998). "Identity Development in Late Adolescence: Casual Modeling of Social and Familial Influences". *Journal of Youth and Adolescence*, 16(3), 247-264.
- Köknel, Ö. (2000). **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lorber, R., D.K. Felton, I.B. Reid. (1984). "A Social Learning Approach to the Reduction of Coercive Process in Child Abuse Families: A Molecular Analysis. *Advances in Behavior Research and Therapy*. 6, 29-45.
- Lore, R.K. ve Schultz, L.A. (1996). "İnsan Saldırganlığının Kontrolü: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım". Çeviren Hatice Karaçanta. *Türk Psikoloji Bülteni*, 2(5), 28-24.
- Matson, J.L. (1989). **Social Learning Approaches to the Treatment of Emotional Problems**. Toronto, Lexington Boks.
- Okman, S. (1999). "Ergenlik Dönemindeki Öfke İfade Tarzlarının Kendilik İmgesiyle Bağlantısının İncelenmesi". M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul.
- Öğülmüş, S. (1995) "Okullarda (Liselerde) Şiddet ve Saldırganlık". **Yayınlanmamış Araştırma Raporu**. Ankara.
- Palabıyıkoğlu, R. (2000) "Durumsal Yaşam Krizleri: Travmatik Deneyimler". **Kriz ve Krize Müdahale**.. Ankara, A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:6.
- Pişkin, M. (2002). "Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler". **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice**, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2003). "Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran Zorbalığı". **VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildirileri**.. Ankara, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Punar, H. (1988). "16-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaygı ve Uyum Düzeyleri". **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. A.Ü.S.B.F. Ankara.
- Saral, Ş.H. (1990). "Samsun Çocuk Yuvası Örneğinde Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları ve Sosyal Hizmetin Müdahale Yaklaşımları". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara.
- Sayar, Ercan. (2005). "Yetiştirme Yurtlarında Strese Yol Açan Faktörler ve Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzları". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kurulmasına Dair Kanun** (1983) (2828 S.K.). Resmi Gazete, 18059 27 Mayıs 1983.
- Tezcan, M. (1996). "Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul". *Cogito*, 67, 391-406.
- Turam, E. (1996). "TV'deki Şiddetin Çocuklara Etkileri Üzerine Farklı Bir Bakış". *Cogito*, 67, 391-406.
- Uluğtekin, S. (1991). **Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma**.. Ankara, Bizim Büro Yayınevi.
- Ünlü, E. (1987). "Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Sosyal Hizmette Bir Değerlendirme Araştırması". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yörükoğlu, A. (1987).**Gençlik Çağı.**
Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayın-
ları.

<http://cemca.org/books/chap13.htm>.29.0
1.2006

[http://saglik.tr.net/ruh_sagligi_genclik_sid
det_1.shtml](http://saglik.tr.net/ruh_sagligi_genclik_sid_det_1.shtml) 31.01.06

SOSYAL GERONTOLOJİ VE GÖREVLERİ

SOCIAL GERONTOLOGY AND ITS MISSIONS

Dr. Asuman KOÇMAN

ÖZET

Gerontoloji, yaşlılık ve yaşlanma olgularını çeşitli perspektiflerden inceleyen bilim kolu olarak çeşitli kollara ayrılmaktadır. Türkiye, Sosyal Gerontoloji kavramıyla 2005 ve 2006 yıllarında Antalya'da düzenlenen Uluslararası Sosyal ve Uygulamalı Gerontoloji sempozyumlarıyla tanıştı. Gelecekte kendisinden sıkça söz ettireceği anlaşılan Sosyal Gerontoloji ve görevleri üzerine kısa bilgiler sunarak, bu ilginç bilim kolunu biraz daha yakından tanıtmaya çalışacak ve perspektifinin ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaya çalışacağım.

Anahtar sözcükler: Gerontoloji, sosyal gerontoloji, yaşlılık, yaşlanma

ABSTRACT

As a science which analyzes old age and phenomena of aging from different perspectives, Gerontology is divided into several parts. Turkey met the concept of "Social Gerontology" with International Social and Applied Gerontology Symposiums, which were held in Antalya in 2005 and 2006. This paper aims to give brief information about the science, which will be debated more commonly in the future, and its missions and to show the broad a perspective it encompasses..

Key words: Gerontology, social gerontology, aging, old age

GİRİŞ

Gençlik ideolojisinin var hızıyla gelişmesini sürdürdüğü bir dönemde, yaşlılarla sosyolojik perspektiften ilgilenmenin anlamı nerede? Yaşlılar, toplumda özel bir grup mudur ki on-

lar için ayrı bir sosyolojik perspektif açalım?

Sosyal Gerontoloji, çeşitli sebeplerden ötürü yaşlılara ilgi duymaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında yaşlılar ilginç görünüşler sunmaktadır, çünkü toplumsal konumları diğer gruplardan belirgin farklılıklar gösteriyor. Örneğin önceden belirlenmiş bir yaşa eriştiklerinde çalışma yaşamından emekli olarak ayrılıyorlar, değişen aile yapıları içinde yaşıyorlar (Tüpkör, 1988:199), bakıma muhtaç hale geldiklerinde başkalarının yardım ve desteğine bağımlı oluyorlar (Geuß, 1990) veya kurumsal desteklere ihtiyaç duyuyorlar (BMFSFJ, 1996).

Bireysel ve Sosyal Olgu: Yaşlılık

İnsanların yaşlılıkları, sosyal koşullar arasındaki benzerliklere rağmen, büyük bir bireysellik gösteriyor. Bedensel yaşlılık, psikososyal yaşlılıktan daha hızlı gelişebiliyor. Bedensel açıdan şikâyetleri olan insanlar, psikik açıdan sadece dorukta olmakla kalmayıp, daha da gelişme olanaklarına sahip olabiliyorlar. Bu yüzden sadece "yaşlılık normlarıyla" değil, "yaşlılık formlarıyla" da ilgilenmek gerekiyor (Bkz. Lehr, 2000: 5).

Bireysel yaşlanma süreci başarılı geçen insanlar (Howe, 1988), biyolojik yaşlılığı, maziye bakarak olumsuz duygulara kapılmadan yaşayabiliyorlar. Biyolojik kayıpların belirlendiği

sınırlılıklarını, olumlu düşünce ve duygularla aşabiliyorlar. Yaşlılığın, avantajlarıyla, olası dezavantajları arasında sağlıklı bir denge kurulabiliyorlar.

Yaşlılar, sıkı aile ilişkileri içerisinde yaşayabilirler, aile içinde veya toplumda önemli fonksiyonlar üstlenebilirler. Yaşlılar pratik, verimsel, kreatif, yaşam krizlerinin üstesinden gelmede veya problem çözümlerinde ve sosyal yeterlilik gibi alanlarda sahip oldukları yeterlilikleriyle dikkat çekiyorlar (Hakse, 1988).

Bazı insanlar yaşlılığı, bezginlik ve hayal kırıklığı olarak yaşayabiliyorlar. Bunların bireysel yaşam bilançolarında, ulaşılamayan hedefler ağırlık kazanıyor. Yaşlılık, bu insanlar için sosyal yaşama katılabilmek açısından en son engel olarak algılanıyor. Yaşlıların bazıları bedensel yönden herhangi bir şikâyetleri olmadığı, kendilerini zinde ve sağlam hissettikleri halde, yaşlılığı sosyal izolasyon ve dışlanma olarak yaşıyorlar.

Yaşlılık, bir taraftan bireysel bir olgudur. Fötal safhada başlayıp ölüncüye dek devam eden, yaşamın tümünü kapsayan süreçlerle bağlantılıdır veya evrimsel süreçlerle bağlantıları tespit edilmiştir (Dandekar, 1999; Viidik, 2003).

Diğer taraftan sosyal bir olgudur. Çünkü yaşlandıkça insandan toplumsal beklentiler değişmekte, sos-

yal fırsatları azalmakta ve kişisel ilişki ağı, örneğin emekliye ayrılınca veya çevresindekilerin ölümü nedeniyle, seyrekleşmektedir (Prisching, 2003).

Yaşlı insanlar bugünkü durumlarına, bir taraftan bireysel, diğer taraftan sosyal gelişmeler sonucunda ulaştılar. Sosyolojik görüntülerini kavrayabilmek için, sosyal yaşam hikayelerini, gelecekle ilgili umutlarını, planlarını, korkularını ve kaygılarını bilmek gerekiyor (Voges, 1987).

Yaşlılar, gençlik ve olgunluk çağlarında öğrendikleri değer ilkeleri ve sistemlerine sadık kalan eğilimler gösteriyorlar. İçselleştirdikleri, alışkanlık haline gelen değerlerden vazgeçmeleri zor oluyor. Fakat çevrelerindeki dünya daha hızlı değiştiğinden, yeni olanı anlayamamakta, anlamakta zorluk çekmekte ve uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya kalabiliyorlar. Böylece birçoğunda kabuğuna çekilme eğilimlerine de rastlanıyor.

Kuşakların birbirinden belirgin farklılıklar gösteren biyografik süreçlerine dikkat çekilirken, diğer taraftan, buna rağmen biyografiler, kurumsallaştırılmış biyografik dokular şeklinde ele alınınca aralarındaki benzerlikler dikkat çekiyor. Bu yüzden toplumsal ve biyografik süreçlerin analitik incelemeleri yapılırken, strüktürel ve biyografik rezervleri birbirinden ayırmak gerekiyor. Strüktürel rezervler-

de, piyasanın arz-talep olguları ve sosyal çevrede kabul görmek ve yaşam olaylarının üstesinden gelmede kullanılan stratejiler önem kazanıyor. Biyografik rezervlerde, bir taraftan atfedilen ve elde edilen bireysel kazançlar, diğer taraftan yaşam olaylarının meydana geldikleri anlarda, yaşam tecrübelerinin değerlendirilmesi ve kullanılması önem kazanıyor (Hoerning, 1987: 254). Dolayısıyla yaşlılar, toplum açısından sadece bir yük değil, aynı zamanda bir öğretici faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Sosyal Gerontolojinin Türkiye Açısından Önemi

Ülkemizde ortalama yaşama süresi düzenli şekilde yükseliş göstererek bugün 72 yıla ulaştı (DİE 2005). Ortalama yaşam süresinin uzaması açısından Tıp, büyük katkılar sağlamıştır ve henüz çalışmaları sona ermemiştir. İnsanın 110 – 120 yıl olarak hesaplanan doğal yaşam süresinin (Prah ve Schroeter, 1996: 99) sınırlarına erişmek için tıbbi çalışmalar devam etmektedir.

Ama yaşlılık döneminin şekillendirilmesinde gerekli olan sosyal, ekolojik ve ekonomik şartlar, Türkiye’de aynı ölçüde gelişme göstermedi. Toplumumuzun, demografik yaşlanmanın getirdiği masrafları, özellikle sağlık ve bakım ile ilgili olanları taşıyabilmesi, yeni finans konseptlerinin geliştirilmesi veya mevcut olanların devreye sokulmasıyla bağlantılı olacaktır.

Örneğin "Bakım Sigortası" (Hesse-Schiller, 1996), "Ekoloji-Vergisi" veya "bireysel emeklilik" gibi başka ülkelerde uygulanan konseptlerin Türkiye'de de denenmeleri gerekiyor.

Sosyal Gerontoloji, toplumsal yaşlanma olgusunun yarattığı problemlere çözümler getirmeye çalışırken, yaşlılık ve yaşlanma olgularıyla ilgili toplumsal ve politik tartışmalara eleştirel yaklaşımlarla refakat etmek görevini üstlenmek zorundadır (Klie ve Schmidt, 2000; Ritter ve Hohmeier, 1999). Ancak bu şekilde demografik yaşlanma olgusunun sosyal sebepleri ve sonuçları, avantaj ve dezavantajları algılanabilir ve yaşlıların topluma katılımı sağlanabilir.

Sosyal Gerontolojinin temel görevi yaşlı insanların yaşam koşulları hakkında soru sormak, bunları cevaplandırırken toplumsal olanakları, gereklilikleri tanımlamak ve öneriler sunmaktır (Backes, 2001).

Sosyolojik perspektifte yaşlı insanlar beklenti ve ihtiyaçlarıyla en az genç kuşaklar kadar heterojen bir görünüm sunuyorlar. Yaşlanmanın da çeşitli biçimleri var. Şimdiye kadar 100'ün üzerinde yaşlanma stili keşfedilmiştir (Lehr ve Thomae: 1987; Howe, 1988; Lehr, 2000; Backes, 2001).

Türkiye'de yaşlı sayısı ve nüfustaki oranları hızla büyüyor. İstatistiksel

verilerin analizlerine dayanan öngörüler, "tsunami" etkisi yaratacak yaşlılık dalgasına dayanacak güçte bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyacımız olacağını gösteriyor (Tufan, 2003; Tufan, 2006; Tufan, 2007).

Yaşlılar Haftası sebebiyle televizyon kanallarından birinde, yaşlılıkta görme problemleri üzerine açıklamalarda bulunan bir hekimimiz, güzel bir benzetme yaparak, görme sinirinin beyne giden bir kablo gibi işlediğini belirtti. İnsanların yaşlandıkça görme duyularında meydana gelen kayıplar, dünyayı algılamada sorunlar yaratabilir.

Fakat "genç nüfus" özelliğine sahip toplumların, demografik yaşlanmayı algılamakta zorluk çektikleri tecrübesi de edinilmiştir. Anlaşılan toplum ne kadar genç ise gözden beyne giden "kablo" o kadar daha kötü işliyor.

İstatistiksel bulgular, yaşlıların problemlerine çözüm girişimlerinde çok önemli olmakla birlikte, direkt olarak kullanılamazlar. Yaşlanan ve yaşlı insanlar hakkında, ancak kaba bir resim çizmemize yardım edebilirler. Demografik yaşlanmadan kaynaklanan bireysel, psikolojik ve toplumsal problemlerin üstesinden gelebilmeniz için "resmin" detaylarını çizmek gerekiyor. Leopold Rosenmayr'ın (1998) dediği gibi toplumda meydana gelen yapısal değişimler anlaşılmasın, yaşlıların sosyal, ekonomik,

kültürel pozisyonlarını anlamak mümkün olmuyor. Sosyal Gerontoloji, çizmek zorunda olduğumuz detaylı resmin fırçası gibidir. Onu kullanacak ressamalara, gerontologlara, ülkemizin acilen ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

Backes, G. (2001) "Lebenslagen und Altersformen von Frauen und Männern in den neuen und alten Bundesländern", Pp. 13 – 116 in *Deutsches Zentrum für Altersfragen – Expertisen zum dritten Altenbericht der Bundesregierung*, Opladen, Leske + Budrich Verlag.

Borscheid, B, Bausinger, H., Rosenmayr, L. et.al. (1998), *Die Gesellschaft braucht die Alten*, Opladen.

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 1996. *Hilfe- und Pflegebedürftige in privaten Haushalten. Endbericht. Schriftenreihe 111.2*, Kohlhammer: Stuttgart, Berlin, Köln.

Dandekar, T. (1999) "Warum altern wir? Biologische Aspekte des Älterwerdens" Pp. 239-276: A. Niederfranke, G. Naegele, E. Frahm (ed) *Funkkolleg Altern, Band 1, Die vielen Gesichter des Alterns*, Opladen-Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.

Deutsches Zentrum für Altersfragen (2001) *Expertisen zum dritten Altenbericht der Bundesregierung*, Opladen, Leske + Budrich Verlag.

Entzian, H., Giercke, K.I., Klie, T., Schmidt, R. (2000) *Soziale Gerontologie*.

Forschung und Praxisentwicklung im Pflegewesen und in der Altenarbeit, Frankfurt am Main, Mabuse Verlag.

Geuß, H. (1990) "Pflegebedürftigkeit im Alter" Pp. 53-65: in J.Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychosozialen und sozialen Alternswissenschaft, Band 2: Psychosoziale Probleme älterer Menschen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

Hakse, H. (1988) "Soziale Kompetenz im Alter" Pp. 111-128: in J.Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Aternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

Hesse-Schiller, W. (1996). "Das Pflegeversicherungsgesetz, Pflegebedürftige – Pflegekassen – Pflegeeinrichtungen" Pp. 2 – 17: in G.Junkers, B. Moldenhauer, U. Reuter (ed), *Pflegeversicherung. Konsequenzen für die Reorganisation, Finanzierung und Qualitätssicherung*, Stuttgart, New York, Schattauer Verlag.

Hoerning, E. M. (1987) "Lebensereignisse: Übergänge im Lebenslauf" Pp. 231 – 259: in W. Voges (ed), *Methoden der Biographie- und Lebenslaufforschung*, Opladen, Leske+Budrich.

Howe, J. (1988) *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*. Howe, J. et.al (ed). Heidelberg: Asanger.

Howe, J. (1988) "Bedingungen erfolgreichen Alterns" Pp. 215-228: J. Howe et.al (ed), *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Aternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger Verlag.

- Howe, J. (1990) *Lehrbuch der psychosozialen und sozialen Alternswissenschaft, Band 2: Psychosoziale Probleme älterer Menschen*, Heidelberg, Asanger Verlag.
- Junkers, G., Moldenhauer, B., Reuter, U. (1996) *Pflegeversicherung. Konsequenzen für die Reorganisation, Finanzierung und Qualitätssicherung*, Stuttgart, New York, Schattauer Verlag.
- Klie, T., Schmidt, R. (2000) "Deutsche Pflegepolitik – zwischen Besitzständen und europäischen Impulsen – zugleich ein Beitrag zur Diskussion um die Novellierung von SGB XI und Heimgesetz" Pp. 32-58: in H. Entzian, K.I. Giercke, T. Klie, R. Schmidt (ed), *Soziale Gerontologie. Forschung und Praxisentwicklung im Pflegewesen und in der Altenarbeit*, Frankfurt am Main, Mabuse Verlag.
- Lehr, U. (2000) *Psychologie des Alterns, 9. Aufl.* Wiebelsheim, Quelle&Mayer.
- Lehr, U., Thomae, H. (1987) *Formen seelischen Alterns*. Stuttgart, Enke.
- Niederfranke, A., Naegele, G., Frahm, E. (1999) *Funkkolleg Altern, Band 1, Die vielen Gesichter des Alterns*, Opladen, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag:
- Prahl, H.-W., Schroeter, K.R. (1996). *Soziologie des Alterns*, Paderborn, München, Wien, Zürich, Schöningh Verlag.
- Prising, M. (2003) "Alter heute – ein Mosaik mit Widersprüchen" Pp. 246-272: in by L.Rosenmayr, F. Böhmer (ed) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- Ritter, U.P., Hohmeier, J. (1999) *Alterspolitik*, München, Wien, Oldenbourg Verlag.
- Rosenmayr, L. (1998) "Alterspositionen im Kulturvergleich" In: P.Borscheid, H. Bausinger, L. Rosenmayr, et.al. (ed) *Die Gesellschaft braucht die Alten*, Opladen.
- Rosenmayr, L., Böhmer, F. (2003) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (2005) Ankara.
- Tufan, İ. (2003) *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Yaşlanmak ve Yaşlılık*, İstanbul, Anahtar Yayınları.
- Tufan, İ. (2006) *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü. Sosyal Bakım Sigortası: Demografik Değişimlerin Yarattığı Bir Sorun ve Tartışmaya Açık Bir Konsept*, Antalya, GeroYay.
- Tufan, İ. (2007) *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007*, Antalya, GeroYay.
- Tüpker, H. (1988) "Die Familie als Lebensraum alter Menschen" Pp. 191 – 214: in J. Howe et.al (ed) *Lehrbuch der psychologischen und sozialen Alternswissenschaft, Band 1: Grundlagen*, Heidelberg, Asanger.
- Viidik, A. (2003) "Biologisches Altern - Gesetzmäßigkeiten und Beeinflussbarkeit" Pp. 21- 44: in L.Rosenmayr, F. Böhmer (ed) *Hoffnung Alter*, Wien, WUV Univ. Verlag.
- Voges, W. (1987) *Methoden der Biographie- und Lebenslauforschung*, Opladen, Leske+Budrich.

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Genel Kurallar

- Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisinde, sosyal hizmet alanında bilimsel çalışmalar Türkçe ya da bir yabancı dilde yayınlanır.
- Dergide derleme makaleler, araştırma makaleleri, bildiriler, yayın değerlendirme ve tartışma yazıları, editöre mektuplar, örnek olaylar yer alır.
- Dergiye gönderilen yazılar yayınlanmasa bile iade edilmez.
- Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen görüşler yazarlarına aittir.
- Bu dergide TUBA ve TÜBİTAK'ın yayın etiğine uygun yazılar yayınlanır.

Yazım ve Sunum Kuralları

- Metin, içinde şekiller ve çizelgeler varsa 20, yoksa 15 sayfayı geçmemelidir.
- Metin, kenarlardan yeterli boşluk (soldan 3,5, sağdan 3, üstten ve alttan 3'er cm.) bırakılarak, A4 boyutunda beyaz kağıdın tek yüzüne 1.5 aralıkla bilgisayarla Arial 11 punto kullanılarak yazılmalıdır.
- Metin blok (sağa sola dayalı), satırbaşı verilmeden ve paragraflar arasında satır boşluğu bırakmadan, otomatik olarak, altı nokta boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır.
- Metin biri isimli diğer üçü isimsiz olmak üzere dört kopya halinde sunulmalıdır. Ayrıca, değişik adla alınan iki kopyası ile birlikte diske kaydedilerek de verilmelidir. Disketin üzerine, kullanılan bilgisayar programı ve sürüm numarası yazılmalıdır. Metin, hakeem kurulunun bir değişiklik önerisiyle kabul edilmişse en son durumu içeren diskette birlikte tekrar teslim edilir. Metin, PC ile yazılmalı, Microsoft Word'un Ofis 98 ve 2000 sürümleri tercih edilmelidir.
- Yazının bölümleri şu sıraya uygun olmalıdır: Sola dayalı, altalta, Türkçe ve yabancı dilde başlık, yazar adı ve soyadı, yazının, varsa ünvanı ve çalıştığı kurum, Türkçe özet, anahtar sözcükler, yabancı dilde özet, yabancı dilde anahtar sözcükler, metin ve kaynakça (yararlanılan kaynaklar).
- Çizelge içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, harita vs.) şekil olarak adlandırılmalıdır. Bütün çizelgeler ve şekiller, ayrı ayrı, Çizelge: 1 ya da Şekil: 1, düzeni içinde sıralandırılmalıdır.
- Çizimler bilgisayardan çıkarılmadı ise beyaz aydınlatıcı kağıt üzerinde çini mürekkebi ile çizilmelidir. Fotokopiler kesinlikle kabul edilmez. Fotoğraflar siyah/beyaz, net ve parlak fotoğraf kağıdına basılmış olmalıdır. Renkli fotoğraflar ve fotokopiye çekilmiş fotoğraflar kabul edilmez. Ayrıca, her bir şeklin me-

tin içinde gireceği yer açık bir biçimde gösterilmelidir.

- Çizelge ve şekillerin eni 14 boyu 20 cm' den büyük ya da eni 8 cm' den küçük olmamalıdır.
- Yabancı dilde yazılan özetler İngilizce, Almanca ya da Fransızca dillerinden birinde olmalıdır. Türkçe ve yabancı dildeki özetler ortalama 100'er sözcüğü geçmemelidir.
- Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.

Kaynakça Bağlacı ve Dipnot Düzeni Kuralları

- Kaynakça bağlacı, kaynağı metin içinde belirtmek için aşağıdaki örnekler çerçevesinde kullanılır:
- Tek yazarlı bir yazıdan alıntı yapılmışsa: (Korkut, 1999: 26)
- İki yazarlı bir yazıdan alıntı yapılmışsa: (Korkut ve Terim, 1999: 42)
- Üç ve daha fazla yazarı olan bir yazıdan alıntı yapılmışsa: (Korkut ve diğ., 1999: 22). Ancak atıfta bulunan kaynağın tüm yazarları yazının kaynakça bölümünde mutlaka yer almalıdır.
- Aynı konuda birden fazla yazıdan alıntı yapılmışsa: (Korkut, 1999: 26; Korkut ve Terim, 1999: 42; Korkut ve diğ., 2000: 22)
- İçeriği genişletmek için dipnot kullanımı tavsiye edilmemektedir.
- Metinde bir açıklama yapmak gerekiyorsa ilgili yere (*) simgesi konarak, açıklama aynı sayfanın altına 10 punto Times New Roman karakteri ile yazılır.

Kaynakça Düzeni Kuralları

- Yararlanılan kaynaklar Kaynakça bölümünde yazarların soyadlarına göre abecesel düzende sıralandırılmalı ve aşağıdaki örneklerle göre düzenlenmelidir:

Kitap

- Kelly, L. (1988) *Surviving Sexual Violence*, Cambridge, Polity.

Kitap Bölümü

- Fletcher, C. (1993) "An agenda for practitioner research", Broad, B. ve Fletcher, C. (ed) *Practitioner Social Work Research in Action*, London, Whiting and Birch.

Tek Yazarlı Makale

- Wilson, K. (1996) "Children and Literature", *British Journal of Social Work*, 26 (1) 17-36.

İki Yazarlı Makale

- Wilson, K. ve Ridler A. (1998) "Children and Internet", *British Journal of Social Work*, 28 (1) 13-35.

Üç ve Daha Fazla Yazarlı Makale

- Karen, K., Miller, A., Johnson, C., Jane, B., Ridley, A. (1998) "Social Work and Mental Health", *Social Work*, 28 (1) 13-35.

MANUSCRIPT GUIDELINES FOR THE JOURNAL OF SOCIETY AND SOCIAL WORK

General Rules

- The *Journal of Society and Social Work* publishes scientific studies in the field of social work either in Turkish or in a foreign language.
- The *Journal* includes review articles, research articles, PhD dissertation abstracts, paper presentations (provided that the venue of the presentation is stated), articles on publication reviews and discussions, letters to the editor, and case studies.
- The manuscripts which have been published elsewhere or which are presently under review by another journal or press will not be considered for publication.
- The manuscripts which include discrimination of any kind will not be published.
- The manuscripts submitted to the *Journal* are not returned, even if they are not published.
- Authors are responsible for the opinions expressed in their works.
- The manuscripts which comply with the publication ethics of TUBA and TUBITAK are published in this journal.

Manuscript Submission

- The text of the manuscript should not exceed 15 pages. The manuscripts which include figures and tables are allowed a maximum of 20 pages.
- The manuscript should be prepared in Arial 11 point type, 1.5 spaced, with margins (3.5 cm on the left, 3 cm on the right, and 3 cm at both the top and bottom of the page), and printed on one side of A4 paper only.
- The manuscript should be prepared in block style, omitting paragraph indents and blank lines between paragraphs.
- The manuscript should be sent in four copies, one having the name(s) of author(s) and the other three not carrying that identifying information, along with a floppy disk on which two copies of the manuscript, one having the name(s) of author(s) and the other not containing any name, are stored. The computer program and the version number used in the preparation of the manuscript should be written on the floppy disk. If the reviewers accept the manuscript recommending some changes in it, the manuscript is re-submitted accompanied by a floppy disk on which the latest form of the manuscript is stored. The manuscript should be preferably prepared in Microsoft Office Word 98 or 2000.
- Sections of the manuscript should be in the following order: on separate lines and aligned left, heading in Turkish and in a foreign language; author's name(s); author's title, if any, and institution; abstract in Turkish; key words in Turkish; abstract in a foreign language; key words in a foreign language; text; and references.

- All the images which do not have tables (photographs, drawings, maps, etc.) should be referred to as figures. All tables and figures should be ordered as Table 1 or Figure 1.
- If the drawings have not been printed out from a computer, they should be drawn in Indian ink on tracing paper. Photocopies are by no means accepted. Only black and white photographs printed on clear and glossy photographic paper should be used. Neither color nor photocopied photographs are accepted. In addition, where to place the figures in the text should be indicated clearly.
- Tables and figures should be between 8 and 14 cm in width; they should not exceed 20 cm in length.
- Abstracts in a foreign language should be preferably written in English, German or French. Abstracts in Turkish or in a foreign language should not contain more than 100 words.
- Words should never be broken at the end of a line.

Rules for In-Text Citations and Footnotes

- The below examples should be followed when using in-text citations:
 - If a work by a single author is cited: (Korkut, 1999: 26)
 - If a work by two authors is cited: (Korkut and Terim, 1999: 42)
 - If a work by three or more authors is cited: (Korkut, et al., 2000: 22)
 - If two or more works related to the same subject are cited: (Korkut, 1999: 26; Korkut and Terim, 1999: 42; Korkut et al., 2000: 22)
 - If it is necessary to give an explanation, the point in the text where the explanation is needed is indicated by "asterisk" (*), and the explanatory note is written as a footnote in Times New Roman 10 point type.

Rules for References

- In the references section the sources used should be listed alphabetically and documented as shown in the following examples.

A Book

- Kelly, L. (1988) *Surviving Sexual Violence*, Cambridge, Polity.

A Book Chapter

- Fletcher, C. (1993) "An Agenda for Practitioner Research", Broad, B. And Fletcher, C. (ed.) *Practitioner Social Work Research in Action*, London, Whiting and Birch.

An Article by a Single Author

- Wilson, K. (1996) "Children and Literature", *British Journal of Social Work*, 26 (1) 17-36.

An Article by Two Authors

- Wilson, K. and Ridler A. (1998) "Children and Internet", *British Journal of Social Work*, 28 (1) 13-35.

An Article by Three or More Authors

- Karen, K., Miller, A., Johnson, C., Jane, B., Ridley, A. (1998) "Social Work and Mental Health", *Social Work*, 28 (1) 13-35.